

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЈАНУАР - МАРТ

1 9 5 8

Уређивачки одбор :

Главни и одговорни уредник: др. Михаило Константиновић.
Чланови: др. Јован Ловчевић, др. Милош Радојковић, др.
Радомир Д. Лукић, др. Андрија Гамс, др. Драгослав Јанковић,
Никола Срзентић, др. Драгаш Ђ. Денковић и Владан Станковић.

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

Др. Јанко Ђ. Таховић: Прикривање ствари које су прибављене кривичним делом — — — — —	1
Др. Јелена Цвејић: О капари у дубровачком праву крајем XIII и почетком XIV века — — — — —	18
Др. Олег Мандић: Одумирање права и законодавни органи власти — — — — —	28
<i>Француско-југословенски правнички дани</i>	
Анри Барбе: Јавна предузећа у Француској и проблеми јавног права — — — — —	44
Др. Славолуб Поповић: Јавно добро, државна и друштвена имовина са аспекта јавног права — — — — —	57
Дискусија — — — — —	82

СУДСКА ПРАКСА

Др. Андрија Гамс: Сукоб земљишнокњижног уписа својине са државином непокретности између лица која изводе право својине од истог претходника — — — — —	94
---	----

ПРИКАЗИ

Franz Babinger: Sultanische Urkunden zur Geschichte der osmanischen Wirtschaft und Staatsverwaltung am Ausgang der Herrschaft Mehmeds II des Eroberers — др. Мехмед Беговић — — — — —	99
Др. Рудолф Лиградић: Теорија стварног права и стварно право ФНРЈ — др. Адам П. Лазаревић — — — — —	100
Илија Косановић: Историски материјализам — Александар Стојановић — — — — —	105
Миодраг Јовичић: Референдум — Александар Стојановић — — — — —	107
T. A. Blanco White: Patents for Inventions and the Registrations of Industrial Designs — Миодраг Јањић — — — — —	109
Walter Theimer: Lexikon der Politik — Миодраг Јовичић — — — — —	112

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Година VI

Јануар—Март 1958

Број 1

ПРИКРИВАЊЕ СТВАРИ КОЈЕ СУ ПРИБАВЉЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЕЛОМ

Готово у свим кривичним законодавствима предвиђа се као кривично дело и кажњава прикривање ствари које су прибављене кривичним делом. Данас је опште усвојено мишљење да оваква делатност претставља потпуно самостално кривично дело независно од саучесништва у кривичном делу којим су те ствари прибављене. Поједина законодавства се разликују само у одређивању његовог назива, положаја у систему посебног дела кривичног законика и његовог бића (1). Наш Кривични законик кривично дело прикривања предвиђа у глави кривичних дела против друштвене и приватне имовине у чл. 265.

Кривично дело прикривања је знатне друштвене опасности и наводе се многобројни разлози који говоре у прилог његовог сузбијања. Његово предвиђање у кривичном законнику правда се нужношћу да се тиме спречи делатност која се надовезује уз једно већ извршено кривично дело а у намери да се учиниоцу овог кривичног дела обезбеди прибављена противправна имовинска корист (2). Сузбијањем прикривања онемогућује се делатност која иде за тим да се обезбеди и одржава једно противправно стање створено кривичним делом из ког су произашле ствари које се прикривају (3), односно да се спречи недозвољено стицање зараде одржавањем једног противправног и по схватању правног саобраћаја недозвољеног имовинског стања (4). Криминолошка испитивања личности прикривача доводе такође до интересантних закључака у погледу повезаности ових са учиниоцима кривичних дела чије ствари они прикривају (5). Прикри-

(1) Назив за ово кривично дело је у француској правној терминологији *recel*, у италијанској *ricettazione*, у немачкој *Nehlerei*, у англосаксонској *receiving goods stolen*, у совјетској популка заведеном краденог.

(2) Giuseppe Maggiore: *Principi di Diritto penale*, vol. II, parte speciale, 2. ed., Bologna, 1938, p. 807.

(3) O. A. Germann: *Schweizerisches Strafgesetzbuch*, 6. Aufl., Zürich, 1956, art. 144; Reinhart Maurach: *Deutsches Strafrecht*, Besonderer Teil, Karlsruhe, 1953, § 42 B 1.

(4) Adolf Schönke-Horst Schröder: *Strafgesetzbuch, Kommentar*, 7. Aufl., München, 1954, § 259 I; Emil Niethammer: *Lehrbuch des Resonderen Teils des Strafrechts*, Tübingen, 1950, S. 294; Philipp Allfeld-Hugo Meyer: *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, 8. Aufl., § 110 I; Franz v. Liszt-Eberhard Schmidt: *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, 23. Aufl., § 147 II.

(5) R. Garraud: *Traité théorique et pratique du Droit Pénal Français*, t. III, 3. éd. art. 948.

вачи су готово увек у вези са деликвентима којима указују посредно или непосредно на могућности извршења кривичних дела, да би после они извршили прикривање ствари произашлих из извршења тих кривичних дела. Није ретко да постоје читава удружења сумњивих људи организованих на комерцијалној основи у циљу прибављања и протурања ствари добивених извршењем кривичних дела. Прикривачи се појављују као искоришћивачи оних који су склони криминалитету. Отуда се они сматрају као подвођачи лица која су склона имовинским деликтима слично оним који подводе лица склона полним деликтима (6). Прикривачи се криминолошки квалификују као посебна група позивних криваца који нису наклоњени раду већ остварују свој извор прихода специјализовањем у вршењу кривичног дела прикривања. У индустриски развијеним земљама чак се врши даља специјализација међу разним прикривачима, као, например, прикривачи крзна, накита, племенитих метала, моторних возила, итд. Међу прикривачима заступљен је доста знатан број жена (7). Из свих ових разлога кривично дело прикривања има посебан и међународни значај. Постоје међународна удружења прикривача са седиштем у великим светским центрима и са својим филијалама у разним државама. Отуда је о овом кривичном делу било речи на разним међународним састанцима из области кривичног права и криминологије. На овим састанцима дошло се до закључка да би било потребно предузети нарочито следеће мере ради сузбијања прикривања на међународном плану (8). Требало би донети посебне прописе у погледу неких занимања, например, мењача, банкара, јувелира, продаваца антиквитета и старих ствари, итд., како би се онемогућило прикривање од стране лица која упражњавају ова занимања. Требало би поштрити у кривичним законима кажњавање прикривача. Најзад, требало би предвидети посебне прописе за деликвенте у поврату код кривичног дела прикривања.

Данас, као што је напоменуто прикривање се сматра као потпуно самостално кривично дело, и то у већини случајева као кривично дело из групе имовинских деликата. Оно се потпуно разликује од саучесништва у кривичном делу из ког произлазе ствари које се прикривају а исто тако и од личног прикривања односно пружања помоћи учиниоцу после извршеног кривичног дела а у намери да се спречи његово хватање и кажњавање. Међутим, интересантан је развој овог кривичног дела све док се није дошло до постојећег данашњег схватања, и то у два правца. Прво, у погледу његовог односа према саучесништву, друго, у погледу његовог осамостаљења од кривичног дела личног прикривања. У старом римском праву прикривање се сматрало као један од начина учешћа у извршењу кривичног дела из кога су произлазиле прикривене ствари, па се кажњавало

(6) Wilhelm Sauer: System des Strafrechts, Besonderer Teil, Berlin, 1954, § 12 I.

(7) Ernst Seelig: Lehrbuch der Kriminologie, 2. Aufl., Graz., 1951, S. 75.

(8) R. Garraud: op. cit., art. 948.

истом казном као и за то кривично дело (9). Тек у Јустинијановом периоду прикривање се издваја као самостално кривично дело али као заједничко кривично дело које обухвата како лично тако и стварно прикривање (10). У даљем развоју овог кривичног дела могу се запазити два различита система. По једном систему, прикривање ствари које су прибављене кривичним делом није посебно кривично дело већ заједно са личним прикривањем чини посебну врсту саучесништва у том кривичном делу. На тај начин не прави се разлика између пружања помоћи (помагања) учиниоцу кривичног дела пре и после извршења кривичног дела. Овај систем био је заступљен у Француском кривичном законнику од 1791 па је исто схватање било заступљено и у Француском кривичном законнику од 1810. Чл. 62 и 63 овог законика су доследно спроводили овај систем са свим нужним последицама у погледу строгости кажњавања прикривача по истом критеријуму као и сам извршилац одговарајућег кривичног дела. Солидарно кажњавање учиниоца кривичног дела и прикривача ишло је тако далеко да су се прикривачи ствари које су произашле из крађе извршене са убиством кажњавали истом казном као и убица (11). У Француској је тек законом од 28 априла 1832 измењена ова строгост у потпуном изједначавању прикривача са учиниоцем кривичног дела из ког су произашле ствари које се прикривају. Најзад, законом од 22 маја 1915 прикривање ствари је издвојено из саучесништва и предвиђено у чл. 460 и 461 Француског кривичног законика као посебно кривично дело (12). Карактеристика је, међутим, овог законика да лично прикривање односно пружање помоћи учиниоцу после извршеног кривичног дела још увек сматра као један облик саучесништва а не као засебно кривично дело. Други систем карактерише се по томе што се прикривање потпуно издваја из саучесништва и сматра се као засебно кривично дело. На тај начин прави се разлика између помагања односно пружања помоћи учиниоцу пре и за време извршења дела и пружања помоћи учиниоцу после извршења дела. Ово последње даље се дели на лично прикривање, тј. пружање помоћи учиниоцу после извршења дела у намери да се овом омогући сакривање, осујети његово хватање и кажњавање, и стварно прикривање или прикривање ствари које су произашле из извршења кривичног дела. Овај други систем први пут је разрађен у немачком праву и по угледу на ово и у већини других земаља. Треба, међутим, приметити да ово раздвајање претходниг и накнадног пружања помоћи учиниоцу кривичног дела и рашишћивања појмова у вези са овим није извршено одједном већ да то

(9) Vincenzo Manzini: Trattato di Diritto Penale Italiano, vol. IX 1, art. 3465 pr. 1; G. Maggiore: op. cit., p. 807; Garraud; op. cit., art. 941; Allfeld-Meyer; op. cit., § 110 II.

(10) R. Mautach: op. cit., S. 284.

(11) R. Garraud: op. cit., art. 941.

(12) Dalloz: Code Pénal, 49 éd., art. 460—461; Robert Vouin: Précis de Droit Pénal Spécial Paris, 1953, art. 96; M. Rousselet-Maurice Patin: Précis de Droit Pénal Spécial, 6. éd., art. 719.

претставља дуг процес у развоју одговарајућих кривичноправних института. Као што ћемо ниже видети још данас постоје разне нијансе у појединим законодавствима када треба одредити појам прикривања и његово разграничење од саучесништва. Нарочито постоје знатна не-слагања када треба извршити разграничење између личног и стварног прикривања. Овде ћемо се ограничити само на то да укажемо на развој овог питања у немачком кривичном праву све до данашњег схватања по коме се прикривање сматра као посебно кривично дело а не као врста саучесништва. У средњовековном немачком кривичном праву (13) прикривање се сматрало као облик општег кривичноправног института пружања помоћи учиниоцу кривичног дела а казна је била иста као и за учиниоца тог кривичног дела. У периоду општег немачког права сви облици пружања помоћи учиниоцу кривичног дела (лично прикривање, тј. сакривање учиниоца кривичног дела и уклањање трагова кривичног дела, и стварно прикривање, тј. учествовање у користи добивене кривичним делом) сматрају се само као основи сумње за извршено помагање у том кривичном делу. У пруском општем земаљском праву пружања помоћи учиниоцу кривичног дела већ се сматра као самостално кривично дело, сем тога сматра се као посебно кривично дело прикривање ствари које су произашле из крађе. Постоји одговорност и у случају нехатног извршења овог кривичног дела. Треба напоменути, међутим, да неки партикуларни кривични законици још увек прикривање сматрају као посебан облик саучесништва. Тако, Баварски кривични законик из 1813 сматра прикривање као саучесништво после извршеног кривичног дела. Чак и Пруски кривични законик из 1851 напушта праксу ранијег пруског општег земаљског права и поводи се за схватањима тадашњих осталих немачких партикуларних кривичних законика. Тако овај законик иако сматра стварно прикривање као засебно кривично дело, излажући га у глави кривичних дела против имовине, ипак лично прикривање ставља у општи део као посебан облик саучесништва. Тек Немачки кривични законик из 1870 одваја све облике пружања помоћи учиниоцу кривичног дела, формирајући од ових неколико самостална кривична дела подржавања која се излажу у посебној глави овог законика.

Као што видимо, издвајање прикривања из саучесништва а затим његово разграничење од личног прикривања (подржавања) у свом развоју прошло је кроз неколико фаза и није свуда извршено у исто време и на исти начин. У вези са овим треба напоменути да је теорија кривичног права умногоме допринела овоме развоју и да је углавном њена заслуга што се поменути кривичноправни институти формулишу данас у постојећим законодавствима на начин како је то још у самом почетку истакнуто. Пре свега, сам Монтегкје је указивао да је погрешно третирати прикривача на исти начин као извршиоца

(13) R. Maurach: *op. cit.*, S. 234.

претходног кривчног дела (14). Од италијанских писаца треба поменути Кармињаниа а посебно Карару (15). Овај писац је нарочито указивао на апсурдност схватања да се може извршити саучесништво у кривчном делу које је већ извршено, истичући да се не може узети да постоји узрок после последице. Радња саучесништва је делатност пре радње извршења кривчног дела или бар приликом извршења ове радње. Ако радњу кривчног дела схватимо као узрок кривчног дела, радња саучесништва се јавља као услов односно узрок овог узрока. Ова претходна радња не може се замислити после извршења кривчног дела јер не може да делује као узрок када је већ престала сама радња кривчног дела. Француски писци су такође критиковали ранији систем Француског кривчног законика по коме се, као што је горе напоменуто, прикривање сматрало као облик саучесништва. Тако Гаро (16) истиче криминолошке (социолошке) и правне разлоге против изједначавања прикривача са учиниоцем претходног кривчног дела. Иако је криминолошки посматрано делатност прикривача један облик паразитизма, ипак, каже овај аутор, идентификовање репресије прикривача са репресијом учиниоца претходног кривчног дела није на свом месту. Са правног гледишта Гаро такође истиче да је нелогично прикривање сматрати као саучесништво када по свим кривичноправним правилима ово мора претходити или бити једновремено са радњом кривчног дела. Гарсон (17) такође истиче низ разлога против таквог схватања природе прикривања. Између осталог наводи да је последица таквог схватања да се не може казнити за прикривање ако је застарело кривчно дело из ког су проишле ствари које се прикривају, исто тако и у случају ако је претходно дело извршено у иностранству од стране страног држављанина.

Данас, као што је напоменуто, готово сва законодавства предвиђају прикривање као самостално кривчно дело а не као врсту саучесништва. Поједина законодавства се разликују само код одређивања односа прикривања (стварног прикривања) према пружању помоћи учиниоцу после извршеног кривчног дела (такозвано лично прикривање или подржавање). Француски кривчни законик по измени од 22 маја 1915, прикривање предвиђа као засебно кривчно дело против имовине и то у чл. 460 и 461. Лично прикривање или подржавање, међутим, по овом законнику сматра се још увек као врста саучесништва предвиђено у члч 61, 62 и 63 истог законика. У немачком кривчном праву, као што је напоменуто, први пут је извршено издвајање свих облика пружања помоћи учиниоцу после извршеног кривчног дела из саучесништва, тако да се ови сви сматрају као самостална кривчна дела. Карактеристика је, међутим, овог права што се сва кривчна дела пружања помоћи учиниоцу после извршеног кривчног дела сматрају као хомогена група кривчних дела па се

(14) R. Garraud: *op. cit.*, art. 941, p. 7.

(15) G. Maggiore: *op. cit.*, p. 807.

(16) R. Garraud: *op. cit.*, art. 941.

(17) E. Garçon: *Code Pénal Annoté*, 1. éd., art. 59—60, nos 309—332.

она излажу заједно у посебном одељку кривичног законика. Тако Немачки кривични законик у двадесетпрвом одељку, под насловом подржавања и прикривања, предвиђа следећа кривична дела ове врсте. Чл. 257 предвиђа подржавање које одговара кривичном делу пружања помоћи учиниоцу после извршеног кривичног дела предвиђено у чл. 281 нашег Кривичног законика. Кривично дело обухвата лично прикривање али исто тако и стварно прикривање ако је оно управљено на сакривање трагова кривичног дела или иначе на онемогућавање откривања, хватања и суђења учиниоца неког кривичног дел. Сматра се као тежи облик ако је прикривање ствари у овом случају извршено из користољубивих побуда (такозвано користољубиво подржавање). Чл. 257а предвиђа посебан облик подржавања ако је оно управљено на осујећење извршења мера безбедности и поправних мера. У чл. 258 предвиђа се тежи облик подржавања ако се односи на теже случајеве крађе и разбојништва. Најзад чл. 259 говори о прикривању ствари у смислу кривичног дела прикривања из чл. 265 нашег Кривичног законика. Италијански кривични законик исто тако сматра подржавање и прикривање као самостална кривична дела која су независна од саучесништва. Разлика је само у томе што се ова кривична дела предвиђају у две сасвим различите главе. Подржавање односно пружање помоћи учиниоцу после извршеног кривичног дела сматра се као кривично дело против правосуђа, и то као лично подржавање ако се односи на прикривање учиниоца кривичног дела, предвиђено у чл. 378, и као стварно подржавање ако се односи на прикривање ствари као трагова кривичног дела, предвиђено у чл. 379. Прикривање ствари (подржавање из користољубивих побуда) сматра се као кривично дело против имовине и предвиђено је у чл. 648. У швајцарском кривичном праву (18) раније се такође подржавање сматрало као врста саучесништва. Тако је било предвиђено у Швајцарском савезном кривичном законнику из 1853 а исто тако и у неким кантоналним кривичним законцима. Данас су сва кривична дела подржавања издвојена из саучесништва и сматрају се као самостална кривична дела. Лично подржавање сматра се као кривично дело против правосуђа, предвиђено у чл. 305 Швајцарског кривичног законика, а прикривање, стварно подржавање, сматра се као кривично дело против имовине, предвиђено у чл. 144 истог законика. У совјетском кривичном праву поједини кривични законици различито одређују однос подржавања према саучесништву па према томе и сам појам појединих облика подржавања. Кривични законик РСФСР у свом чл. 17 предвиђа јединствени институт саучесништва који обухвата не само опште познате врсте саучесништва (потстрекавање и помагање) већ и подржавање и помагање учиниоцу после извршеног кривичног дела. Као засебно кривично дело сматра се једино прикривање ства-

---

(18) O. A. Germann: *op. cit.*, art. 305.

ри произашлих из извршења кривичног дела, и то предвиђено у чл. 164 као кривично дело против имовине. Поједини совјетски аутори, међутим, критикују овај начин одређивања правне природе и појма подржавања (19). Они истичу да би било правилније да се подржавање одређује не као врста саучесништва већ као засебно кривично дело с обзиром да се оно не може расправљати по правилима о саучесништву. Неки други совјетски кривични законици, међутим, подржавање издвајају из саучесништва и сматрају као засебно кривично дело против поретка управљања. Тако, по чл. 19 Украјинско кривичног законика, прикривање учиниоца и последица кривичног дела које се не јавља као саучесништво при извршењу кривичног дела, повлачи за собом меру друштвене заштите само онда ако је то посебно предвиђено као засебно кривично дело. Прикривање учиниоца сматра се као кривично дело само ако се односи на кривично дело чији је учинилац осуђен најмање шест месеци лишавања слободе, док прикривање учиниоца које се односи на лакше случајеве неког кривичног дела не повлачи кривичну одговорност. Прикривање ствари сматра се као кривично дело против имовине у разним облицима предвиђено у глави кривичног дела против имовине. На сличан начин поступа Грузински кривични законик (20). У енглеском кривичном праву подржавање се исто тако сматра као врста саучесништва. Ово право разликује саучесништво пре извршења кривичног дела и после извршења кривичног дела (21). Прикривање пак ствари произашлих из кривичног дела сматра се као кривично дело против имовине (22). У Сједињеним Америчким Државама, слично као и у Енглеској, подржавање се сматра као саучесништво после извршеног кривичног дела а прикривање ствари као кривично дело против имовине (23).

Као што се из претходног излагања види, данас готово сва кривична законодавства сматрају прикривање као засебно кривично дело и то већином као кривично дело против имовине. Што се тиче личног прикривања, тј. подржавања, нека законодавства још увек заступају гледиште да је то врста саучесништва, док друга законодавства га сматрају као засебно кривично дело, било као кривично дело против правосуђа, било као једно од кривичних дела пружања помоћи учиниоцима после извршења кривичног дела. Интересантно је, међутим, напоменути да теорија по правилу увек сматра подржавање као посебан кривичноправни институт и као

(19) А. А. Герцензон и други: Уголовное право, общая часть, Москва, 1948, стр. 417—420; В. М. Чхиквадзе и други: Советское Уголовное право, часть общая, Москва, 1952, стр. 300—301.

(20) И. Г. Голяков: Уголовное право, Москва, 1947, стр. 318—319; А. А. Пионтковский — Б. Д. Менъшагин: Курс Советского Уголовного права — Особенная часть, Москва, 1955, стр. 777—782; — А. А. Герцензон: *op. cit.*, стр. 419; В. М. Чхиквадзе: *op. cit.*, стр. 300—301.

(21) Seymour F. Harris: *Principles and Practice of The Criminal Law*, 17 ed., London, p. 41—42.

(22) S. F. Harris: *op. cit.*, p. 355.

(23) Justin Miller: *Handbook of Criminal Law*, 1934, pp. 239—240; 396.

такав се упоређује са прикривањем када је потребно разграничити поједине врсте пружања помоћи учиниоцу после извршеног кривичног дела.

У овом излагању, које је посвећено прикривању, даће се анализа овог кривичног дела са гледишта извесних законодавстава. Што се тиче подржавања, биће само укратко указано на разграничење овог од прикривања, уколико се и подржавање може такође односити на сакривање ствари као трагова извршеног кривичног дела.

1. — Кривично дело се састоји у прикривању ствари које су прибављене извршењем неког кривичног дела. Према томе, претпоставља се да је претходно извршено неко друго кривично дело на основу којег је учинилац дошао до ствари које могу бити предмет прикривања. Као прво питање у вези са прикривањем поставља се, према томе, одређивање овог претходног кривичног дела које може служити као основ прикривања. Поједина законодавства поступају различито у овом погледу. У нашем Кривичном законнику, у чл. 265, назначено је само да ствари треба да су прибављене кривичним делом, без даљег означавања природе и врсте овог претходног кривичног дела. Из овог разлога узима се да то може бити свако кривично дело без обзира на његову врсту и тежину. Није нужно да то буде кривично дело против имовине, могуће је, на пример, да се прикривање изврши у вези са стварима које су прибављене извршењем кривичног дела подмићивања, фалсификовања, итд. Могу доћи у обзир како кривична дела из овог законика, тако и кривична дела из неког другог кривичног закона, савезног или републичког. Нема прикривања, међутим, ако су ствари прибављене из извршења неког прекршаја или привредног преступа (24). Слично се узимало по ранијем Југословенском кривичном законнику (25). Швајцарски кривични законик захтева да су ствари биле прибављене неком „кажњивом радњом“ али се под овим подразумевају не само имовинска кривична дела већ и сва друга кривична дела (26). Италијански кривични законик такође не одређује претходно кривично дело ни по врсти ни по тежини. Теорија узима да то може бити свако кривично дело, имовинске или које друге природе. То може бити и кривично дело извршено у иностранству. Али се захтева да то претходно дело буде кривично дело а не прекршај (27). Француски кривични законик у пропису који говори о прикривању као претходно кривично дело назначује крађу, злоупотребу поверења и превару, али се узима да су то само најчешћа кривична дела која дају повод за прикривање, што значи да нису искључена ни друга кривична дела чијим извршењем се могу прибавити неке ствари. То

(24) Ј. Таховић: Кривично право — Посебни део, II изд., Београд, 1955, стр. 354; Коментар Кривичног законика, Београд, 1957, чл. 265 I 1.

(25) Т. Живановић: Основи Кривичног права — Посебни део, I књ., Београд, 1939, § 76 I 1 а.

(26) O. A. Germann: op. cit., art. 144.

(27) G. Maggiore: op. cit., p. 808.

може бити злочин или преступ али не и прекршај. Дело мора да је стварно кривично дело а не само по схватању прикривача (28). Немачки кривични законик исто тако даје широку формулацију појма претходног кривичног дела, омогућајући на тај начин да се под овим подразумевају сва кривична дела, мада се наглашава да практично највише долазе у обзир разне врсте крађа, разбојништва, утаја, превара и слична кривична дела. Чак се узима да претходно кривично дело може бити и иступ (29). По енглеском општем праву прикривање се сматрало као преступ без обзира из ког су кривичног дела ствари биле прибављене. По закону о крађи из 1916, међутим, прави се разлика да ли је претходно кривично дело злочин или преступ, па се према овоме одређују различите казне за прикривача. Иначе се претходно кривично дело не одређује по врсти, тако да је довољно да су ствари прибављене ма којим злочином или преступом (30). Кривични законик РСФСР говори само о украденим стварима, али судска пракса даје широко тумачење прописа који говори о прикривању, тако да се под претходним кривичним делом подразумевају сва кривична дела из чијег извршења се могу прибавити ствари које могу бити предмет прикривања. Прецизнију формулацију дају други совјетски кривични законици. Тако, Белоруски кривични законик назначује да прибављене ствари могу потицати не само из крађе, већ и из пљачке, разбојништва, утаје, злоупотребе поверења, итд. Слично одређује појам претходног кривичног дела и Украјински кривични законик (31).

2. — Прикривање ствари у неким случајевима може се односити на ствари које се појављују и као трагови извршеног кривичног дела, па се самим тим онемогућује откривање овог кривичног дела и хватање учиниоца дела. Из ових разлога поставља се, даље, питање како утврдити разлику у оваквим случајевима између стварног и личног прикривања, тј. када постоји прикривање а када подржавање односно пружање помоћи учиниоцу после извршења кривичног дела. У оним законодавствима где се прикривање може извршити не само са умишљајем већ и из нехата, разлика између ових кривичних дела пре свега је у томе што се подржавање може извршити само са умишљајем. Мало је теже утврдити ову разлику када се прикривање извршује са умишљајем, али ипак у овом погледу постоје нека правила. Код подржавања, лице које прикрива ствари као трагове кривичног дела, чак и онда кад су побуде из ко-

(28) Jean Larguier: *Recel*, у *Dalloz Encyclopédie Juridique*, nos 13, 16, 18, 19; R. Vouin: *op. cit.*, art. 97; Rousselet-Patin: *op. cit.* art. 720.

(29) Reinhard Frank: *Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*, Kommentar, 16 Aufl., § 259 II 1; J. von Olshausen's *Kommentar zum Strafgesetzbuch*, 11 Aufl., § 259 3; A. Schönke — H. Schröder: *op. cit.*, art. 259 V.

(30) Закон о крађи — *Larceny Act 1916*, допуњен са *Criminal Justice Act 1948*, посвећује цео један одељак (Section 33—44) кривичном делу прикривања, Russell on Crime, 10 ed. London 1950, Volume 2, p. 1330; Harris: *op. cit.*, p. 355.

(31) А. А. Пионтковский — В. Д. Менџагин: *op. cit.*, стр. 777; И. Т. Голяков: *op. cit.*, стр. 318.

јих се то чини користољубиве природе, као што је то случај на пример код такозваног користољубивог подржавања, — поступа првенствено у интересу учиниоца или саучесника претходног кривичног дела. Код прикривања, међутим, прикривач по правилу поступа у свом интересу. Прикривање се, затим, може извршити само радњама које се по закону сматрају као радње овог кривичног дела, док код подржавања могу доћи у обзир све делатности којим се ствара повољнија ситуација за учиниоца или саучесника претходног кривичног дела. Најзад, предмет прикривања могу бити само ствари а подржавање се може односити на обезбеђење учиниоцу претходног кривичног дела ма какве користи која је прибављена извршењем једног кривичног дела (32).

3. — Поједина законодавства се разликују такође када треба одредити појам ствари које могу бити предмет прикривања. По нашем Кривичном законнику предмет прикривања могу бити ствари које су прибављене кривичним делом али исто тако и ствари које су добивене продајом или заменом ствари које су директно биле прибављене кривичним делом. Под овим се подразумевају само ствари у материјалном смислу а не и права. Иначе појам ствари се узима у ширем смислу подразумевајући под овим и новац. Предмет прикривања могу бити како покретне тако и непокретне ствари (33). Слично се узимало и по ранијем Југословенском кривичном законнику (34). Совјетско кривично право узима да предмет прикривања може бити ма која имовина добивена кривичним делом, без тачног одређивања да ли под овим треба подразумевати и имовину која је прибављена посредством ствари које су биле директно прибављене претходним кривичним делом (35). Швајцарско кривично право узима да предмет прикривања могу бити само ствари које су директно прибављене кривичним делом а не и ствари које су добивене посредством ствари прибављених кривичним делом (36). Италијански кривични законик и теорија дају мало више објашњења у погледу ствари које могу бити предмет прикривања. Пре свега, узима се да се прикривање може односити само на покретне ствари а не и на непокретне. Други услов је да су ствари власништво неког лица. Нема прикривања ако су у питању ничије или напуштене ствари, иако су оне биле прибављене неком кажњивом радњом. С друге стране, предмет прикривања могу бити не само ствари које су директно произашле из извршења кривичног дела већ и оне које су добивене заменом или прерадом ствари које потичу од кривичног дела (37). Француски кривични законик назначује само да предмет

(32) A. Schönke — H. Schröder: *op. cit.* § 259 II; R. Frank: *op. cit.*, § 259 I.

(33) J. Таховић: Кривично право, *op. cit.*, 353—354; Коментар, *op. cit.*, чл. 265 I 1.

(34) Т. Живановић: *op. cit.*, § 76 I 1 а.

(35) А. А. Пионтковский — В. Д. Мењшагин: *op. cit.*, стр. 777—778; И. Т. Голыков, *op. cit.*, стр. 319.

(36) O. A. Germann: *op. cit.*, art. 144.

(37) G. Maggiore: *op. cit.*, p. 808—810.

прикривања могу бити ствари које су прибављене кривичним делом. Теорија, међутим, узима да предмет прикривања могу бити и ствари добивене продајом или заменом украдених ствари (38). У немачком кривичном праву сматра се да предмет прикривања могу бити како покретне тако и непокретне ствари, али то не могу бити права. Даље, предмет прикривања могу бити и ствари без власника. У неким случајевима се узима да предмет прикривања могу бити и сопствене ствари, на пример, ако сопственик изврши прикривање своје ствари коју је био дао у залогу па је била украђена од стране учиниоца претходног кривичног дела. Спорно је, међутим, кад се сматра да је ствар прибављена кривичним делом. По једном мишљењу, предмет прикривања могу бити само ствари које су директно произашле из кривичног дела а не и ствари које су добивене заменом или прерадом ствари прибављених кривичним делом (39). Други аутори, међутим, узимају да је такво схватање противно смислу и природи кривичног дела прикривања. Суштина законског прописа о овом кривичном делу јесте, наиме, да се спречи задржавање имовинске користи која је произашла из извршења једног кривичног дела а ово се не постизава ако остане некажњиво прикривање ствари које су добивене заменом или прерадом ствари прибављених кривичним делом (40). По англосаксонском праву узима се да предмет прикривања могу бити само оне ствари које су прибављене кривичним делом а не и замењене ствари (41).

Прикривање се може извршити само до оног момента док се предмет прикривања сматра као ствар прибављена кривичним делом (42). Исто тако ствар губи овај карактер ако буде враћена њеном сопственику, па од овог момента она не може бити предмет прикривања (43).

4. — Радња кривичног дела прикривања такође се на различите начине одређује у појединим законодавствима, али ипак у теорији постоји извесна сагласност у погледу основних делатности којим се може извршити ово кривично дело. По нашем Кривичном законнику, као радње извршења прикривања сматрају се следеће делатности. Пре свега то може бити свако прибављање ствари, као на пример, куповина, примање у залог, примање у поклон, замену, као и свако друго прибављање. Затим долази прогурање ствари које су прибављене кривичним делом, а под овим се подразумева свако омогућавање прође какве ствари, као на пример, посредовање, проналажење лица или могућности да се ствар прода, итд. Најзад долази прикривање ствари у ужем смислу, тј. свако омогућавање да ствар при-

(38) Rousselet-Patin: op. cit., art. 720 a; R. Vouin: op. cit. art. 97 2°; Jean Larguier: op. cit., nos 14—15.

(39) Fr. v. Liszt — E. Schmidt: op. cit. § 147 II 1; R. Frank: op. cit., § 259 II; J. v. Olshausen: op. cit., § 259 2.

(40) A. Schönke — H. Schröder: op. cit., § 259 V 4.

(41) J. Miller: op. cit., p. 397.

(42) J. v. Olshausen: op. cit., § 259 4; R. Frank: op. cit., § 259 II 3; Живановић: op. cit., § 76 I 1 b 6°.

(43) J. Miller: op. cit. p. 396.

бављена кривичним делом остане неоткривена (44). Слично се узима мало по ранијем Југословенском кривичном законикау (45).

Појам радње код прикривања највише је разрађен у немачком праву и зато ћемо њему посветити нарочиту пажњу (46). По самом закону наводе се три основне делатности као радње извршења овог кривичног дела, и то прибављање ствари, сакривање ствари (прикривање у ужем смислу) и садејствовање у протурању ствари. — (1) Прибављање означаје делатност којом извршилац прикривања узима ствар у своје притежање и поклапа се са стицајем ствари. Потребно је да се ствар прибавља за себе. Не сматра се као прибављање само коришћење ствари или њено чување за учиниоца претходног кривичног дела. Није довољно стварање само таквог односа према ствари по коме прикривач има могућности за прибављање ствари. Тако, на пример, примање само доставнице за пакет који се налази још увек на пошти није још прибављање. Али постоји прибављање ако се створе услови за заједничко поседовање ствари са учиниоцем претходног кривичног дела. Прибављање се мора извршити са знањем притежаоца те ствари, ако се то чини без знања овог или против његове воље, онда може постојати неко друго кривично дело, на пример, крађа, изнуда, итд. Постоји прибављање ако се заједнички користи ствар са учиниоцем претходног кривичног дела, на пример, заједнички се троше животне намирнице, новац и друге потрошне ствари. Прибављање се може учинити и нечињењем. Тако, чини ово кривично дело лице које не спречава свог брачног друга да у кући троши ствари које је овај прибавио прикривањем у смислу овог кривичног дела. Није потребно да прикривач прибавља ствар непосредно од претходног учиниоца кривичног дела. Могуће је друго и свако даље прикривање преко трећих прикривача. Као најчешће радње прибављања сматрају се куповина и примање у залогу. Пошто је куповина само један начин прибављања, није довољно само закључивања уговора већ је потребно да се ствар прибави у своје притежање. Закључивање уговора може се појавити само као кажњиви покушај. Спорно је да ли се кривично дело може извршити куповином преко посредника. Неки аутори узимају да је у овом случају могућа куповина ако се то врши преко лица која се налазе у служби било прикривача било учиниоца претходног кривичног дела. Код примања у залогу мора такође постојати прибављање притежања. — (2) Сакривање или прикривање у ужем смислу, означаје чињење или нечињење, у случају кад постоји дужност на чињење, у намери сакривања ствари од власника или органа гоњења, тако да буде онемогућено налажење ствари или се то отежава. Није потребно да учинилац прикривања непосредно сакрива ствар,

(44) J. Таховић: Кривично право, *op. cit.*, стр. 354; Коментар, *op. cit.* § 265 II.

(45) Т. Живановић: *op. cit.*, § 76 I 2.

(46) A. Schönke — H. Schröder: *op. cit.*, art. 259 II; J. Olshausen: *op. cit.*, § 259 9—16; R. Frank: *op. cit.*, 259 IV.

довољно је да он спречава њено налажење, например, одношењем на неко друго место на коме се ствар чува. Сакривање није врста прибављања већ један од облика прикривања. Према томе није потребно да прикривач у овом случају има притежање ствари. Исто тако није потребно да је већ у моменту сакривања одређен начин узимања ствари са места на коме се она сакрива. Нечинијењем се може извршити сакривање кад постоји дужност на чињење односно у овом случају на пријаву сакривања. Уништавање ствари није сакривање јер се тиме не постигава задржавање прибављене противправне имовинске користи. — (3) Учешће у протурању или прођи ствари означаје сваку делатност у намери привредног уновчавања ствари продајом ове једном трећем лицу. Није потребно да је прођа стварно одмах следовала. Протурање или прођа означаје, например, тражење услова за продају, трампу, давање у залог, итд. Давање на поклон није протурање. Протурање или прођа постоји, даље, кад се ствар носи код трговца ради продаје или ради распитивања за цену ствари у намери продаје. Ношење ствари са собом ради изналагања купаца претставља такође учешће у протурању. Протурање треба да се чини у сагласности са држаоцем ствари али овај не мора да буде учинилац претходног кривичног дела. Протурање украденог новца постоји, например, када се омогућује куповина ствари овим новцем да би се исти добро привредно искористио. Омогућавање плаћања дугова учиниоца претходног кривичног дела такође се може сматрати као протурање новца добивеног кривичним делом. Најзад, постоји протурање и онда ако се да савет учиниоцу претходног кривичног дела како да се искористи новац прибављен кривичним делом.

Совјетско право наводи као радњу код кривичног дела прикривања само куповину, али теорија узима да се то може извршити и на други начин, например, када се ствар прима у поклон, у залог, на чување, као замена са другим стварима, итд. (47). Швајцарски кривични законик и теорија узимају као радњу извршења код прикривања: прибављање (стицање), примање у поклон, у залог, сакривање, протурање и свако помагање у привредном искоришћавању ствари. Ђутање о месту налажења ствари, када не постоји обавеза на казивање, не чини радњу код кривичног дела прикривања (48). Италијански кривични законик наводи као радњу код прикривања само прибављање односно примање ствари и сакривање. Теорија, међутим, узима се да су ове делатности овде наведене само примера ради, а да се прикривање може извршити и неком другом радњом, например, примање ствари у замену за неку другу ствар. Примање се може извршити са накнадом или без накнаде. Али не сматра се као радња прикривања пропуштање да се учини

(47) А. А. Пионтковский — Б. Д. Менџагин: *op. cit.*, стр. 777; И. Т. Голяков: *op. cit.*, стр. 318.

(48) О. А. Germann: *op. cit.*, art. 144.

пријава о томе где се ствар налази, одбијање да се открива ствар и свако друго нечињење (49). Француски кривични законик наводи као радњу код прикривања само примање ствари али теорија тумачи овај појам доста широко подразумевајући под овим свако прибављање ствари, например, куповину, чак по правој цени, пријем на поклон, у залогу, депозит, итд. Прикривање се може извршити посредно или непосредно. Коришћење ствари такође се сматра као радња прикривања (50).

5. — Учиницац код кривичног дела прикривања може бити свако лице које није учествовало у претходном кривичном делу као учинилац или саизвршилац. По једном мишљењу, лице које је учествовало у извршењу претходног кривичног дела као саизвршилац, после деобе прибављених ствари, такође може бити учинилац прикривања у погледу другог дела ствари (51). Саучесник у претходном кривичном делу (потстрекач и помагач) може бити учинилац прикривања ствари које су произашле из кривичног дела у коме је он био саучесник (52). Али потстрекач односно помагач који је унапред уговарао учешће у добити, одговара само за потстрекавање односно помагање (53). Пасивни субјект претходног кривичног дела не може се појавити као учинилац прикривања, јер се он, тиме што прибавља ове ствари, креће у сфери свог сопственог права. Али сопственик ствари може бити учинилац код прикривања ако је притежање тих ствари било раније прешло по закону у руке другог лица, например, ако је ствар била дата у залогу. Учиницац прикривања најзад може бити и сам прикривач, например, када је ствар више пута прелазила из руке у руку (54).

6. — Питање виности код прикривача такође се различито одређује у појединим законодавствима. Совјетско кривично право говори само о свесној куповини украдених ствари, па се отуда узима да је код прикривача потребан умишљај односно свест о томе да су ствари биле добивене кривичним делом. Последица овог је да је увек потребно утврдити да је учинилац прикривања знао да су ствари прибављене кривичним делом. Куповина таквих ствари без овог знања искључује кривичну одговорност. Није довољно ако је код купца постојала само сумња о томе да су ствари прибављене кривичним делом. Куповина из нехата таквих ствари не повлачи кривичну одговорност (55). У једној судској одлуци тако се наводи: „можда у датом случају постоји неопрезност али пропис захтева умишљај“ (56). Ипак неки аутори сматрају да ако неко купи

(49) G. Maggiore: op. cit., p. 809.

(50) R. Vouin: op. cit., art. 98 2°; Rousselet — Patin, op. cit., art. 720 a, Jean Larguier: op. cit., nos 4, 5, 9.

(51) J. v. Olshausen: op. cit., § 259 27; Т. Живановић: op. cit., § 76 V 1 a. Супротно R. Frank: op. cit., § 259 VI 2; Allfeld — Meyer: op. cit., § 119 VI.

(52) J. v. Olshausen: op. cit., § 259 27; Т. Живановић: op. cit., § 76 V 1 a 3°.

(53) A. Schönke — H. Schröder: op. cit., § 259 IX.

(54) G. Maggiore: op. cit., p. 809.

(55) A. A. Пионтковский — Б. Д. Менџагин: op. cit., стр. 778.

(56) A. A. Пионтковский — Б. Д. Менџагин: op. cit., стр. 779.

ствар у бесцење, онда се не може примити изговор да прикривач није знао да су ствари произашле из кривичног дела (57). Совјетско кривично право не тражи, међутим, намеру прибављања користи код прикривача, па се по овоме прикривање не разликује од кривичног дела пружања помоћи односно подржавања. Швајцарски кривични законик тражи да је учинилац прикривања знао или да је морао претпоставити да су ствари прибављене кривичним делом. Према томе потребан је умишљај односно свест да поседовање ствари на неки начин почива на неком ранијем кривичном делу. Изричито се наглашава да се кривично дело не може извршити из нехата јер се смагра да је смисао прикривања баш у томе да се умишљајно продужи или обезбеди противправно стање створено неким кривичним делом. По овом праву такође се не тражи намера прибављања противправне имовниске користи (58). Италијански кривични законик познаје два кривична дела прикривања с обзиром на виност учиниоца дела. Основно кривично дело предвиђено је у чл. 648 који захтева умишљај и намеру код учиниоца дела. Прикривање из нехата предвиђено је у чл. 712 као иступ. Код првог кривичног дела потребно је да је учинилац знао да су ствари, које се прикривају, произашле из неког кривичног дела. Сем тога код учиниоца је потребна и намера прибављања противправне имовинске користи, било себи било другом. За постојање овог кривичног дела потребно је знање а не обична сумња да су ствари произашле из кривичног дела. С друге стране, довољно је знање о деликтном пореклу ствари, није потребно да се зна ко је оштећеник, па ни учинилац претходног кривичног дела, нити да се знају све околности под којима је дело било извршено. Знање о деликтном пореклу ствари мора постојати у моменту извршења радње прикривања. Касније сазнање ове околности не заснива кривичну одговорност за ово кривично дело (59).

Посебно ћемо размотрити питање виности код прикривања у француском, англосаксонском и немачком праву.

Француски кривични законик захтева да учинилац прикривања зна да су ствари произашле из кривичног дела. И поред ове јасне одредбе закона, теорија и пракса посвећују ипак знатну пажњу овом питању (60). Пре свега се истиче да је код прикривача потребна воља за прибављање ствари које су предмет прикривања. Мотиви из којих се дело чини не играју улогу. Исто тако није нужно да се тиме себи прибавља нека противправна имовинска корист. Затим се подвлачи да је потребно да учинилац прикривања зна да су ствари произашле из неког кривичног дела. Довољно је да се зна да су ствари прибављене неким кривичним делом уопште, без обзира да ли се зна које је то кривично дело. Тако није потребно знање

(57) И. Т. Голяков: *op. cit.*, стр. 319.

(58) O. A. Germann: *op. cit.*, art. 144.

(59) G. Maggiore: *op. cit.*, p. 807—811.

(60) M. Rousselet — Patin: *op. cit.*, art. 720 c; R. Vouin: *op. cit.*, art. 98 1°; R. Garraud: *op. cit.*, art. 945—946; Jean Larguier: *op. cit.*, nos 20—35.

о правној природи тог кривчног дела (злочин или преступ), околностима извршења дела (времени и месту извршења дела), о оштећенику или учиниоцу претходног кривчног дела. По правилу узима се да је потребно да се ово знање има у моменту извршења радње прикривања. Али је расправљен такође и случај када се до овог знања долази после извршења радње прикривања. Овај случај може настати онда ако се ствар која је произашла из кривчног дела прима *bona fide*, па се касније дође до сазнања о деликтном пореклу те ствари. У овом случају питање се поставља да ли постоји прикривање ако се ствар не врати после овог сазнања о деликтном пореклу те ствари. По овом питању мишљења су различита. По једном мишљењу, прикривање постоји само онда ако се знање о деликтном пореклу ствари има у моменту извршења дела. Ово се правда не само начелом кривчног права да је меродавна виност у моменту извршења дела, већ и начелом грађанског права по коме *mala fides superveniens non nocet*. Било би погрешно, каже се, казнити оног који је постао власник ствари по грађанском праву, за прикривање својих сопствених ствари. По другом мишљењу, у оба случаја постоји прикривање, па се с обзиром на ово прави разлика између непосредног прикривања (*revel immediat*) и каснијег прикривања (*revel à retardement*). У овом другом случају, који постоји кад се касније дође до сазнања о деликтном пореклу ствари, узима се да се кривично дело састоји у томе што се наставља притежање ствари после сазнања о њиховом пореклу. У овом смислу прикривању се даје карактер продуженог или трајног кривчног дела. Ипак има мишљења да у овом другом случају прикривача треба блаже казнити, јер би он можда одбио пријем ствари да је још у почетку знао њихово деликтно порекло.

У англосаксонском праву (61) принцип је да тужилац мора увек доказати да је прикривач знао да су ствари произашле из кривчног дела, то у моменту пријема ствари. Како је пак у пракси често пута тешко доказати ову чињеницу, покушано је да се поставе извесна правила о томе када се има узети да постоји ово знање (62). Поред случаја када се ово знање може непосредно доказати, узима се да се оно може потврдити и посредно на основу околности које говоре у прилог тога да је прикривач знао за порекло ствари, на пример, ако се ствари купе по знатној сниженој цени. Горе наведени принцип формулише се на тај начин што се узима да је нужно да је прикривач знао о деликтном пореклу ствари, али да порота то може закључити и из околности ако су оне такве да говоре у прилог томе да је код прикривача морало постојати ово знање. Али ипак, у оваквим случајевима не постоји правна презумпција о виности прикривача, већ је тужилац дужан да докаже да је учинилац дела на основу таквих околности морао знати да су ствари прибављене

(61) Russel on Crime, op. cit., p. 1338—1340.

(62) S. F. Harris: op. cit., p. 358.

кривичним делом. Само у неким државама САД постоје закони по којима терет доказивања невиности у оваквим случајевима пада на окривљеног. Умишљај код прикривача мора бити управљен на прибављење ствари. Нема овог кривичног дела ако се пријем ствари врши да би се ове вратиле сопственику или само да се открије учинилац претходног кривичног дела (63).

У немачком праву (64) код прикривања такође је потребан умишљај. Учинилац пре свега мора знати да су ствари произашле из кривичног дела. Није, међутим, потребно да се зна које је кривично дело у питању, као ни околности извршења дела. Затим код прикривача мора постојати воља да се ствари прикрију односно да се прибаве, протуре или сакрију. Умишљај мора постојати у моменту извршења радње прикривања. У случају да се до сазнања о деликтном пореклу ствари дође касније, прикривање може постојати само онда ако после тога буду извршене неке делатности које улазе у радњу овог кривичног дела. Прикривање из нехата, према томе, не може се извршити. Овако се узима без обзира на то што у закону стоји да је потребно да је учинилац знао или морао знати за деликтно порекло ствари. Израз „морао знати” не схвата се као нехат већ само као законско правило да се увек мора доказивати да ли су околности извршења дела биле такве да је код учиниоца постојало знање о деликтном пореклу ствари. Као овакве околности, на основу којих се може створити закључак, о знању порекла ствари, долазе у обзир само објективне и садашње околности. Објективне околности у овом смислу су оне које јасно доказују да је учинилац прикривања морао имати претставу о деликтном пореклу ствари, па се тиме само уштеђује суду свако даље доказивање умишљаја. Касније околности не узимају се у обзир јер оне не могу бити од утицаја на претставу учиниоца за време извршења дела. Нехатно прикривање је предвиђено само у неким споредним кривичним законима, на пример, у закону о промету племенитим металима. По немачком праву, најзад, за постојање прикривања потребна је намера учиниоца да се тиме себи прибави имовинска корист. По овоме се прикривање разликује од подржавања учињеног прикривањем ствари као трагова кривичног дела. Као корист у овом смислу узима се свако повољно решавање неких својих личних прохтева имовинске природе. Тиме се не мора ићи на добијање неке изванредне добити, довољна је обична добит у смислу привредног пословања. Довољна је и посредна корист. Тако, код повериоца постоји ова корист, на пример, ако се примају ствари прибављене кривичним делом као залога за неку несигурну тражбину. Довољно је само намера прибављања користи, другим речима, није нужно да је корист стварно прибављена.

(63) J. Miller: *op. cit.*, p. 399.

(64) A. Schönke — H. Schröder: *op. cit.*, § 250 VII; R. Frank: *op. cit.* § 259 V 1; J. v. Olshausen: *op. cit.*, § 259 2l.

По нашем Кривичном закону, за кривичну одговорност код прикривања потребно је да учинилац зна да је ствар прибављена кривичним делом или да је могао знати да је ствар прибављена кривичним делом. На основу ове одредбе у закону узима се да учинилац код прикривања може бити умишљајни или нехатни (65). Умишљај се састоји у свести односно знању да је ствар која се прикрива прибављена кривичним делом и да се у погледу такве ствари врши прикривање. Није потребна свест о томе којим је кривичним делом ствар прибављена, довољно је ако је учинилац знао да је ствар прибављена извршењем неког кривичног дела уопште. Свест о томе да је ствар прибављена кривичним делом мора постојати у моменту извршења радње прикривања. Нехат у смислу овог кривичног дела постоји ако је учинилац дела могао знати да је ствар прибављена кривичним делом. Да ли је учинилац то могао знати треба ценити према околностима случаја. На пример, цена по којој се ствар продаје, количина и врста ствари, околност да такве ствари или у тој количини то лице не би могло поседовати, итд. Слично се узимало и по ранијем Југословенском кривичном закону (66).

7. — Могућ је стицај између прикривања и подржавања, тј. пружања помоћи учиниоцу после извршења дела, а исто тако између прикривања и изнуде, преваре и фалсификовања исправе (67).

Више радњи прикривања од стране истог лица у погледу једне или више ствари произашлих из истог кривичног дела чине реални стицај. Продужено кривично дело може постојати само под условом да постоје сви елементи потребни за продужено кривично дело. Али је немогуће продужено кривично дело између прикривања и пружања помоћи учиниоцу после извршења кривичног дела (68).

Др. Јанко Ђ. Таховић

О КАПАРИ У ДУБРОВАЧКОМ ПРАВУ КРАЈЕМ XIII И ПОЧЕТКОМ XIV ВЕКА

1. Прописи о капари у Дубровачком статуту и њена примена у свакодневном правном животу у Дубровнику крајем XIII и у XIV веку показују извесне особености и разлике како у поређењу са правима земаља са којима су Дубровчани тог времена долазили у ближи додир, тако и у односу на римско-византиско право које је претстављало основу дубровачког облигационог права. Услед тога ова установа дубровачког права заслужује да буде посебно проучена.

(65) J. Таховић: Кривично право, *op. cit.*, стр. 355; Коментар, *op. cit.*, 265 IV.

(66) T. Живановић: *op. cit.*, § 76 V 2.

(67) A. Schönke — H. Schröder: *op. cit.*, § 259 XI.

(68) A. Schönke — H. Schröder: *op. cit.*, § 259 XI.

Као што је познато, капара може да има различите функције. Правна историја и упоредно право показују да је она служила или служи као начин на који и неформални, неутуживи споразуми добијају правну заштиту, затим као одустаница, као знак да је уговор закључен, као средство за обезбеђење уговора и као посебна форма закључења уговора (1).

Улогу прибављања правне заштите споразумима који нису утуживи имала је капара у старом грчком праву. Познато је да је куповина и продаја била у грчком праву реалан уговор, тако да споразумом уговорних страна о будућој размени робе и новца међу њима још није настајао облигациони однос. Да би такав споразум учинили обвезним, Грци су прибегавали давању капаре. Полагање капаре при закључењу споразума о будућој куповини и продаји имало је за последицу да је лице, које се обавезало на куповину и то не учини, губило дату капару, а лице које се обавезало на продају и не изврши преузету обавезу, било је дужно да врати њен вишеструки (обично двоструки) износ (2). Капара је, као што се види, имала овде сличну функцију као и *stipulatio poenae* у старом римском праву: главна обавеза (куповина и продаја) појављује се као услов чије наступање (неизвршење главне обавезе) даје право на наплату капаре. Ако услов не наступи, тј. ако уговорне стране изврше главну обавезу, сума новца положена на име капаре урачунавала се у цену (3).

Ову функцију капара је имала и у грчком праву доцнијег, хеленског периода, па је као таква примењивана и у свакодневном правном животу у источним провинцијама римске империје (4). Ови локални обичаји имали су утицаја на прописе о капари у Јустинијановој кодификацији, на познату конституцију из 528 год. (С, 4, 21, 17, 2) и на схватање изражено у Институцијама (3, 23, гр.).

Али, с обзиром да је у Јустинијановом праву за уговор о куповини и продаји била довољна проста сагласност воља, капара се овде по својој функцији битно разликује од капаре грчког права. Она је Јустинијановом праву средство одустанка од већ пуноважног уговора; ако је дата капара, и купац и продавац могу одустати од уговора, с тим што је купац губи, а продавац враћа удвостручену. Према тумачењу које данас преовлађује, одустати се могло како од уговора који је закључен само усмено, тако и од *venditiones*

(1) Капара која је у старим правима — јеврејском, римском и многим другима — полагана приликом закључења веридбе (*arrha sponsalia*) није овде узета у разматрање.

(2) E. v. Jagemann: *Die Daraufgabe. Vergleichende Rechtsstudie*, Berlin, 1879, стр. 1—13; M. Talamanca: *L'arra della compravendita in diritto greco e in diritto romano*, Milano, 1953, стр. 3—35; V. Arangio-Ruiz: *La compravendita in diritto romano*, Napoli, 1954, стр. 17—18.

(3) У грчком праву, за разлику од римског, капара се увек давала у новцу и претстављала је делимичну исплату цене. — Pringshelm: *The Greek Law of Sale*, Weimar, 1950, стр. 234 и даље.

(4) R. Taubenschlag: *Le droit local dans les constitutions prédioclétiennes*, Mélanges Cornil, II, Paris, 1926, стр. 507 и даље.

cum scriptura, све до тренутка док није састављена исправа (5). То је, према терминологији коју су створили средњовековни правници, *arra poenitentialis*, и она се среће у доцнијој византиској пракси (6), у неким другим средњовековним правима (7) и, изузетно, у неким модерним законодавствима (8) (одустаница нашег права).

У римском класичном праву капара је имала сасвим другу улогу. Она је служила само као знак да је уговор закључен, као *signum* или *argumentum venditionis*. Према средњовековној терминологији, капара са оваквом функцијом назива се *arra confirmatoria* и примењује се у статутарним правима у Италији (9). Многа савремена права дају капари у првом реду ову функцију, па је и према Српском грађанском законнику (чл. 550) капара пре свега „знак тврђе уговора”.

У статутарним правима италијанских градова капари се даје нова улога. Она је према одредбама многих статута и зборника локалног обичајног права (10) не само знак да је уговор закључен, већ служи и као средство обезбеђења извршења уговора. Према прописима тих статута, ако је при закључењу уговора положена капара, па не дође до извршења уговора, страна која није крива моћи ће да бира између тужбе за испуњење уговора и одустанка од њега, с тим што ће јој припасти капара. Капара, дакле, не служи као одустаница, јер уговорне стране немају права да бирају између извршења уговора и њеног губитка, већ она служи да појача уговор, тиме што ће у случају неизвршења уговорних обавеза недужна страна имати на расположењу две могућности — да поднесе тужбу за извршење уговора, или да се задовољи износом положеним на име капаре. Познато је да и у нашем данашњем праву (чл. 550 Срп-

(5) P. Collinet: *Etudes historiques sur le droit de Justinien*, I, Paris, 1912, стр. 85—113; V. Arangio-Ruiz: нав. дело, стр. 101—105, где се истиче да је код *venditiones sine scriptura* капара имала исту улогу као и у грчком праву, јер је полагана приликом усменог договора уговорних страна, а пре састављања исправе, дакле пре него што се сматрало да је уговор коначно закључен. — Супротно мишљење има R. Monier: *Manuel élémentaire de droit romain*, II, Paris, 1936, стр. 172, који сматра да је код уговора који се закључују усмено улога капаре била само конфирмативна.

(6) M. Talamanca: нав. дело, стр. 81; R. Monier: нав. дело, стр. 173.

(7) На пример, у млетачком праву. Млетачки статут не садржи прописе о капари, али је по обичајном праву уговорна страна која одустане од уговора губила положену капару, односно морала је да је врати удвостручену. V. M. Ferro: *Dizionario del diritto commune e Veneto*, Venezia, 1878, том I, стр. 328.

(8) Члан 1590 Code civil-а тумачи се у француској доктрини и пракси екстензивно, тако да се, са малим изузецима, сматра да је капара по правилу средство одустанка од уговора. Planiol-Ripert: *Traité pratique de droit civil français*, том X, Paris, 1956, стр. 234—248.

(9) A. Pertile: *Storia del diritto italiano*, Torino, 1893, Vol. IV, стр. 473; E. Besta: *Le obbligazioni nella storia del diritto italiano*, стр. 147 и даље. Пример за капару са овом функцијом пружа поред осталог статут града Рима, I, 112, који прописује: „*Datio argae in quolibet contractu perficiat emptioem, nec liberetur emptor volens arrham amittere, nec venditor volens eam reddere*”.

(10) Тако према већини статута италијанских градова. E. Besta: нав. дело, стр. 146 и A. Pertile: нав. дело, стр. 474. На пример у зборнику права града Пизе (Const. usus pis. civ. 36) каже се да ако је приликом закључења куповине и продаје дата капара и купац хоће да раскине уговор, продавац ће одлучити да ли ће поднети тужбу за извршење уговора или ће се задовољити капаром.

ског грађанског законика и чл. 908 Општег грађанског законика) капара има ову функцију.

Најзад, капара је у неким правима и посебна форма закључења уговора. У раном средњовековном праву у Италији, у време када куповина и продаја још није била консенсуалан уговор, полагање капаре претстављало је једну од форми закључења овог уговора (11), и то у неким провинцијама обавезну форму при куповини и продаји непокретности (12).

2. Дубровачки статут посвећује капари две главе.

Прва се налази у седмој књизи Статута (Ст. VII, 37), међу прописима који се односе на поморско право, и има у виду капару коју полажу трговци приликом закључења уговора о закупу брода.

Други текст је у осмој књизи Статута (Ст. VIII, 17), што показује да је нешто доцнијег датума (13) и односи се на уговоре који су обухваћени заједничким термином *mercatum*. Овај се термин употребљава у дубровачким изворима обично у значењу уговора о куповини и продаји (14), али му је значење некад и шире (15), тако да би се могло закључити да овај други пропис има у виду све уговоре који трговци закључују у оквиру своје професионалне делатности, као и сваки други уговор о куповини и продаји. Према томе, иако је донет после првог текста овај други текст је општи текст.

И један и други текст разликују две врсте капаре, капару од једног фолара и капару већу од једног фолара, и приписују им различите функције.

Ако се на име капаре положи само један фолар, она служи као знак да је уговор закључен, а код уговора о закупу брода још и као обавезна форма закључења уговора. Капара већа од једног фолара имала је улогу одустанице.

Конфирмативна улога капаре од једног фолара произилази јасно из оба текста:

(11) G. Astuti: I contratti obbligatori nella storia del diritto italiano, Milano, 1952, стр. 229—230 и 350 и даље.

(12) Consuet. Neapoli. tit. 30: „Venditionis contractus super stabilibus est nullus ipso iure, nisi artha data fuerit, vel tradita rei venditae possessio“. Наведено према G. Astuti: нав. дело, стр. 230.

(13) Као што је познато, осма књига Дубровачког статута отворена је после његове прокламације (после 1272). Глава VIII, 17 није датирана, као што нема датума ниједна глава испред ње (изузев друго, накнадно дописаног дела главе VIII, 14); а прва глава осме књиге која има датум је глава XXII од 7 јула 1275. С обзиром да су главе у осмој књизи Статута сврстане хронолошки, овај пропис о капари донет је после 1272, а пре 7 јуна 1275.

(14) У Статуту се термин *mercatum* употребљава у значењу уговора о куповини и продаји на следећим местима: Ст. VI, 17 (продаја соли у виду трговине), Ст. VI, 59—61 (забрана трговине са Далматинцима), Ст. VIII, 22 (о трговини на кредит), Ст. VIII, 40 и 83. — Према речнику Du Cange: *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, Tomus V (Niort-Londres, 1885), *mercatum* је „contractus emptiois vel venditionis (nostris „marché“)“.

(15) На пример у Статуту у тексту који се овде даље наводи о уговору о закупу брода — *De mercato quod sit de paulo et agris* — Ст. VII, 37. У архивском материјалу се *mercatum* може наћи у значењу уговора о превозу робе — в. документ објављен у збирци Г. Чремошкина: Историјски споменици дубровачког архива, Београд, 1932, документ бр. 414 — али и уговор о куповини и продаји непокретности — в. објављен документ у збирци Г. Чремошкина: *Spisi Dubrovačke kancelarije*, Zagreb, 1951, књ. I, документ бр. 309.

„Ако неко закључи *mercatum* и за тај *mercatum* положи капару од једног фолара, *mercatum* је у сваком случају чврст и не може се покајати” (16) (Ст. VIII, 17, 1).

„(1) Трговци који желе да узму у закуп неки брод или барку, дужни су да плате на име капаре један фолар, у присуству бродског писара, да би посао био чврст, а писар је дужан да забележи да је капара дата, као и све оно што је међусобно уговорено. (2) И ако трговац или трговци хоће да напусте тај брод или барку дужни су да власнику плате целу закупнину, у висини како је уговорено, сваки за свој део” (17) (Ст. VII, 37).

Као што се види, полагање капаре је према првом тексту факултативно („Ако неко [...] положи капару“). Уговорне стране могу да плате капару од једног фолара ако то желе, али она нема никаквог утицаја ни на настајање уговора, ни на његову даљу судбину: када је уговор једном закључен, он постаје „чврст” и ни једна уговорна страна не може више од њега одустати. Текст наглашава да је уговор чврст „у сваком случају” (*omnimodo*) — дакле било да је капара положена, било да није и посебно истиче да се уговорне стране не могу више „покајати”, што значи да капара нема улогу одустанице. Она је, према томе, само знак да је уговор закључен.

Према другом тексту, капара је саставни део обавезне форме за закључење уговора о закупу брода („дужни су да плате на име капаре један фолар“). За испуњење потребне форме у којој се овај уговор према прописима Статута закључује потребно је још и да бродски писар убележи све одредбе уговора у бродску књигу (Ст. VII, 3, ст. 1). Даља функција овако положене капаре је и код овог уговора само конфирмативна. Као ни у првом случају, ни овде се једном закључени уговор не може више раскидати. И у овом тексту се каже да се капара даје да би уговор био „чврст“, а у следећем ставу се понавља, експлицитније него у општем тексту, да се од уговора не може одустати: купац ће бити дужан да одговори својој обавези, без обзира да ли ће користити закупљени брод или не (Ст. VII, 37, ст. 2). Притом више купаца стоје према власнику брода у подељеном облигационом односу и сваки плаћа закупнину само за свој део. Од ове обавезе купац ће бити ослобођен једино ако умре пре него што је отпочео утовар (*ib.* ст. 4), односно ако је робу пре своје смрти делимично утоварио, платиће закупнину само за одговарајући део (*ib.* ст. 5) (18).

(16) „Si aliquis fecerit mercatum cum aliquo et pro ipso mercato dederit arram unum follarum, mercatum ipsum sit omnimode firmum, et penitere non possit”. Статут, VIII, 17, цитирано према изд. Вогишић — Јиречек, Загреб, 1904.

(17) „(1) Mercatores qui nauigare voluerint navem aliquam vel lignum, debent dare unum follarum pro arris, in presencia scribani navis, quod mercatum sit firmum, et scribanus teneatur scribere ipsas arras et pacta omnia que in simul fecerint. (2) Et si mercator vel mercatores valent dimittere ipsam navem vel lignum, emendare debeat patrono totum naulum de quanto ipsi habuerint nauicatum, quilibet pro parte sua”.

(18) „(4) Et si aliquis illorum qui nauicassent navem vel lignum, moritur antequam poneret in nave et arras dedisset, nihil debeat satisfacere patrono de naulo. (5) Et si aliquid in naulo posuisset, volumus quod solvere debeat secundum rationem mercium que intus fuerint posite”.

Капара већа од једног фолара имала је, напротив, улогу оду- станице. Уговорна страна која је положила капару могла се осло- бодити уговора с тим што је друга уговорна страна задржала прим- љену капару.

У глави о закупу брода стоји:

„Али ако на име капаре дају више од једног фолара, па- трон брода треба да се држи капаре” (19) (Ст. VII, 37, ст. 3).

Иако овај текст није довољно прецизан, он је, када се повеже са претходним реченицама (20), разумљив: закупца брода дужан је да плати уговорену закупнину и у случају када неће да користи за- купљени брод, али ако је дао капару већу од једног фолара, патрон не може да тражи од њега исплату закупнине, већ се мора задово- љити примљеном капаром (21).

У глави која говори о капари која се полаже при закључењу осталих уговора, изричито се каже да уговорна страна која да ка- пару већу од једног фолара може да одустане од уговора:

„Али ако да два или више фолара, или нешто друго на име капаре, може се покајати, но ипак дужан је да врати удво- стручену капару” (22) (Ст. VIII, 17, ст. 2).

Међутим, питање је да ли је и друга уговорна страна, она која је примила капару већу од једног фолара, могла да раскине уговор.

Код уговора о закупу брода Статут не говори ништа о праву патрона брода да се враћањем удвостручене капаре ослободи уговор- них обавеза. На основу тога би се могло закључити да је од уговора могао да одустане само закупца брода.

Друкчије је код осталих уговора. У цитираном тексту Ст. VIII, 17, ст. 2, каже се да се „покајати” може онај ко је дао капару — гла- голи *dederit* („дао је”) и *possit* („може”) имају исти субјект. Али у дру- гом делу ове реченице као последица одустанка од уговора наведена је обавеза да капара буде враћена у двоструком износу, што ни у ком случају не може претстављати обавезу оне уговорне стране која је капару положила, већ стране која ју је примила. Глаголи *possit* и *teneatur* имају, очигледно, различите субјекте. Види се да је текст непотпун и да су испуштени како последица одустајања од уговора оне стране која је дала капару, тако и разлог обавезе да се врати *arrhas duplicatas* — удвостручена капара.

Отуда се, и поред лоше стилизације ове главе Статута, може рећи да су код осталих уговора полагањем капаре веће од једног фо-

(19) „(3) Si vero darent pro arris ab uno follaro supra, patronus navis se tenere debeat ad arras”.

(20) Цитираним овде напред — в. примедбу (17).

(21) Овај пропис на исти начин тумачи и V. Brajković: *Étude historique sur le droit maritime privé du littoral yougoslave*, Marseille, 1933, стр. 176—177.

(22) „Si autem dederit duos follaros vel plures, vel aliquid aliud pro arris, possit penitere, teneatur tamen arras restituere duplicatas”.

лара обе уговорне стране добијале право да уз губитак капаре односно враћање њеног удвостреученог износа одустану од уговора. Код тих уговора је, дакле, у потпуности примењиван режим *arrae poenitentialis* византиског и других средњовековних права.

3. Као што се види, оригиналност прописа о капари у Дубровачком статуту састоји се у томе што се према вредности положене капаре разликује њена функција. Ни у једном праву које је могло извршити извештај утицај на дубровачко право није примењиван такав режим капаре, нити се слични прописи могу наћи у статутима других далматинских градова.

Остали статуди наших далматинских градова, уколико се у њима уопште спомиње питање капаре, или одређују да ће њена улога бити само конфирмативна (23), или према вредности предмета уговора разликују да ли ће бити конфирмативна или одустаница (24). Једини изузетак чини статут острва Корчуле, који скоро дословно понавља текст одговарајуће главе Дубровачког статута (25), што је, међутим, вероватно последица утицаја дубровачког права на локално право Корчуле.

У недостатку потребних извора веома је тешко објаснити услове и утицаје који су довели до стварања ових занимљивих правила о капари у дубровачком праву.

Са извесном сигурношћу могло би се закључити једино да капара као средство одустанка од уговора значи примену Јустинијановог, односно византиског права (26). *Arrha poenitentialis* примењује се, такође, и у правима оних земаља са којима Дубровчани, у доба када је донет Статут и у деценијама непосредно после тога, највише долазе у додир, и која су у области облигационих односа била под непосредним утицајем византиског права — а то су млетачко право и право у градовима средњовековне Србије (27). Врло је вероватно

(23) То су статуди градова Скадрина (глава 6), Сплита (III 96), и Котора (глава 298). Прописи о капари у прва два статута су много прецизније формулисани него што је то учињено у Дубровачком статуту. Према Сплитском статуту капара се даје у присуству два сведока и „ни купац ни продавац не могу раскинути уговор“. О капари према Которском статуту види напомену (34).

(24) Задарски статут, III, 25 и 26. Ако је дата капара, обе уговорне стране могу одустати од уговора уз њен губитак, односно уз враћање двоструког износа положеног на име капаре. Изузетак чине уговори о куповини и продаји покретних ствари чија је вредност мања од двадесет фунти млетачких динара, када је капара само знак да је уговор закључен. После извршене предаје предмета уговора ни у ком се случају више не може одустати од њега, а купац, који не исплати цену у уговореном року плаћа затезне камате.

(25) Статут острва Корчуле, II, 38: „Si quis mercator [...] dederit unum denarium parvum pro armis, mercatum sit firmum et venditor teneatur dare et emptor recipere merces; et ab uno denario supra si aliquis dederit arras, illi, pro quo remanebit mercatum, teneatur solvere alteri parti arras in duplum“.

(26) Не улазећи у питање да ли је реч о неком континуитету римско-византиског права у Дубровнику, или о рецепцији римског права.

(27) За режим капаре у млетачком праву види напомену (?). — О утицају византиског права на млетачко в. А. Albertoni: *Diritto bizantino, diritti balcanici, diritto italiano*, Roma, 1930; F. Brandileone: *Il diritto bizantino nell'Italia meridionale dall'VIII al XII secolo*, Bologna, 1886. — Према Синтагми Матије Властара (која је додуше нешто млађа од Дубровачког статута) ако купац раскине уговор, губи дату капару, а ако то учини продавац, мора је вратити удвостреучену. Ст. Новаковић: Матије Властара Синтагма, Београд, 1907, Глава Д — О коуплени и продаји, Закони градски (стр. 80).

да је ова функција капаре у дубровачком праву старија и једина у старом дубровачком обичајном праву — *consuetudo* (28) да би, крајем XIII века, била модификована, односно допуњена новим прописима Статута (29).

Што се тиче капаре од једног фолара, питање се поставља не само зашто се поред капаре-одустанице уводи и капара која је само знак да је уговор закључен, већ и откуда је дошло до тога да је баш капари од једног фолара дата ова друга улога.

Конфирмативна улога капаре од једног фолара не би се могла непосредно довести у везу са одговарајућим принципом римског класичног прва, који се понавља на једном месту у Василикама (30), али није примењиван у свакодневном правном животу у Византији. Не изгледа вероватно ни да би се порекло капаре од једног фолара могло наћи у неким правним обичајима словенских племена (31).

Много вероватније, напротив, изгледа да је капара од једног фолара, која служи само као знак да је уговор закључен, требало да задовољи нове потребе правног саобраћаја у условима живљих робно-новчаних односа и развијеније трговине који постоје у Дубровнику овог периода.

Чињеница је да трговина и живљи робно-новчани односи захтевају већу сигурност правног саобраћаја и, у складу са тим, извесност да уговорне стране неће моћи да отступе од једном закљученог уговора. Са продирањем принципа да је консенсуална форма довољна за закључење уговора, у италијанском средњовековном праву улога капаре се такође своди на конфирмативну. У правима италијанских градова шири се учење да је капара само *signum venditionis* и да се уговор не може раскидати. Болонски нотар Роландино унео је у своју чувену збирку нотарских формула и формулу за *contractum arrhale*, у којој се поред осталог наглашава да када је једном дата капара, ни једна од уговорних страна не може више одустати од уговора (32), а Статути, као што је речено овде напред, доносе одгова-

(28) У прилог томе би говорила и стилизација одредаба о капари у Статуту: прво се јасно и довољно детаљно одређује да се од уговора не може одустати ако је положена капара од једног фолара, па се затим непотпуно и недовољно јасно каже да је капара већа од једног фолара одустаница. Добија се утисак да је законодавац сматрао да је ова друга капара довољно позната и да о њој не треба подробније говорити.

(29) Према F. Callaso-у, чије је мишљење данас опште прихваћено, улога градских статута у доба трговачког процвата италијанских градова је да мењају и допуњују обичајно право локалним прописима. F. Calasso: *Introduzione al diritto commune*, Milano, 1951, стр. 59 и даље. — И за Дубровачки статут се може рећи да је поред прикупљања већ постојећих прописа доноси нове који су прилагођавали дубровачко право новим условима, а пример за то дају и прописи о капари. Исто тако би се и за друге статуте наших далматинских градова могло рећи да дајући капари конфирмативну улогу негирају њену ранију улогу одустанице.

(30) Basil. XIX, 1, c. 33. — Насупрот томе на другим местима, напр. Basil, XXII, 1, cap. 76 — капара је *acta poenitentialis*.

(31) Поготово ако се усвоји да је у старом дубровачком обичајном праву примењивана само капара-одустаница, а да је капара од једног фолара доцнијег датума. Осим тога, у недостатку извора практично је немогуће ма шта доказати о евентуалном утицају словенског обичајног права на дубровачке прописе о капари.

(32) Rolandino Passageri, *notario de Bologna* (siglo XIII), Aurora, ed. Istituto Colegio notarial de Madrid, Il congresso internazionale del notariato latino, Madrid, s.a. — Cap. I, 1, Instrumentum arratum.

јуће прописе о томе. Притом није искључено да су правници, тражећи решење за нове потребе, полазили од оног дела текста Јустинијанових институција (III, 23) који говори о конфирмативној улози капаре.

На сличан начин и из истих разлога је и у Дубровнику капара од једног фолара имала за циљ да у уговорима који се склапају у трговини, у циљу веће стабилности уговора, замени капару-одуста-ницу.

У прилог таквом гледишту говорила би и чињеница да Статут, доносећи правила о капари од једног фолара, има у виду *mercatum*, уговор који закључују трговци, било да трговац закупује брод, било да продаје и купује робу или склапа неки други посао. И архивски материјал показује да се капара од једног фолара полагала увек при закључењу уговора у трговини, а нису нађени подаци да се давала и приликом склапања уговора о куповини и продаји непокретности (33).

Могућа је претпоставка да је обичај да се при склапању уговора да један фолар капаре, како би се тиме обележило да је уговор закључен, настао прво код уговора о закупу брода, служећи уједно као део обавезне форме закључења ових уговора. Трговци су затим то своје искуство преносили и на друге уговоре, па је најзад и Статут потврдио настали обичај, прописујући да ако се на име капаре положи само један фолар, она неће имати улогу одустанице.

На питање зашто је полаган баш један фолар није могуће одговорити на основу материјала којим се располаже. Податак да и Которски статут везује за капару од једног фолара одређене последице (34) указује само на локални карактер овог обичаја.

Извесно поређење би се, можда, могло учинити са трговачким обичајима у Италији, познатим под именом *Denaro del Dio* који се са-стојао у томе што се при закључењу уговора давала извесна мала сума новца у побожне сврхе као знак да је уговор закључен (35).

(33) На пример, капара од једног фолара положена је приликом закључења уговора о испоруци соли између дубровачке општине и Фредерика Теодори де Галубо, 13. августа 1284. Фредерик се обвезао да ће својим бродом отићи у Драч, набавити со и продати је дубровачкој општини по цени од 14 перпера по дубровачкој метарској центи. Општина је дужна да му плати уговорену цену у року од три дана од дана истојара соли. Стипулисана је уговорна казна од 100 перпера, коју плаћа уговорна страна која се не буде придржавала одредаба уговора другој уговорној страни. („[...] pro quo mercato datus fuerit unus follatus pro arta. Et predicta omnia una pars alteri observare promissit sub pena upp. C a parte non observante parti observanti solvendum.”) *Diversa Cancellariae*, II, 32/1. — Капара од једног фолара положена је и при закључењу уговора којим се Марин Посолчић обвезао Фуску Винколи да ће однети једно писмо дубровачког кнеза Добросаву Водачи — в. С. *Сremošnik: Spisi dubrovačke kancelarije*, бр. 745. — Капара већа од једног фолара полагана је обично код уговора о куповини и продаји непокретности и бродова. На пример, у имбревијатури уговора о куповини и продаји једне једрењаче, закљученог између Димитрија Соацина из Улпиња и Валтера Лафрасора из Варула забележено је да је Димитрије примио од купца Валтера на име делимичне исплате цене и на име капаре 20 перпера. Цена једрењаче је 100 перпера. На крају имбревијатуре дописано је да је купац исплатио и остатак цене и да му је предата једрењача. — Г. Чremoшник: *Историски споменици*, бр. 282.

(34) У Которском статуу спомиње се само капара од једног фолара. Ако је дата капара и сведоцима се докаже да се једна уговорна страна није држала уговорних одредаба, та ће страна морати да плати другој уговорној страни казну од 10 перпера; ако није положена капара, доказивање се не може вршити сведоцима („[...] testificatio autem sine arrhis non teneat nec valeat”) (Ст., глава 298).

4. На крају није без интереса навести неколико уговора о куповини и продаји из дубровачке праксе крајем XIII и прве половине XIV века, код којих је положена капара релативно велике вредности, а заслужују да се на њих обрати пажња, због посебних модалитета који су били уговорени.

21 марта 1283 закључен је уговор између Мартинусија Марина Растића из Улциња са Бартоломеом де Рубино из Млетака о испоруци дасака у вредности од 10 фунти великих млетачких солида. У уговору стоји да је Мартинусије примио на име капаре и као делимичну исплату цене три фунте великих солида. Ако даске не буду испоручене у уговореном року, уговор се раскида а продавац је дужан да врати удвостручену капару. Обе уговорне стране дале су јемце, и то купац да ће платити по извршеној испоруци остатак цене а продавац да ће вратити удвостручену капару ако не изврши испоруку у уговореном року (37).

23 марта 1281 продала је Драга, ћерка Матије Дончија својој сестри Доминики виноград за 124 перпера и примила одмах као капару 80 перпера. Доминика се обавезала да ће остатак цене исплатити у року од године дана, а ако то не учини уговор се раскида („*sine ulla condicione*“) и положена капара остаје продавцу (38).

28 октобра 1352 објављено је да је Марин Соркочевић продао Нику Мартинушићу виноград у Брену за 400 перпера. Марин је примио од купца одмах 100 перпера на име капаре („*pro capara et pro solutionis*“), под условом да се, ако купац не исплати преосталих 300 перпера у року од четири месеца, уговор раскида и капара остаје продавцу (39).

Прва два уговора састављена су писмено и уговорним странама издате су нотарске карте. У трећем случају исправа још није била издата, већ је само забележено у канцелариску књигу да је продаја објављена.

У сва три случаја на име капаре положени су знатни износи — једна трећина, скоро две трећине и једна четвртина цене — и ка-

(35) *Denago del Dio* разликује се од капаре по томе, што се не даје другој уговорној страни, већ трећем лицу. У једном доцнијем периоду трговци су у својим радњама држали посебне касице, у које би купци убацивали новчић — *Denago del Dio*. Обичај да се при закључењу уговора даје мала сума новца у побожне сврхе, као знак да је уговор закључен, био је широко распрострањен у Ломбардији, Пијемонту и Тоскани, као и у неким другим областима у доба статутарних права. — E. Besta: нав. дело, стр. 147—148.

(36) У архивском материјалу из овог периода ретко се срећу документи у којима се спомиње капара. Ово би се могло објаснити чињеницом да су се уговори у поморству бележили у дневнике брода који нису сачувани, а остали великим делом у приватне књиге трговаца које такође нису сачуване. Осим тога могуће је да се капара полагао обично онда када је уговор закључиван само усмено.

(37) Г. Чremoшник: Истoриски споменици, бр. 287.

(38) G. Cremošnik: *Spisi Dubrovačke kancelarije*, бр. 468.

(39) *Sententiae di Cancellaria*, I (год. 1352), фолио у почетку без броја. У документу се каже да је капара примљена „*hoc pacto et condicione*“ да ако купац не плати остатак цене у уговореном року, „*dicti upperperi quod dictus dominus Nico dedit pro capara et parte solutionis sint liberi et absoluti dicti Marini*“, а „*venditio sit revocata et non valeat*“.

пара према томе има улогу коју даје Статут капари већој од једног фолара, тј. она је одустаница. Али, с обзиром да је у прва два случаја већ издата исправа, та два уговора се вероватно више не би могла раскинути само на основу тога што је дата капара, јер се ни према римско-византиском праву није више могло одустати од уговора када је исправа већ сачињена.

Међутим, сва три уговора садрже још и посебне одредбе у погледу рока за извршење обавезе једне од уговорних страна — у првом случају продавца, у друга два случаја купца — на основу којих се уговор раскида ако та обавеза не буде извршена у уговореном року. Рок је овде битан саставни део правног посла и уговор се раскида *ipso iure*. По томе што се раскид уговора везује за неиспуњење о року, ови уговори потсећају на фиксне послове у савременом праву (40). Само, за разлику од фиксних послова, овде се не оставља да се тек у случају раскида уговора расправља питање кривице уговорне стране која није испунила обавезу о року, и према томе и питање висине накнаде штете. Уместо тога, уговорна страна према којој није извршена обавеза у уговореном року добија капару; у првом уговору се чак и посебно истиче да продавац враћа купцу удвостручену капару „за накнаду штете и трошкова које је учинио“ (41).

Интересантно је да су и у римском класичном праву, као што сведоче два текста у Јустинијановој кодификацији (42), закључивани уговори о куповини и продаји са клаузулом према којој се уговор раскида у случају да купац не плати цену у уговореном року, а капара остаје продавцу.

Питање је где су дубровачки трговци налазили свој узор када су закључивали овакве уговорне клаузуле, али оне у сваком случају сведоче о релативној развијености дубровачког облигационог права у овом периоду.

Др. Јелена Цвејић

ОДУМИРАЊЕ ПРАВА И ЗАКОНОДАВНИ ОРГАНИ ВЛАСТИ

I. — Пратећи неке радове и дискусије у вези с одумирањем државе и права, стјече се дојам, да се читав проблем којипут посматра сувише једнострано и једноставно. Тежиште се поставља на

(40) Од *lex commissoria* ове се клаузуле разликују по томе, што према *lex commissoria* купац само придржава право да у случају да цена не буде плаћена о року тражи раскид уговора, али он исто тако може и да тражи испуњење, тј. исплату цене. Осим тога код *lex commissoria* раскид уговора се тражи зато што купац није извршио обавезу о року, а у првом случају се уговор раскида зато што то није учинио продавац.

(41) „*Pro satisfactione dampnorum et expensarum factorum per eum [...]*“.

(42) *Scaevola*, D. 18,3 fr. 6 и fr. 8 и конституција Каракале С IV, 54, Const. 1, A. 216. — R. Monier: нав. дело, стр. 171.

бројчано смањивање оних особина, које карактеризирају државу, као што су напр. њезини органи (1). Притом се ствари постављају опћенито, не улази се у детаљнију анализу развитка појединих органа и оних конкретних друштвених потреба, које су изазвале њихов постанак и нестанак којих ће имати за посљедицу, да ће и ти државни органи изгубити разлог својега постојања. Развитак се који пут посматра-механички — процес одумирања државе значио би бројчано смањење броја државних органа: када их више не буде неће бити ни државе.

Притом право остаје некако по страни. Из чињенице, да у уређењу ФНР Југославије поред нестајања државних органа постоји велики број правних прописа, изводи се одвише једноставан закључак да се право јача и да, стога, као неки нови квалитет мора постојати и у социјализму.

Таквом схваћању узрок је у суштини тај, да се држава и право посматрају одвојено, као двије међу собом различите друштвене појаве. Притом се заборавља да су то *двје стране* једне и исте појаве — организације класнога друштва. Држава представља апстрактни појам, који обухваћа оне органе, одвојене од већине њезина становништва, што својом активношћу остварују изравне или посредне интересе класе на власти. А право је такођер апстрактни појам, у којему су поред обичајних прописа, што их санкционирају државни органи, обузети сви они прописи, што их ти органи издају да би могли вршити своје функције. У тим апстрактним појмовима изражене су све оне заједничке конкретне особине, које карактеризирају свако државноправно уређење, које је досада постојало и које још сада постоји као једна цјелина. Будући да се конкретно ради о једној цјелини, коју су људи раставили, да би је боље изразили помоћу својих појмова, иако до тога растављања у стварности не долази, нестајање неких државних органа вуче за собом и нестајање оних правних прописа, што их они издају.

Уостајом, у историји права то није ништа ново. За апсолутизма су француски краљеви владали, издајући правне прописе у облику ордонанса, едикта и декларације (2), који су поред обичаја и римскога права представљали формалне изворе права у оном раздобљу. Послије пада апсолутне монархије, нестао је орган — владар, који је издавао ордонансе, едикте и декларације, а с њиме и ти извори правних прописа. Функцију законодавства преузео је Конвент, који је владао помоћу декрета. То је нови извор права, који ступа на мјесто краљевских правних прописа, и у којему долази до изражаја чињеница, да је буржоаска класа дошла на власт у Француској.

(1) Л. Гершковић у дискусији о питањима теорије права, „Наша стварност“, 1955, бр. 10, стр. 434.

(2) Патентна писма представљају примјену правних прописа на конкретне случаје те не улазе у категорију извора права за апсолутизма у Француској.

У овом конкретном случају стари је државни законодавни орган — владар — замијењен новим законодавним органом — Конвентом. И један и други су издавали правне прописе, тј. стварали су право, само што се то радило у интересу различитих класа, од којих је буржоазија замијенила на власти племство. Ради се, дакле, о смјени старих законодавних органа од стране нових који су израз новог стања у конкретним облицима класнога друштва, тј. у одређеним државама.

Али се са пролетерским револуцијама положај мијења. У ФНРЈ долази најприје до реорганизације државног апарата и тада већ почиње процес одумирања државе и права, који се показује у томе, да на мјесто многих државних органа, који су одвојени од народа и правних прописа, што их они издају, долазе нови органи и нови прописи. Ти нови органи нису више државни, него друштвени, зато што нису одвојени од народа. Или су то зборови бирача, комисије и савјети грађана и референдуми, у којима радни народ изравно учествује. Или су то скупштине и њихови органи, у којима се налазе од народа изабрани представници који у његово име врше одређене функције за трајање својега мандата. Или су то раднички савјети у подuzeћима, или скупштине других привредних и друштвених организација, итд. Сви они издају прописе, који добивају изравну или посредну санкцију од државних органа.

Из те основне чињенице излази да у нашем уређењу *нису само државни органи они, који издају правне прописе, већ да су то такођер друштвене организације*. Али то нису правни прописи по својој суштини, већ само по форми: њихов друштвени садржај добива од стране државних органа санкцију, која их накнадно чини правним прописима.

Има мишљења, која сматрају да је „социјалистичко право“ нова појава — и по садржају и по форми (3). Она се темеље на методи, која иде за тиме да анализира правне појаве одвојено од органа, који издају правне норме. Таква је метода довела до закључка, да је право „једна посебна друштвена сила“ (4) и да оно у социјализму „значи владавину објективних норми“ (5), да представља „нову историску категорију права“ (6), и „заштиту нових тако да кажемо социјалистичких *природних права*“ (*sic!* — О. М.) друштвених органа и установа, произвођача и грађана као „принцип владавине права“ (7). На тај је начин појам права био потпуно отуђен од стварности оних органа, који издају правне норме или санкционирају друштвене прописе, дајући им квалификацију правних. То је отуђење дове-

(3) Ј. Ђорђевић: Социјализам и право, „Међународна политика“, 1955, св. 124—125, 126—128 и 132, Б. Јевремовић, Ј. Хрнчевић и др. у дискусији о питањима теорије права, нав. дј.

(4) Као горе, св. 124, стр. 14.

(5) Као горе, св. 126—128, стр. 33.

(6) Као горе, стр. 34.

(7) Као горе, св. 132, ст. 14.

ло до нормативнога схваћања, према којему је правни систем *prius*, када се он јача и развија тако, да у њему превладавају елементи деетатизације (8). Штавише то нормативно схваћање садржи такођер природноправне елементе, када се спомиње заштита неких природних права друштвених органа и грађана, која очевидно постоје *ab initio* и која правни поредак санкционира (9).

Насупрот томе у једном другом раду Ј. Ђорђевића истиче се, да „још увек у целом том новом правном систему основне премисе и крајња снага ауторитета леже у обавезности законитости, обезбеђењу, санкцији, *класичним елементима права*” (10). Крај тих ријечи ваља се упитати у чему се онда састоји то ново у „социјалистичком праву“ кад у њему постоје сви „класични елементи права“. То ново може бити само његов друштвени садржај. Али тај друштвени садржај још није добио оне нове облике, који би довели до скока у нови квалитет, када се мора служити старом, „класичном“ формом. Када у нашем праву постоје „класични елементи права“, као форма класнога друштва, онда није могуће говорити о неком новом, социјалистичком праву, које би од „буржоаскога“ било квалитетно различито.

Проблем одумирања права, дакле, не може се изучавати одвојено од проблема одумирања државе, јер се ради о истодобном одумирању органа, његове функције и облика, у којему се та функција врши. То је наравно посљедица, која извире из чињенице, да су држава и право двије стране исте конкретне појаве. Изучавати те двије стране одвојено, сваку за себе тј. раставити их једну од друге, значи отуђити апстрактне појмове од друштвене стварности, фетишизирати их и излагати се грешкама.

Још је једна појава у процесу одумирања државе и права, на коју се не обраћа пажња и која стога, омета јасноћу извода. Л. Гершковић исправно истиче да „се баш дијалектичким материјализмом премало бавимо” (11). Заборавља се, наиме да су процеси одумирања појединих држава и њихових права конкретне појаве, у којима се показује дијалектички закон пријелаза квантитета у квалитет и обратно (12), што важи на свим подручјима природе, друштва и мишљења.

Тај закон развитка вели, да нови квалитети настају на одређеном степену нагомилавања нових квантитета, који опет настају у процесу распадања старих квалитета. У нашој друштвеној стварности тај је закон напр. дошао до изражаја од 1950 на даље. Ликви-

(8) Као горе, стр. 11.

(9) Дакако, уколико се није мислило на субјективна права. То очевидно није случај, јер се на другим мјестима истога рада термин „субјективно право“ употребљава у његовом правом смислу.

(10) Право и положај човека и грађанина у социјализму, као горе, 1956, св. 148, стр. 11.

(11) Нав. мј.

(12) Engels: *Дијалектика природе*, Zagreb, 1950, стр. 1, 37, 166, 206–207, 231, 238; В. И. Лењин, *Филозофске свеске*, Београд, 1955, стр. 193–194; *Сочиненија*, изд. IV., св. XXI, стр. 38; XXII, стр. 254; XXV, стр. 391, 444; XXVII, стр. 189.

дација министарстава и разних државних управа формално се са-стојала у том, да су њихове функције биле пренесене на органе друштвеног управљања. А стварно се тај процес састојао у томе, да су се укидањем старих министарстава и управа (квалитет) ослобађали људи, који су као индивидуални и колективни државни органи вршили те функције. Ови су људи сада представљали квантитете, који су у другачијим комбинацијама и омјерима, у првом реду стављајући своје стручно знање на располагање локалних органа власти, формирали нове органе друштвеног управљања. Ти су органи нови зато, што у њима изравно учествују припадници раднога народа, који су раније били, искључени из њих, као што су напр. савјети грађана код народних одбора.

То значи, да се уз „разбијање“ старе „државне машине“ одвојене од већине становништва развијају нови органи власти раднога народа, који су његов саставни дио. Та се повезаност по правилу не истиче тако да се не утврђује сва сложеност узајамног дјеловања свих елемената тог процеса. А то доводи до сувише једностраног просуђивања проблема о одумирању државе и права.

У сложеном процесу одумирања државе и права и истодобнога настајања нових облика друштвеног управљања и нових друштвених прописа теоретски није истакнута повезаност појединих појава, које га сачињавају, као ни њихове унутрашње супротности.

Навели смо као методске недостатке једностраност и симплификације, који ометају упознавање свих компонената тога процеса. Тај је недостатак истакнуо већ Лењин још 1918: „Људи су навикли, да капитализам апстрактно супротстављају социјализму, и да међу једним и другим дубокоумно стављају ријеч 'скок'“ (13). Апстрактно супротстављање не допушта, да се утврде конкретне појаве, у којима се одвија сукоб између старог и новог. Мјесто такве анализе заузима апстрактни појам „скока“ или „пријелаза“, којему се по вољи даје садржај, више или мање отргнут од процеса друштвенога збивања у стварности.

Постоји још један недостатак, који излази из специфичнога карактера правних наука. Наиме, о одумирању државе и права говори се у оквиру друштвених увјета наше земље, која је у свијету најдаље допрла у том процесу. И не би било исправно говорити другачије. Али недостатак је у томе, што се о том процесу говори само са позиција нашега друштва, посматрајући га као једну специфичност друштвених односа у ФНРЈ, и заборављајући при томе, да је та специфичност само један од конкретних начина, у којима се у исто вријеме испољава опћа законитост развитка на подручју државних и правних појава без обзира на земљу, у којима те појаве настају. Другим ријечима, не узима се у обзир релативна самосталност тога дијела друштвене надградње, коју истиче Енгелс на више мјеста

(13) Лењин: Сочиненија, изд. IV., sv. XXVII, стр. 243 (подцртао О. М.).

(14), и опћа законитост, која влада на подручју те релативне самосталности.

Да се дође до спознаје о скупном одумирању државе и права, потребно је посматрати државу и право као одраз конкретних појава у појединим земљама и установити оно, што им је заједничко у разним фазама развитка. Ваља утврђивати оно, што је опће и посебно у процесу постанка и развитка државе и права у појединим земљама са класном организацијом друштва, да би се касније могло установити када и како то опће и посебно —, као карактеристике државе и права — почињу нестајати, уступајући мјесто, другим облицима друштвене организације и друштвених норма.

Притом ваља имати у виду оно, што је Енгелс писао о судбини старих правних облика у буржоаском друштву: „Облици старог феудалног права могу се великим дијелом задржати и испунити буржоаским садржајем, штавише, може се феудалном имену директно подметнути буржоаски смисао [...]“ (15). У овим ријечима Енгелс истиче чињеницу, да се у старе феудалне правне форме, много пута уносио нови садржај, који одговара капиталистичким продукционим односима.

Али и код нас постоји аналогно стање. У старе правне форме класног друштва убачен је нови социјалистички садржај. Само анализа како се развијају облици државе и права може допустити, да се утврди што је у данашњим нашим увјетима стара правна форма, а што нови садржај.

Дакако, у оквиру простора, којим располажемо није могуће обухватити тај проблем са свих страна. Стога ће се даље излагање ограничити само на један дио проблема, и то на законодавне органе и на прописе, што их они издају.

II. — У нашем друштвеном уређењу удара у очи чињеница, да у њему постоји велик број прописа, који регулирају различита подручја друштвеног живота. Постоје прописи, што их издају савезни органи, затим републички, и на крају котареве и опћине. Ако се та чињеница успореди са стањем прије ослобођења, какво је владало у бившој Југославији, онда је број правних прописа био далеко мањи. Ако не друго, а оно није било републичких и котарских прописа, док су се правни прописи појединих бановина издавали у далеко мањем броју, захваљујући централистичком и унитарном начелу државног уређења, какво је владало до 1939.

И тако долази до повећања броја правних прописа на нашем територију. Заступници механистичкога гледишта истичу наводни парадокс, да се крај одумирања државних органа повећава број

(14) Ludvig Feuerbach i kraj njemačke klasične filozofije, u: K. Marx i F. Engels: Izabrana djela, Zagreb, 1950, стр. 367 и сл.; писмо Ј. Влоху 21.—22. септембра 1890., нав. дј., стр. 455—456; писмо К. Шмиту, 27. октобра 1890, нав. дј., стр. 459 и сл.

(15) Ludvig Feuerbach..., као горе, стр. 368.

„правних прописа“. И ова их чињеница затим наводи на закључак, да би то право било социјалистичко и квалитетно ново само зато, што настаје у социјалистичком друштвеном уређењу (16).

Таква метода не води до неких резултата. Проблем је много сложенији, јер се ради о томе, да се утврди што у данашњим правним прописима представља старо, а што ново, које се с њиме бори. Таква анализа може донијети плод, ако се пође од ових методолошких претпоставака. У првом реду, да се утврди суштина односа државних органа и правних прописа, што их они издају, јер се развитак обично законодавних органа обрађује одвојено од издавања правних прописа, што представља њихову основну функцију у држави.

Затим ваља поставити питање да ли сви прописи, што их данас сматрамо правним, имају ону њихову главну особину, да су састављени и издани од органа, који су одвојени од народа, и да су за већину становништва хетерономнога карактера. Јер чињеница, да ми називамо све обавезне прописе у нашој земљи правом, још ни пошто не значи, да сви ти прописи — као цјелина — имају садржај и форму права и да су сви састављени и издани од органа, који су одвојени од народа.

У вези с тиме појављује се питање да ли су одвојени од већине становништва сви без разлике органи, који у нашем друштвеном уређењу издају прописе, што регулирају разне односе у друштвеном животу.

Да би могао задовољити одговор на та питања ваља претходно установити који законодавни органи постоје од самих почетака државног уређења, како је дошло до њихова одвајања од већине народа у склопу процеса класнога раслојавања, како су се они развијали и по форми и по садржају својих функција и који су у њима елементи новог, који ће својим јачањем стварати увјете за коначно своје укидање. Стога се намеће кратка историјска анализа развитка законодавне функције.

III. — У родовима првобитне заједнице скупштина њихових припадника представља највиши орган, који доноси одлуке по свим питањима њихова живота. Скупштина припадника рода је у њему носилац суверене власти, најприје стварни, који у току даљег развитака све више постаје формални њезин носилац. Сачињавају скупштину и мушкарци и жене (Ирокези) или најстарији чланови брачних заједница и сви ловци (Тунгузи) или само мушкарци (Стари Германи). На скупштинама изабрани главари изводе своју власт из њихових одлука те им је задатак да их извршују. У разним крајевима Земље, гдје су живјели и гдје живе примитивни народи, овлашћења скупштине су у већој или мањој мјери ограничена вијећима

(16) Види биљ. 4.

старијих мушкараца (Аустралија) или тајним удружењима (Западна Африка, Индонезија, Полинезија, Миланезија, Сјеверна Америка). Нека су од њих као што је удружење *Suque* на Новим Хебридима производ класнога раслојавања становништва тих отока, јер у њему појединци имају то већи утјецај, што су богатији.

Скупштине не доносе прописе, којих би се припадници тога рода морали придржавати. Родови живе према својим обичајима, који су по правилу праћени религиозним санкцијама. Нестајању старих обичаја и постанку нових извор су промјене у материјалним увјетима живота. Те промјене намећу нове облике понашања што их се морају придржавати сви припадници рода, захваљујући ауторитету врачава и старијих људи, који им дају обавезну форму попраћујући их религиозним облицима принуде.

Утврђивање обичајних прописа у вези са конкретним случајевима њихова кршења зато, да се одреде санкције, које ће се примјенити на починитеља кажњивог дјела врши, по правилу, вијеће старијих мушкараца заједно са главаром. Они су овлаштени да просуде случај и да на темељу обичаја донесу рјешење. Будући да на том степену развитка не постоје кодификације обичаја, већ је за одређивање обичаја мјеродаван начин живота тога рода и памћење старих људи (17), на одлуке у појединим случајевима утјецали су субјективни потицаји код појединих стараца. Слиједећи конкретне интересе своје групе, они би се опредељивали за такве обичаје, којих је санкција у конкретном случају боље одговарала интересу читавог рода или само њихове групе унутар рода, ако је већ раслојавање тако далеко допрло, да је таква група већ имала своје посебне интересе. Контролирати начин примјене прописа није могао нитко. По правилу су чувари обичаја старци заједно са врачевима. На темељу својега повлаштеноста положаја и ауторитета, што га уживају, они сами одређују, што све представља обичај и које санкције постоје за њихово кршење.

Посредно врше свој утјецај на судовање тајна удружења, јер су старији људи — чланови вијећа — редовито припадници највиших њихових степена, те доносе одлуке сугласно њиховим интересима (18). Према томе вијећа, састављена од старијих мушкараца, поглавице и врачеве у првобитној заједници одређују какви оби-

(17) Усп. увод у Веприначки закон. Онђе стоји, да су се год. 1507 у Вепринцу налазили стари људи, који су запамтили предају, стару сто година: „Од лет сто 6е жупан Цохил, 2. жупан Брнко, ки памети лет 90, 3. жупан Братковић, ки памети лет 70. 4. жупан Фабић, ки памети лет 80”. (F. Rački, V. Jagić, I. Crnčić: *Statuta lingua sloatica conscripta*, Zagreb, 1890, стр. 211). Сурадња тих стараца била је потребна приликом кодификације обичаја, који су тада важили међу становништвом Веприначке општине.

(18) Криво би се просудило овакву ситуацију тврђом да се ради о одразу класне подјеле. Судска надлежност старијих људи има свој коријен у природној подјели рада: старији мушкарци не могу радити у производњи зато, што су физички слабији те се стога баве организационим пословима. Осим тога, не сачињавају судска вијећа сви старији мушкарци, већ само они, који су зато одређени од стране скупштине, која их може, према потреби, опозвати. А није риједак случај, да се убија врач, ако припадници његова рода сматрају да његова активност њима као цјелини доноси штету.

чаји постоје те им дају — према приликама — онакву интерпретацију, која одговара интересима неке друштвене групе у племену, којој они сами припадају. А народне скупштине само одобравају или одбијају приједлоге, које се пред њих постављају. На тај начин, функција одређивања друштвених норма понашања припада мањем броју људи. То је почетак процеса, у којему ће се функција одређивања друштвених норма, која ће у држави имати назив законодавне, све више одвајати од становништва и добивати хетерономни карактер (19).

Опћенито узевши, то значи, да у првобитној заједници нема разлике између законодавне и судске функције, јер исти органи врше их обе: они одређују да ли уопће постоји неки обичај, какав је то обичај у крепости, које санкције ваља примјенити на кажњиво дело. И то на темељу усмене предаје, које су старци и врач нај-ауторитативнији чувари. Ако узмемо у обзир, да у том поступку активно учествује и поглавица, који врши управне функције, онда постаје очито, да се поједине функције — законодавна, управна и судска — нису још издиференцирале, јер их не врше посебни органи у својој искључивој надлежности. Улога скупштине родова и племена углавном се сводила на то, да прихваћа или одбија приједлоге, које су јој стављали поглавице и вијећа стараца.

Такво одређивање прописа, које ваља примјенити у конкретним случајевима, представљало је важну функцију у почецима државних организација. Староримски је краљ у исто вријеме био и управни и судски орган, а одређивање прописа, који се морају примјенити на конкретне случајеве, улазило је у надлежност понтифекса (20) и аугура, тј. свећеника. Док су понтифекси тумачили и одређивали обичаје, обухваћене у *ius civile*, аугури су заправо били краљеви савјетници при издавању прописа, који се односе на јавно право. Краљеви су били највиши управни чиновници, они су били носиоци *imperium*-а, тј. суверене власти, предсједавали су сједницама сената, сазивали су народне скупштине и били су врховни суци (21).

За републике су њихове функције преузели претори. У IV стољећу била је установљена функција *praetor*-а *urbanus*-а, а досадашњи претори одсада имају назив конзула. Нови претор добио је у надлежност градску управу, парнично судовање и одређивање правних прописа, који ће се примјенити у парницама. Он је замјењивао конзуле у самом граду Риму те је за њихове отсућности вршио све њихове функције, изузевши руковођење изборима. Од законодавно-судских су функција конзули задржали ванпарнични поступак — адопције, еманципације и манумисије (22). У III стољећу пр. н. е. од *praetor*-а *urbanus*-а одвојио се *praetor peregrinus*, који уређује у споровима између римских грађана и странаца. Као законодавци

(19) В. Perić: *Autonomija i heteronomija u pravu*, Zagreb, 1955 (disertacija).

(20) Множина.

(21) E. Pais: *Storia di Roma*, Rim, 1927, sv. III., str. 554.

(22) P. Bonfante: *Storia di Diritto Romano*, Milano, 1923, sv. I, str. 124.

претори стварају право, дотјерујући прописе *ius civile*, који заправо до закона XII плоча представљају обичајно право, и стварајући нове, како би регулирали нове противправне односе на подручју римске државе. Као суди претори одређују које ће прописе на конкретан случај морати да примјене суди. У тој установи, дакле, сачувао се недиференцирани облик службеника, који у исто вријеме врше законодавне, судачке и управне функције.

За републике је паралелно законодавну активност вршио сенат помоћу *senatusconsulta* и народне скупштине. Њезина се улога сводила на то да буде stroj за одобравање приједлога, који долазе од сената за *comitia centuriata* и *tributa*, а од трибуна за *concilia plebis tributa*.

Одвајање тих државних органа од народа било је постигнуто на тај начин, што су они сами доносили већи дио прописа. Притом се уопће није чуло мишљење осталих римских грађана, а камо ли мишљење робова, који уопће нису били правни субјекти, иако су сачињавали дио римскога становништва и предмет, на којему се испољавала државна власт у унутрашњим односима. Мањи дио прописа долазио је пред скупштине, на којима је народ о њима само гласао, а да није имао право иницијативе. Она је припадала по надлежности државним службеницима, који су имали *ius agendi cum populo*. Унаточ тога ниједан законски приједлог није могао постати закон, ако није добио од сената потврду — *auctoritas patrum*.

На тај је начин законодавство у римској држави прешло у надлежност државних органа. Сви су они припадници класе, која располаже средствима за производњу и који стога врше своје функције у њезину интересу. Народне су скупштине формални остатак некадашњег стања, када су такве скупштине у првобитној заједници стварно и формално одлучивале о животним проблемима своје заједнице. Законодавне функције, које су се у заметку налазиле у надлежности вијећа старца, врача и поглавица у пробитној заједници, прешао је у надлежност државних органа и потпуно се одвојио од народа.

Та је одвојеност била још јаче изражена у неограниченој монархији (23), без обзира да ли се ради о старом, средњем или новом вијеку. Владар се налази на челу законодавних, управних и судских органа. У таквим су монархијама нижи чиновници по правилу повезивали управне и судске функције. Иако за апсолутизма у Француској судске функције врше посебни органи — парижки и провинциски парламенти — ипак у свакој провинцији интендант —

(23) Без обзира да ли је ријеч о деспотској монархији у Перзијском царству, о принципату и доминату у Риму, патримонијалној монархији германских владара и просвијетљеном апсолутизму, у свим тим случајевима ради се о носиоцу суверене власти у држави — владару, који није ограничен у својој активности. Стога су такви облици владавине — неограничене монархије. А у категорију ограничених монархија припадају сталешке у Средњем и уставне у Новом вијеку.

највиши владарев чиновник — уз управне функције врши у првом реду судске: као краљев представник он је по правилу био предсједник свакога судскога вијећа, изузевши провинцијски парламент. У нарочиту његову надлежност припадали су поступци о злочинима против државне сигурности, о завјерама и о недопуштеним зборима.

Законодавне су се функције налазиле у надлежности владара. Они су сами издавали прописе, ако се радило о томе да се организирају државне службе, да се мијењају дотадашњи прописи и да се регулирају нови друштвени односи. Законодавство се у неограниченој монархији потпуно одваја не само од експлоатираних, него такођер и од припадника експлоататорских класа. У Француској је обичајно право кодифицирано поткрај XVI стољећа, а послеје тога раздобља једини је извор права краљевско законодавство и реципирано римско право. Таково је стање производ дугога процеса.

За раздобља сталешке монархије обичајни су се прописи развијали као друштвене норме понашања у различитим феудалним подручјима. Тко се у спору, што га је пресуђивао феудални господар, позивао на обичаје, морао их је и доказати, уколико се није радило о опће признатом обичају. Да неки обичај постоји, могло се доказати свједоцима, „добрим људима“ (*inquisitio per turbam*) и ордалијама. Ти су се обичаји примјењивали само уколико нису погађали основе државнога поретка.

С временом су феудални господари дали кодифицирати важније обичаје, нарочито обавезе зависних сељака, уколико су их сматрали важнима за онакво регулирање друштвених односа, које одговара интересима њихове класе. Тако настају разне кодификације обичаја (24). Народ је живио по тим кодифицираним обичајима, а такођер и по онима, на које се носиоци феудалне власти нису обазирали, јер им се нису чинили важнима, и којима су тек од времена до времена посвећивали бригу, уколико би нашли, да би им то било од користи (25).

Дошло је, дакле, до цјепања обичаја. Једни би постали правни обичаји, тј. правни прописи, јер их је признао представник државне власти — феудалац. А други обичаји нису постали правни прописи, јер им државни органи нису поклањали пажњу те су остали на степену друштвених норма, којих извршавање није осигурано политичко-правном санкцијом. Дакако, да се од времена до времена државни органи лађају и тих других обичаја, када рјешавају неки случај, који није предвиђен у позитивном праву, уколико оно допушта такав поступак.

(24) На нашем територију напр. Винодолски закон, Душанов законик, закони опћина у Каставској госпоштини, итд.

(25) Усп. Mandić: *Неки правни обичаји на подручју бивше Каставске госпоштите*, Јадрански зборник 1956; *Brigaća: Razvojni put jednog običaja u Kastrovskoj gospoštiji*, *Vjesnik Državnog arhiva, Rijeka*, 1957; *Osnove pravnog uređenja Veprinačke općine u XVIII stoljeću*, *Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb*, br. 306, 1955.

Све што даље обичаји у све мањој мјери постају извор права. У том се раздобљу у Француској завршава процес, у току којег се законодавне функције све више концентрирају у рукама једнога јединог органа — владара као представника класе на власти. Кодификацијом обичаја, важних за експлоататорске класе, завршило се судјеловање становништва појединих покрајина код стварања друштвених норма, које могу постати право, ако добију државну санкцију. Одсада је законодавне функције вршио само владар. У Француској су правни обичаји тј. они, којима је држава дала своју санкцију, кодифицирани у XVI стољећу. Тек се изузетно спомиње реформа Верденске кодификације обичаја, до које је дошло у XVIII стољећу (26). На тај је начин законодавна функција била сведена на најмањи број особа, које су је вршиле. У неограниченим је монархијама то право припадало владару, као носиоцу суверене власти у држави. У таквим је облицима владавине законодавна функција најјаче одвојена од народа.

Послије буржоаских револуција законодавни органи постају колективни, тј. проширује се број људи, којима припада обавеза, да врше законодавне функције. Када се стабилизирају политички облици, који одговарају капиталистичком садржају друштвених односа законодавна је функција у уставним монархијама подијељена између парламента и владара. Углавном је законодавна функција владара сведена на најмању мјеру те се показује само у усвајању закона, изузевши напр. Рестаурацију у Француској, гдје је Устав од 1814 признао законодавну иницијативу само краљу, редуциравши активност парламента на одобравање владаревих приједлога.

У републикама XIX и XX стољећа парламенти врше законодавне функције тако, да се процес развитка законодавних органа с обзиром на број људи од којих су састављени, развија у смислу повећања њихова броја а тиме и њихова приближавања становништву државе.

У раздобљима првобитна заједница — робовласништво, а у феудализму — сталешка и апсолутистичка структура — одвијао се процес смањивања броја органа, који се баве законодавством све док нису били сведени на једну једину особу — владара. Послије буржоаских револуција одвија се супротан процес: број законодавних органа се повећава, те они постају колективни, умањујући степен своје одвојености од већине народа.

Та је одвојеност још мања у државама, у којима уставни предвиђају обавезни референдум по неким питањима као што је промјена устава или приједлози о порезима, као што је то случај у Швицарској.

IV. — Пролетерске револуције уводе у ново раздобље, у којему се остварују увјети, да одвајање власти од народа стварно нестаје и да она изгуби особину државности.

(26) H. Regnault: Manuel d'Histoire du Droit Français, Paris, 1940., str. 231.

Такви су увјети били остварени у двије земље — Совјетском Савезу и Југославији. Будући да диктатура пролетаријата преузима државни апарат, који одговара капиталистичким друштвеним односима, онда је у почетку вршење законодавних функција такођер одвојено од народа. Оно то остаје све дотле, док се не остваре два увјета. Први: да и најближи државни органи могу вршити законодавне функције. Други: да у оквиру опћих правних норма друштвене организације могу издавати прописе друштвенога понашања, који ће путем изравне или посредне државне санкције добити обавезни карактер.

Остварење тих увјета још више приближава радном народу вршење законодавних функција, те све више нестаје одвојености, специфичне за читав државни апарат.

Совјетски је савез задржао законодавне функције само за највише претставничке органе власти у савезу и у републикама. Законе могу издавати само савезни и републички савјети, док мјесни савјети немају законодавне функције, већ само право да издају неке „обавезне прописе понашања као напр. прописе о употреби трамваја, прописе саобраћаја на улицама, итд.“ (27). Другим ријечима, мјесни су савјети само извршиоци прописа и наређења, која долазе по хијерархијској линији. Као и све друге функције власти, законодавна је функција дакле одвојена од већине становништва. Бранећи посебне интересе бирократије, правни су прописи ондје имали претежно хетерономан карактер.

Узевши у обзир чињеницу, да је прије буржоаске револуције у Русији законодавне функције вршио искључиво цар, организација законодавних функција у Совјетском Савезу представља приближавање већини становништва.

Споменута два увјета остварена су у нашем политичко-правном уређењу. У њему поред савезне и републичких скупштина и народни одбори врше законодавне функције, доносећи обавезне прописе. У оквиру савезних и републичких закона они на тај начин регулирају појаве на својем подручју, које су од важности за живот читава њихова становништва. У савјетима и другим органима народних одбора ради велик број грађана, који изравно утјечу на такво стварање прописа, које би што боље одговарало њиховим потребама. Осим тога, зборови бирача, савјети и комисије грађана и друштвене организације својим закључцима и приједлозима могу утјецати на доношење таквих обавезних прописа.

Још је важнија функција привредних организација да управљају производњом и да у вези с тиме доносе прописе о организацији производње, о надницама, о подјели дохотка, итд. Ти прописи нису издани од државних органа, којих је активност ограничена на то, да одреди њихове оквире у опћем интересу читаве заједнице и

(27) Основи совјетског государства и права, издање Института Академије наука СССР, Москва, 1947, стр. 48.

да им даду своју санкцију. Сами ти прописи резултат су активно-сти оних грађана, који раде у тим организацијама и који уопће нису државни, већ друштвени органи.

То значи, да се није само законодавство приближило грађанима, већ да они сами као чланови одређених друштвених организација издају обавезне прописе о понашању, који од стране државних органа добивају санкцију и тако постају правним прописима.

Из те основне чињенице излази овај закључак. У нашем позитивном праву постоје правне норме, које нису истоветне по поријеклу својега садржаја. Једне су и по садржају и по форми правне норме, јер их издају за то надлежни државни органи. А друге су то само по чињеници, да су санкциониране од стране државних органа, док их стварају органи друштвеног управљања (28). Ове норме представљају прописе о друштвеном понашању, који постају право, захваљујући признању државе. Стварају их грађани, који раде у друштвеним организацијама, те по својој суштини нису право, јер нису резултат активности државних законодавних органа. Али то јесу по својој форми, јер су их одобрили државни органи.

Дакле, садржај је тих норма, које су резултат рада друштвених органа власти, друштвен, а форма им је правна. То је однос новог садржаја, који већ нема елемента државности, и старе форме, у којој се он појављује зато, што се наше друштво налази у прелазном раздобљу, напуштајући државне облике управљања у прилог друштвеним. Догађа се оно, што је Енгелс рекао за феудалне правне облике у буржоаском друштву (29). Само с том разликом, што су се облици старог „буржоаског“ права у ФНРЈ испунили социјалистичким садржајем. И то је тај „буржоаски оквир“, о којему је Маркс говорио у *Критици Готскога програма*, истичући да је „једнако право“ у прелазном раздобљу „још увијек по принципу — буржоаско право“ (30).

Значајно је, да ти друштвени прописи постају правни, захваљујући државној санкцији, коју даје надлежни законодавни орган (31). То значи, да је поступак формално исти као некада за фе-

(28) О разлици између државних и друштвених органа усп. М. Шнурерл: О систему организације друштва у Југославији, „Архив“, 1956, бр. 3.

(29) Ludwig Feuerbach . . . , стр. 368.

(30) К. Marks — F. Engels, Izabrana djela, sv. II., str. 14. (подиртао Маркс).

(31) Према томе, не ради се само о „простој рецепцији односно производњи живота буржоаскога права са извјесним модификацијама или чак без њих“, како то импутира мени др. Ј. Хрнчевић (Још о карактеру нашег права, „Наша стварност“, 1956, бр. 4). Да има и такве рецепције показује баш случај са прописима Опћег грађанског законика у Хрватској, Словенији и Босни и Херцеговини. У дјелу проф. М. Вуковића; Опћи грађански законик, Загреб, 1955., наведени су сви прописи тога законика, који се још данас примењују у тим републикама зато, што се не противе нашем друштвеном уређењу, као и значајне пресуде Врховнога суда ФНРЈ и врховних судова народних република, које су донесене на њихову темељу (напр. стр. 430 за § 1234 ОГЗ, стр. 494 за § 1489 ОГЗ, итд.). Друг Хрнчевић мисли, да се ради о „појединим опћим правилима“, јер се „у Хрватској не примењују прописи аустријског опћег грађанског законика“ (нав. дј. стр. 412). ОГЗ је, додуше, формално укинут, али се многа правила, садржана у њему, још и данас примењују и то баш у Хрватској, Словенији и Босни и Херцеговини, што уосталом показује јудикатура Врховнога суда ФНРЈ. А нитко не може порећи, да су та правила садржана у ОГЗ-у, саставни дио „буржоаскога права“, назвали их ми „појединим опћим правилима“ или

удализма, када су органи државне власти потврђивали неке од обичаја, према којима је живјело становништво неке феудалне јединице. И у једном и у другом случају већи или мањи број грађана судјелује у стварању друштвенога прописа, који ће постати правним. Али је разлика у томе, што такви прописи у стварности живота ФНРЈ нису настали стихијски уз више или мање пасивно држање људи, који су их се придржавали, да се после дужег времена искристализирају као најбољи начин регулирања некога односа, већ као разумно дјеловање људи, који тим прописом настоје да одмах испочетка на најбољи могући начин свијесно нормирају за њих важне односе.

Код доношења тарифнога правилника неке привредне организације сурађују њезин раднички савјет, синдикална организација и народни одбор општине. Тарифни ставови морају се кретати у границама, које су одређене у друштвеном плану. То је унапријед утврђен законски оквир, унутар којег се крећу приједлози, о којима одлучује раднички савјет и синдикална организација. Потврда народног одбора, тј. органа, који је у исто вријеме и државни и друштвени, даје тарифном правилнику санкцију, која га чини правним прописом. Народни одбор то ради као државни орган, који међутим врши и законодавну функцију.

Али није народни одбор сам израдио тарифни правилник, који би важио за све привредне организације на његову територију, што би морао урадити кад би био само државни орган, одвојен од народа. У изради тарифнога правилника нису судјеловали само раднички савјет и синдикална организација, него такођер и колектив организације, којему је раднички савјет поднао на дискусију приједлог правилника, како би се коначна редакција израдила на темељу оправданих и образложених примједби од стране чланова раднога колектива.

Та чињеница упућује на закључак, да је при доношењу једнога тарифног правилника учествовао велики број људи — чланови раднога колектива и синдикалне организације као и надлежни органи народног одбора. Активност народног одбора као државног органа састоји се у томе, да надзире јесу ли предлагачи правилника удовољили опћим законским прописима и да ли такав правилник одговара конкретним друштвеним потребама у оквиру те комуналне задједнице. И у том случају га потврђује.

Велик број грађана, који судјелују при доношењу таквих правних прописа са друштвеним садржајем показује, да законодавац

некако другачије. Али буржоаско поријекло не смета, да ће неки од ових прописа ОГЗ-а важити као друштвено правило и у комунизму. То би био напр. § 1295, који одређује обавезу, да, кривац мора накнадити почињену штету. То су они прописи, који нису увјетовани класним односима и који одређују овлаштења и обавезе, што излазе из друштвених односа људи као људи, без обзира на њихову класну припадност. Али ће они тада бити лишени „класичних елемената права“, тј. онога оквира, који их чини „буржоаским правом“.

престаје бити одвојен од народа. Супротно се догађа ондје, гдје држава санкционира колективни уговор између послодаваца-капиталиста и радничких представника из одређене индустријске гране, који је онда обавезан за све припаднике те гране, без икаквих обзира на локалне специфичности, које могу захтијевати одређене разлике у надницама радника из разних крајева.

У сваком индустријском мјесту ФНРЈ има већи или мањи број подuzeћа, која имају тарифне правилнике и друге прописе. Постоји такођер велик број других привредних организација, које издају своје прописе, што их државни органи потврђују. Осим тога сваки народни одбор издаје прописе у оквиру својих законодавних функција. На тај се начин додуше увелико повећава број правних прописа. Али још је већи број наших грађана, који учествују у тој активности, било као органи народне власти, било као чланови привредних и других организација, било као савјетодавни дискусанти о приједлозима правних прописа, који су њима дати на претходно разматрање.

Велик број правних прописа потјече од чињенице, да данас грађани у појединим организацијама врше право да самостално доносе прописе на подручју активности тих организација. Раније су они били више или мање механички извршиоци мањег броја опћих прописа, што их је издавала држава.

Државни органи, међу иним, још задржавају функције надзора и потврде, па су, стога, одвојени од народа. Али су зато њему изравно одговорни за свој рад као што се то напр. догађа у односу одборника у котару или опћини и њихових бирача, а не хијерархијски претпостављеним органима, који не постоје у нашем уређењу.

Одвојеност законодавних органа, који доносе правне прописе, од већине народа досегла је свој врхунац за апсолутних монархија. Послије буржоаских револуција одвијао се процес приближавања те функције према припадницима експлоататорских класа. Народна револуција у ФНРЈ, сломила је класне преграде те је омогућила све бројнијим припадницима раднога народа као носиоца суверене власти да у све већој мјери учествују у вршењу ове некада од народа одвојене државне функције. Када читав радни народ буде изравно доносио друштвене прописе о понашању, нестат ће одвојености законодавних органа. Нестанком те одвојености, неће више бити државних органа, који санкционирају прописе, што их стварају друштвене организације, дајући им тако стару, тј. правну форму. Тада ће у прописима друштвених организација њихова друштвена форма одговарати њихову друштвеном садржају, а „класични елементи права“ више неће бити потребни као начин нормирања друштвених односа.

ФРАНЦУСКО-ЈУГОСЛОВЕНСКИ ПРАВНИЧКИ ДАНИ

Југословенско-француски правнички дани претстављају годишњи састанак претставника француске и југословенске правне теорије и праксе наизменично у Француској и Југославији. Они су посвећени поређењу и узајамној и пријатељској дискусији појединих питања карактеристичних за оба правна система, односно за правне системе ове две земље. Први састанак је одржан маја 1956 у Паризу. Други је био у Београду (20-25 маја 1957).

Сваки састанак има свој програм који се обично састоји из три основна питања која се дискутују у пленуму који сачињавају, по правилу, најмање петнаест претставника земље која је гост и знатно више претставника земље домаћина. За сваку тему се подноси писмен и паралелан реферат француског и југословенског стручњака. Програм београдског састанка обухватио је следеће теме:

1. — *Приватноправни проблеми јавног и социјализованог предузећа у француском праву* — референт г. Р. Уен (R. Houin), декан Правног факултета у Рену, и *Јавно добро, државна и друштвена имовина са аспекта приватног права* — референт др. А. Финжгар, професор Правног факултета у Љубљани;

2. — *Јавно предузеће у Француској и проблеми јавног права* — референти гг. А. Пиже (H. Puget), државни саветник, и А. Барбе (H. Barbet), maître des requêtes у Државном савету, и *Јавно добро, државна и друштвена имовина са аспекта јавног права* — референт др. С. Поповић, саветник Секретаријата за законодавство и организацију Савезног извршног већа;

3. — *Положај окривљеног у току кривичног процеса* — референти г. М. Ролан (M. Rolland), касациони судија париског Касационог суда и др. В. Бајер, професор Правног факултета у Загребу.

Да би се нашој правној јавности омогућило да се упозна са материјалом овог састанка, уредништво Архива за правне и друштвене науке и уредништво *Анала Правног факултета у Београду* одлучили су да објаве све поднете реферате и дискусију која је вођена поводом њих. Архив је објавио у бр. 1 за 1958 реферате и дискусију о првој теми, а *Анали* објављују реферате и дискусију о другој теми.

ЈАВНА ПРЕДУЗЕЋА У ФРАНЦУСКОЈ И ПРОБЛЕМИ

ЈАВНОГ ПРАВА*

Анри Барбе

Ваља одмах добро подвући да су у Француској, кад је реч о јавним предузећима, проблеми јавног и приватног права, тако уско повезани да их је веома тешко разликовати. То је особеност, и ус-

* О овој теми реферат је био саставио г. Анри Пиже, члан Државног савета, и послао га да буде раздељен учесницима састанка. Међутим, пошто је он био спречен да дође, о овом питању поднео је свој лични реферат г. Барбе при чијем се састављању делимично наслањао на реферат г. Пижеа.

ђујем се да кажем, и тешкоћа овог питања, као што сте то већ могли уочити, посматрајући како се стручњаци приватног и јавног права узајамно нуткају кад је реч о посебним проблемима јавних предузећа која су на граници јавног и приватног права, желећи било да их прикључе или да их одбаце из својих дисциплина.

Исто тако овоме се још може додати да је проблем јавних предузећа, такав какав се поставља у Француској после кратке еволуције од једва десет година, можда јединствен, и да његове тешкоће долазе управо стога што се тесно комбинује јавно и приватно, како у структури предузећа тако и у њиховом функционисању, мада се може већ рећи да се јавно право више одражава у организацији док приватно право преовлађује у функционисању јавних предузећа.

Али, пре свега, шта је јавно предузеће?

Исправно је приметити да наилазимо одмах на прву тешкоћу, у сваком случају на прву тешкоћу која се среће у француском праву. У Владином пројекту закона од 1948 била је дата једна општа дефиниција. Овај пројект који је тежио да јавним предузећима да положај, ако не једнообразан оно бар да одговара извесним општим правилима, усвојио је следећу дефиницију:

„Јавно предузеће је правно лице са финансиском аутономијом, чији је капитал настао искључиво доприносима од стране државе у новцу или у природи, намењујући их трговинској, индустриској или пољопривредној експлоатацији“.

Мора се истаћи да ова дефиниција није никад званично била прихваћена пошто је израђени пројект статута од 1948, са различитим изгледима на успех, непрестано скидан с дневног реда па никада није ни донет. Међутим, ма колико ова дефиниција била уска, морамо констатовати да одговора у сваком случају тумачењу појма јавног предузећа које могу дати стручњаци јавног права. Приметимо одмах да ако ова дефиниција у правном погледу одговара тачно одређеном чињеничном стању, она никако не води рачуна о стварном значају интервенције државе у пословању индустријских и трговинских предузећа.

Израз „јавно предузеће“ уствари се односи само на предузећа чији је капитал састављен искључиво од улога државе. Она самим тим искључује сва предузећа у којима су улози јавних колектива спојени са приватним капиталима односно многобројним предузећима позната у праву под именом „друштва мешовите економије“ (*sociétés d'économie mixte*). Ова друштва уопште нису обухваћена правилима јавног права, па према томе и не интересују непосредно оне који примењују ово право. Међутим, као што је јуче указано, примења приватног права у пословању ових друштава је веома сложена. Присуство државе као акционара и то најјачег акционара, који каткада има чак и до 95% од акција друштва, даје овим друштвима посебно обележје које има за последицу да често своди на просту фасадну примену правила трговинског права.

Међутим, независно од њиховог битног значаја у националној економији, немогуће је при проучавању јавних предузећа у Француској не водити и о њима рачуна, јер су особености нашег режима баш у његовом фрагментарном карактеру. Усвојене правне форме за оснивање јавних предузећа су многобројне и нема никаквог континуитета између чисто приватних предузећа, у којима држава само незнатно учествује, и јавних служби експлоатисаних у режији државе.

Овај резултат је последица услова под којима су се развијале национализације у Француској. Уствари, под различитим формама, ове национализације биле су, под притиском околности остварене у најразноврснијим областима и најразличитијим правним облицима.

Може се рећи да је свака национализација имала као резултат организацију нове установе која, по извесним знацима, потсећа на облике већ постојећих установа, али које се од њих разликују извесним својим особеностима. Прво су говориле чињенице па је притисак јавног мњења постакао општи покрет за национализацију. Затим је неколико текстова (закона и уредаба) створило разне организације често хетерогене. Кад су једном створене установе, на правницима је да, на основу стварних чињеница пред које су изненада стављени, постављају питања и анализирају нове ситуације одређене законом, како би покушали да изведу могућне правне последице. Покушају да поставим неколико од ових проблема, иако нећу бити у могућности да дам прецизна правна решења која би се могла следити, јер ваља истаћи да је судска пракса, како редовних тако и управних судова, имала врло мало прилике да учествује у овој материји.

Прво питање које изненађује правнике јавног права јесте потпуна промена улоге коју има држава. Кад се 1936 стидљиво манифестовало оно што је названо „први талас национализације”, већ се било далеко од старе концепције по којој се држава имала ограничити на традиционалне задатке обезбеђења поретка и практично нико више није оспоравао њено право и њен задатак да интервенише у области економије. Али, знатан део јавног мњења супротстављао се, и у извесној мери супроставља се и сада, да држава сама послује преко својих индустријских и трговинских предузећа. То је толико тачно да се за велики број јавних служби од општег интереса, сматрало нужним да се прибегне концесионару коме би било поверено да изведе неке јавне радове и да их после експлоатише. Од тог тренутка био је постављен проблем јавних предузећа и овај проблем није био више нов. Приватни концесионар превоза или, на пример, концесионар снабдевања енергијом био је трговац који је обављао посао по правилима трговинског права у погледу свега што се тицало његових односа са публиком или појединим корисницима. Али, његови односи са државом у погледу управљања јавном службом наметали су му, како у корист грађана тако и у општем интересу, обавезе утврђене у уговорима чије је извршење стављено под

надзор управног судства. Заједница је оклевала да на себе узме одговорност за обезбеђење управљања јавном службом па је стога преваљивала ову своју обавезу на неко приватно предузеће које је уистини врло строго надзиравала.

Овај је надзор био толико строг да је често свака трговинска експлоатација постајала тешка због немогућности измене тарифа, тако да су концесионарна друштва могла опстати најчешће само благодарећи јавним субвенцијама. Последица ових субвенција била је прикључивање јавне управе управљању предузећа па чак и ступању јавне управе на место концесионара. Кад се дотле дошло, национализација је била већ одражена у стварности.

Последица тога биле су национализација железница, електричне енергије и гаса. Али, ако би се ствари развијале по логичним условима, логика би захтевала да управа, која је постала господар концесионара, ступи потпуно на његово место и обезбеди експлоатацију у сопственој режији. Међутим, ствари се нису тако развијале и закон се ограничио да на место ових старих концесионара, постави друштва мешовите економије односно јавна предузећа са индустријским или трговинским циљем. Заједница, власник домена, преноси извршење службе на једно национално предузеће које је усуштини ближе јавној управи и које одговара за експлоатацију. Тако се створила прва категорија ноционалних предузећа, која воде послове јавне службе, и све до те појаве налазимо се на терену јавног права где смо уствари били и пре интервенције национализације.

Али концепције које су преовладале у изради законодавства пре ослобођења земље, тежиле су једном сасвим другом циљу и прелазиле су уски појам јавне службе. Ови принципи били су изражени у Манифесту Националног савета отпора, као делу људи свих политичких погледа, који су се сагласили да после ослобођења успоставе уистини економску и социјалну демократију. Што је повлачило за собом уклањање великих економских и финансиских феудалаца из руковођења привредом; враћање нацији монополираних великих средстава за производњу — који су плодови заједничког рада —, извора енергије, подземних богатстава, осигуравајућих друштава, великих банака. Овај је програм у потпуности унет и у Устав од 1946 који у свом уводу прокламује да „сва добра, сва предузећа која имају или добијају карактер националне јавне службе или фактичког монопола морају постати својина заједнице“.

Други низ национализације је дошао после тога. Али се овде ова национализација, у извесном погледу, није односила више на предузећа која су већ била јавна предузећа, него на предузећа којима се увек управљало као приватним предузећима и која нису имала карактер јавне службе у смислу које је тада том изразу давало јавно право, иако не би било искључено да би у извесним случајевима оно еволуирало у том погледу.

Јасно изражена воља у времену прокламовања овог начела била је у томе да организмима те категорије сачува правни карактер који су имали пре национализације. Стога се сматрало нужним да се настави са применом приватног права у мери која је у сагласности са новом организацијом. Ви већ знате за тешкоће које је ова примена изазвала.

Тако смо стигли до стварања друге категорије јавних предузећа као што су предузећа за набавку каменог угља, — која се налазе сасвим на граници двеју категорија —, банке, осигуравајућа друштва која не обезбеђују више управљање јавном службом него се најчешће налазе у односу конкуренције са другим предузећима која су задржана у приватном сектору.

Једна од истакнутих особености француског законодавства је и у томе што једно поред другог функционишу национализована и приватна предузећа исте врсте. Тако се за банке, национализација односила на четири главне уложне банке, поред којих су постојале још не само разне банке које нису биле обухваћене национализацијом, већ и друге уложне банке, свакако од мање важности, али многе од ових банака нису биле далеко по свом утицају од национализованих предузећа.

Тако се у другим околностима, после изведених национализација у 1936, могло видети да је власник једног национализованог предузећа за израду авиона, накнадом коју је добио за експропријасано предузеће оснивао ново предузеће које је често са успехом конкурисало некадашњем његовом предузећу.

Све национализације, изведене под таквим условима, односиле су се на велика предузећа од општег интереса која су од битне важности за економску делатност земље. То се односило било на општу организацију кредита у Француској, било на основна средства производње извора енергије. Случајност околности је овој листи национализација додао и друга предузећа која нису имала ни један од ових услова. За ово је типичан пример Режија фабрика Рено (*Régie des Usines Renault*), национално предузеће за израду аутомобила, које ради под једнаким условима као и многа његова конкурентна предузећа са којима није престао да се такмичи. На тај начин мислимо да се могу разликовати четири разне категорије предузећа чије су везе са јавним правом све обимније.

На челу налазимо национализоване јавне службе: нарочито саобраћај железницом, снабдевање гасом и електричном енергијом. Затим низ предузећа од националног интереса која врше надзор над кредитом и средствима за производњу: најпре рудници каменог угља који су по условима под којима су организовани на самој граници подручја јавне службе, осигуравајућа друштва и банке. Најзад, у трећу категорију улазе предузећа од приватног интереса која припадају држави и којима држава управља. Овде ваља на крају још додати предузећа мешовите економије у којима држава више или

мање учествује и у којима утицај државе углавном преовлађује али која ипак остаје у сваком погледу у области приватног права.

Ова је номенклатура довољна да укаже колико је овде реч о потпуно различитим предузећима од којих свако изискује посебну организацију. Везе које их више или мање спајају са јавном службом намећу у већој или мањој мери, примену правила јавног права које је управо намењено обезбеђењу јавне службе. За организацију и функционисање тако битно различитих предузећа свакако се намећу и посебна правила; то је и био циљ пројекта закона о положају јавних предузећа који је друштва мешовите економије оставио по страни и препустио приватном праву, а остала државна предузећа класификовао у две различите категорије: она која су учествовала у овлашћењима која постоје у области јавног права, и друга која су задржана под надзором приватног права, могу пасти под стечај и довести до личне одговорности њених руководилаца.

Иако је овај пројект био умногоме интересантан, није успео, можда баш због већ доказане тешкоће да се предузећа, која су уствари различита, сведу на тачно одређене типове предузећа. Приморани смо признати да се данас као и раније налазимо у хибридној и неодређеној ситуацији која је постојала од самог почетка. То је оно што ћемо констатовати у организацији и функционисању јавних предузећа Француске.

Подвлачи се, и то је по мом мишљењу у овој садашњој еволуцији најкарактеристичније, да се у организацији јавних предузећа осећа све јачи и јачи утицај јавног права. Из године у годину државни прописи као и статуту све су више проткани јавним правом. У почетку је преовлађивала идеја „национализације без етатизације“, како се некада говорило, што значи оставити јавном предузећу велику аутономију. Један од објеката национализације био је да се од ње створи инструмент економског претставништва заједнице према начелу претставништва интереса. Ова формула „национализација без етатизације“ била је основа за законе од 1945 и 1946, после којих су дошле многобројне уредбе за примену ових закона. Ово двоструко неповерење према приватном капиталу и према државном апарату објашњава првобитну структуру јавног предузећа. Јавно предузеће има своју властиту личност, различиту од свих осталих јавних колектива; не улази у буџет државе али има свој посебни годишњи буџет и води своје трговинско пословање по истим правилима као и приватно предузеће. Циљ је да се оствари једна врста симбиозе одређених различитих интереса и то посредством уставне новог и напредног типа која би омогућила јавном предузећу довољно широку аутономију.

Међутим, посредством непрестаног поштрованања контроле држава је полако поткресивала аутономију коју је била дала јавним предузећима. Финансиски и економски захтеви диктирали су да држава наново узме чврсто у своје руке предузећа која је она ство-

рила. Ова се мера утолико лакше може оправдати што се у извесним случајевима, и то ваља признати, доживео неуспех који је више или мање карактеристичан за систем претставништва интереса који је био основ првобитне организације јавних предузећа.

Усвојене форме за управљање предузећем требало је да су по узору на предузећа акционарских друштава: управни одбор, директор, и у извесним случајевима чак се помињала и скупштина, но с тим што су се њена овлашћења, као што је то случај са осигурањем, дала једном чисто административном организму. У начелу, јавним предузећем управља управни одбор који сачињавају претставници различитих интереса. У његовој основи била је организација три разна интереса а некад и четири, тако да су у њему били претстављени интереси заједнице, интереси особља и интереси корисника, а некад су у њему учествовале извесне личности које су претстављале техничку стручност. На пример, у управном одбору предузећа за снабдевањем гасом и електричном енергијом налазило се: шест претставника државе, шест претставника потрошача, шест претставника особља предузећа; иако наименовани декретом ови су претставници најчешће бирани из редова најистакнутијих синдикалних организација и на предлог ових организација. Уствари, овај систем који је замишљен као средство за постизање равнотеже, усклађивање интереса, често је био извор неспоразума. Раскорак ангажованих интереса се поштравао из године у годину и то се одразило и у функционисању управних одбора; управни одбори су изгубили један део своје власти у корист директора. Уосталом, ако се добро размисли, овај покушај уједињавања у исту управу тако различитих елемената одговарао је погрешном поимању стварне ситуације у Француској. Један од три претстављена сектора уистини није уопште одговарао одређеној стварности. Држава је именovala своје претставнике и особља предузећа чије је претставништво, упркос мноштву синдиката, било обезбеђено без великих тешкоћа од стране синдиката коме је надлежни судија за прекорачење власти признао карактер најрепрезентативније организације, — али је било тешко обезбедити аутономно претставништво потрошача и корисника. Ове веома непрецизне категорије нужно су, у једном или другом виду, обезбеђивале своје претставнике преко компетентних лица именованих више или мање непосредно од државе. Тако се држава, силом околности, наша као господар организације не само стога што су претседник и генерални директор предузећа постављани од владе, већ и стога што је она често била овлашћена да непосредно или посредно именује већину чланова управног одбора. Законодавац је мислио да ограничи државу дајући јој само улогу арбитра; уствари, и силом околности, француска организација је нагињала да постане државна организација.

Директору предузећа, који је понекад такође и претседник управног одбора, повећана су овлашћења. Он је заиста на предлог

управног одбора именован декретом; али, иако су у тренутку кад је наименован влади остављена широка овлашћења, он доцније ужива велику фактичку сталност и његова служба стварно може дуго трајати. Нема сумње да овај директор није државни службеник, и то је нарочита особеност овог система; он је агент националног предузећа, али њега поставља држава тако да и контрола законитости његовог постављења, и евентуалног смењивања, спада у надлежност управног судије. У пракси је примећено повећање његове власти у односу на управни одбор; нужности пословања великим предузећем допринеле су увећавању значаја улоге директора на рачун овлашћења управног одбора који је подељен и понекад такође мање квалификован на техничком плану.

Уосталом, велико предузеће има потребу за једним шефом и француске јавне власти, пред које су постављени тако многобројни задаци, често нерадо јачају одговорност својих надзорних органа над јавним предузећима, већ остављају органима управљања ових предузећа фактичку аутономију. Опасност овог развоја претстављала је ризик еволуције ка владавини техничара. Извесно је да јавним предузећима на техничком плану сметају људи стручни и одани својим функцијама који могу имати тенденцију да због своје тобожње независности понекад изгубе из вида извесне опште императивне захтеве економије. У том смислу, сваки директор предузећа, нагнан конкретним потребама свог предузећа, може тежити да води независну политику, нарочито кад мора да се бори против конкуренције приватних предузећа са истим циљем. У тој фази директор је закупуљен својом улогом приватног агента до те мере да губи из вида циљ општег интереса и крајњу мисију који су му уствари поверени. Према томе, намеће се потреба координације пословања јавних предузећа, јер један од циљева национализације јесте да се јавно предузеће сматра као средство утицаја на економију; држава са своје стране не може не водити рачуна о једном предузећу чији ће дефицит можда морати да погину. Ова потребна финансиска строгост над општим пословањем јавних предузећа у целини објашњава зашто су јавне власти поопштриле непосредан надзор над националним предузећима.

Али кад се приђе овом питању наилази се на неочекивану чињеницу да се контрола, чије је неминовно дејство подвлачење државног карактера институција, појачала под утицајем оног дела јавног мишљења које је противно сваком етатизму. Ова је контрола била последица неповерења јавног мњења према државним организацијама. И уствари, од 1945, контроле се без престанка све више учвршћују; то је оно што је битно изменило првобитни карактер предузећа. Ове контроле су многобројне и често тешке; оне се врше било у виду надзора централне власти, или административних и финансиских контрола, или најзад непосредним надзором Парламента. Надзор централне власти је први елемент ове контроле; она се од-

ражава у потребној претходној сагласности са најважнијим одлукама, или накнадној потврди извесних одлука; она се исто тако одражава и у наименовању руководиоца предузећа; она је доста често обезбеђена присуством владиног комесара.

Многобројне административне и финансиске контроле учвршћују ову надзорну власт. Међу овим различитим контролама извесне се врше пре него што је предузеће могло да изврши неку радњу: такав је надзор државе, специјалне комисије за контролу уговора, надзор управе добара код пословања са непокретном имовином, сагласност комесаријата на план и комисије за инвестиције за важније пројекте који се тичу инвестиција намењених будућем развоју предузећа. Али многобројне контроле, и не мање тешке, врше се *a posteriori*, као што је контрола коју врши Комисија за испитивање рачуна, — нова установа основана 6 јануара 1948 која има задатак да испитује све пословне рачуне јавних предузећа.

Најзад, поред свих ових контрола, постоји надзор Парламента. Надзор Парламента је изнад административних контрола и чини напоре да их упрости и учини их што ефикаснијим; тако Парламент дејствује против многобројних административних контрола, и нарочито је сматрао нужним да укине декрет од 1953 у тежњи да повећа власт министара над пословањем јавних предузећа. Али истовремено, насупрот томе, Парламент је непрестано појачавао своју сопствену контролу коју тежи да постави на место контроле Владе. Међутим, парламентарни надзор врши се тешко, у зависности од околности, и најчешће је лишен одговарајућих санкција. Поред тога, он се теже прилагођава нужностима трговинског предузећа којима управљају јавна предузећа него контроли јавне управе у правом смислу речи. Он пружа преимућство једнога у начелу демократскијег система, мање технократског, али је мање у сагласности са тајном неопходних послова у једној економији где влада закон тржишта, што носи у себи опасност да отежа положај јавних предузећа у односу на њихове конкуренте. Стога функционисање јавних предузећа, из разлога потреба трговине, мора што више да примењује приватно право.

Јуче смо видели да се пословање јавних предузећа више ослања на приватно право. Такав је случај како код националних друштава, тако и код националних установа. За ово прибегавање механизму трговинског права има више начелних разлога: неопходност једноставног управљања које никако није у сагласности са методама и начелима државног рачуноводства; уствари, нарочито стога што јавна предузећа послују у капиталистичкој средини и не само да су дужна да се ускладе са системом у коме живе већ и да се у њега укључе што је више могуће. Главно начело је потчињавање општем праву — и овде понова додирујемо питање колико је савремена организација супротна традиционалним начелима јавног права.

Често и сам закон квалификује национална предузећа као јавне установе, свакако са економским и трговинским карактером, али

ипак као јавне установе. А ипак, из разлога експедитивности, функционисање ових јавних установа не подлежи примени битних начела јавног права. Али, не у потпуности. Ради заштите општег интереса јавно право задржава још увек своје место, и то је разлог због чега је минимум правила о доброј организацији морао бити пренет у домен економских напора државе; или бар за извесна од њих.

Код режима добара већ ћемо наићи на прве тешкоће. И као што смо напред нагостили, ове тешкоће проистичу углавном стога што су та добра по природи и пореклу битно различита. Може ли исти режим бити примењен на добра намењена експлоатацији јавне службе, на добра која претстављају средства за производњу једног јавног предузећа, и најзад на добра коју су само додатак ових првих добара? У начелу на ова добра се не примењују правила која важе за добра која припадају јавном домену. То би била, бар у најмању руку, последица која се може извући из одлуке Државног савета од 16 марта 1948. Тада је Државни савет одбио да укључи имовину националних предузећа у јавно добро, јер — и то су речи одлуке — воља законодавца била је да организује управљање јавним предузећима сагласно методама и обичајима које примењују индустријски и трговински предузећа јавног права.

Али, кад се ствари тако поставе, налазимо се понова пред новим питањем. Ако добра јавних предузећа не припадају јавном домену, ко је власник и које су практичне последице које могу бити извучене из ове својине.

Са правног гледишта, једна је ствар ван спора. А то је да су добра својина националног предузећа и да према закону само оно има овлашћења да њима располаже. Али, то је решење само једног дела проблема. Појављује се још и друга тешкоћа: како сазнати од кога зависи само друштво. У акционарским друштвима, власници капитала су они који су бар у начелу овлашћени да обезбеде управљање; али у националном друштву капитал је углавном састављен у делима државе. Држава обезбеђује почетну дотацију друштву, у случају потребе она осигурава авансе потребних средстава, аванси који су често коначно пренети и који се накнадно утврђују одредбама који их укључују у почетну дотацију установе.

На крају, изгледа да се национално друштво своди на државу којој припада цео друштвени капитал и која је стварно једини акционар. Знам да кад се дође дотле јавља се тежња да се учини разлика између државе и нације. И држећи се уставних одредаба које се ограничавају да прикључе својину националних предузећа заједници, логично је прихватити да је нација — неодређен и стога незгодан појам — пренела непосредно јавним предузећима овлашћења одређена законом. Али, допуштам да ми последице које би из тога настале, наиме самосталност националних друштава у односу на државне управне органе, — изгледају засад туђа француском праву. У сваком случају, чини ми се да садашња правна еволуција наци-

оналних предузећа није усмерена у том смислу. Држава, од које у потпуности зависи организација и управљање друштвима, која утврђује инвестиционе планове, једина врши расподелу финансиских средстава, било да додељује неопходне капитале за добро функционисање предузећа, било да предузећу одобрава да се обрати приватном капиталу, у виду зајмова или емисија удела у производњи — а узгред напомињем да није незанимљиво да се у француском законодавству јавним предузећима допушта обраћање на приватни капитал.

Према томе, није претерано сматрати да су национализована предузећа уствари само један одраз делатности државе. Али, још једном напомињемо да тиме није решен правни проблем њихове имовине. Имовина јавних колектива може се подврћи различитим правним режимима. Јавно право и приватно право познају већ два таква режима: режим јавних добара који тој имовини обезбеђује неотуђивост и незаплењивост са заштитом управних судова; режим приватних добара који ту имовину подвргава свим правилима општег права са надлежношћу редовних судова. Није дакле искључено да ће једног дана правници одредити и трећи режим који би се односио на добра која припадају јавним предузећима; али овај режим још не постоји у нашем праву и мораћемо да се задовољимо са већ постојећим режимима да би нашли решење за проблеме који се данас оштро постављају.

Државни савет, као што смо видели, показао је склоност за широку примену јавног права. Уистини изненађује да се и Касациони суд, бар у једном случају, мада треба признати веома посебном, изјаснио за решење које води примени јавног права. У својој пресуди од 9 јула 1951, која је јуче била наведена, Касациони суд је прихватио да су приходи Националног друштва предузећа за штампу јавни приходи и да према томе не могу бити заплењени.

Ово решење је у извесном смислу оправдано јер су јавна предузећа заједничко добро свих Француза и њихово стављање под стечај, које је правно прилично тешко и замислити, довело би до нестанка јавних предузећа која су, међутим, законом установљена. Али није извесно да би ово решење, које је било можда оправдано услед посебне природе друштва о коме је решавано, требало да важи и за сва јавна предузећа. У сваком случају јасно је да до данас ни управни ни редовни судови нису у овој ствари рекли последњу реч, и питање остаје отворено. Остављено је слободно поље проницљивости правника.

Нека ми буде допуштено да изразим своје лично мишљење о овом сложеном питању.

Државни савет је у скорашњим прилично категоричким одлукама утврдио да јавном добру припада имовина непосредно намењена јавној служби и то само та имовина. Да би припадала јавном

добру имовина јавних колектива треба да служи пословању које претставља предмет саме службе.

Према томе, по мом мишљењу, питање које треба решити јесте искључиво да ли друштво или национализовано предузеће у питању врши или не врши јавну службу. Одговор на то питање је у многим случајевима јасан. Има ипак случајева где природа службе коју врши национализовано предузеће може бити спорна, и тада је на судији да реши ово питање. Али, да не бисмо бескорисно отежавали проблем, боље да се засада задржимо на простим хипотезама.

Нема сумње да француска национална друштва за експлоатацију железница или електричне енергије и гаса врше јавну службу. Такође је ван сумње да је служба коју врши Режија фабрика Рено чисто приватног карактера. У овој последњој хипотези, по мом мишљењу, ништа не би требало да се супротстави принудном извршењу које би повериоци предузећа захтевали на свим његовим добрима па чак и његовом стављању под стечај — мада је та хипотеза доста произвољна јер је то предузеће услед своје финансиске ситуације заштићено од такве могућности. Такво решење је уосталом сагласно са интересом друштава која траже кредит, а оно је, верујем, сагласно такође и вољи законодавца који је у својим текстовима увек настојао да раздвоји финансије јавних предузећа од финансија државе. Значајно је истаћи да се на основу члана 19 закона од 25 априла 1946 који се односи на национализацију осигуравајућих друштава финансиско јемство државе не може дати уговорима о осигурању које су национализована друштва закључила са појединцима. Тиме је изричито подвучено да је законодавац хтео да остави национализованом друштву искључиву одговорност за његово финансиско пословање.

Наравно, ако настану тешкоће, сасвим је вероватно, као што се и дешавало, да ће Парламент без устезања изгласати кредите потребне за оздрављење предузећа, али таква интервенција није неминовна, и није искључено да би у неком посебном случају Парламент, потстакнут политичким разлозима, одбио да пружи тражену помоћ. Не бих могао тврдити да у таквом случају не би могло доћи до стављања под стечај, бар за она предузећа која не врше неку јавну службу. Штавише, ако би повериоци били лишени права да се наплате из њихове имовине, то би довело до неприхватљиве последице. Повериоци би били лишени сваког средства за постизање својих права. Правна фикција која национализованим друштвима признаје личност различиту од личности државе, па чак и обележја акционарског друштва, доводи до забране предузимања мера против државе, чак и у облику тужбе за накнаду штете, да би извршиле обавезе које су таква друштва узела на себе.

То је решење које ја не бих прихватио у случајевима где не долази у питање одржање једне јавне службе; таквим решењем повериоци јавних предузећа имали би мање обезбеђење но што их

имају и повериоци државе, јер, кад је реч о јавној служби, иако ту имовина не може бити заплена, ипак у случају да администрација одбије извршење, остаје тужба за одговорност, за накнаду штете, пред управним судом да би се накнадила тако претрпљена штета.

Ипак, и ако се прихвати најшира примена правила приватног права, јавна предузећа морају у своме раду прибећи извесним принципима јавног права. Ту нарочито истичем начело специјалности. Имовина стављена на располагање једном националном друштву намењено је извесном циљу; тај циљ је одређен законом и друштво га нормално не може изменити. Али, иако се јавно предузеће поставља понекад изван општих правних прописа и располаже посебним овлашћењима благодарећи свом надмоћном положају и ширим могућностима за добијање инвестиционих кредита од државе, оно се углавном труди да поштује правила привреде која почива на законима тржишта. Уосталом у битним тачкама, као што су порески систем или социјално осигурање, јавна предузећа не присвајају себи никакве нарочите олакшице; поштујући правила игре она се дисциплинују и можда ограничавају свој утицај на привредни живот земље.

После више од десет година овог експеримента може се почети са прегледом биланса јавних предузећа, особито на привредном и на друштвеном плану где се њихова акција морала осетити. У извесном смислу реч „експеримент“ може довести до спора, јер десет година претставља веома кратак период времена, нарочито с обзиром да се, услед фрагментарног карактера остварених операција, поставља понекад питање јесмо ли у праву кад тврдимо да је експеримент праве национализације покушан.

Да би се могло одговорити на питање, треба сукцесивно испитати односе између државних власти и јавних предузећа, од којих зависи овај експеримент, затим деловање јавних предузећа на привредном и финансиском плану, и најзад улогу јавних предузећа у савременом француском друштву. Уствари иза варљиве фасаде акционарског друштва прихваћене од већине национализованих предузећа, или бар у облику који подржавају та друштва, француска организација је била отпочетка, и остала је стварно, упркос неким поборницима тога опита, етатистичка организација. Отуда, зацело, извесна независност, услед које је предузеће могло да еволуира по својој вољи, остајући у рукама ако не државе оно бар њених претставника; ако би хтела, држава би лако могла да примени правна средства која јој је закон ставио на расположење.

Уствари, као што смо већ казали, државна власт се често устручавала да употреби ефикасна средства, чувајући се одговорности и препуштајући је задовољно другима. Либерална држава је уопште слабо наоружана да би могла да наметне свеобухватни план и сву потребну координацију.

Па ипак, упркос извесним грешкама и недостацима, а благода-рећи постојаности управних кадрова, одржала се извесна повезаност и примењени су широки обухватни планови. Тиме је постигнут значајан успех на привредном плану. Јавна предузећа у француској привреди имају и даље велики значај и по каквоћи и по количини производње. Производња национализованих предузећа је у порасту. Поправљени су многи недостаци који су се у француском производном апарату осећали пре национализација а национализације су биле у стању да политику брзих остварења замене политиком далековид-них инвестирања.

Ова запажања треба истаћи пошто смо пре тога зажалили што јавним предузећима недостаје један логично повезањ правни статут. Пошто смо са жаљењем показали како ове разнолике организације немају неког јединственог обележја, како је правно такорећи чудовишан тај статут у коме је здружено јавно и приватно право без обзира на правне норме, нека нам буде допуштено да са задовољством истакнемо извесне постигнуте резултате.

Али то не треба да нам сакрије недостатке овог система: неодређеност правних ситуација, финансиски неред извесних предузећа. Истина је да јавна предузећа делују у Француској у економским условима у којима господари закон профита. Јавно предузеће не може избећи утицају тих услова, утолико пре што нема противречности између јавног и приватног привредног сектора. Више је реч о такмичењу. Многоструке узајамне везе постоје између јавних и приватних предузећа, а држава, врховни арбитар, понекад се устручава да се изјасни у корист национализованих предузећа из бојазни да не утиче рђаво на систем конкуренције, да не озловољи један део јавног мњења.

Али, задржавајући се у нашем строго правном оквиру, можемо истаћи на крају да ће ово сједињавање јавног и приватног права које се врши око француских национализованих предузећа, довести можда до ревизије и једног и другог права; указаће се да је разликовање које се између њих чини на овом пољу, као и на другима, често произвољно, и да им стварност намеће извесно зближење које ће користити и једном и другом.

ЈАВНО ДОБРО, ДРЖАВНА И ДРУШТВЕНА ИМОВИНА

СА АСПЕКТА ЈАВНОГ ПРАВА

Др. Славолуб Поповић

I. — Француско право разликује две врсте добара која поседују јавна колективна тела: јавни домен и приватни домен (*domain public et domain privé*).

Наше право познаје институт друштвене својине под којом се подразумева имовина којом управљају привредне организације, по-

литичкотериторијалне јединице и установе јавних служби, тј. установе са системом друштвеног управљања. Ван друштвене својине постоји грађанска својина, под којом се подразумева својина грађана, грађанских правних лица (на пример, верских заједница, задужбина), друштвених организација и удружења грађана (чл. 2 закона о експропријацији, *Службени лист* 12/57).

У нашој правној теорији питање друштвене својине претставља једно од најспорнијих питања, нарочито стога што институт друштвене својине није у целини регулисан правним прописима.

Својина се може посматрати као економски, социолошки, политички и правни појам.

Класици марксизма проучавали су својину првенствено са гледишта економије, као економски појам, у економском смислу. Они својину дефинишу као присвајање (в. Маркс: *Предговор Критици политичке економије*, издање „Културе“, стр. 20; Ф. Енгелс: *Antidiring*, на почетку III дела), па шта више изједначавају је са производним односима у целини (в. *Изабрана дела Маркса и Енгелса*, изд. „Културе“, 1949, т. I стр. 20).

Пошто економски односи претстављају суштину друштва, то и односи који настају у вези са присвајањем (које претставља економску категорију) имају битног утицаја на одређивање производних, па и друштвених односа. Својина претставља израз односа у производњи и она као економски и друштвени однос одређује структуру друштва. Од односа у производњи зависи и карактер економске и политичке власти у друштву, а у вези с тим и права грађана у том друштву.

Међутим, својина претставља и правни појам. Право својине има битног утицаја на решавање питања управљања средствима за производњу, а нарочито на питања расподеле вишка рада. Отуда друштвена својина се може посматрати и као правни појам. Нас ће друштвена својина интересовати првенствено као правни појам.

У нашој правној теорији постоје више гледишта о појму и правној природи друштвене својине, од којих ћемо навести нека од њих (в. детаљан преглед тих гледишта у чланку др. Р. Лукића: О друштвеној својини, у *Архиву*, бр. 3/55). По једном схватању субјект друштвене својине је држава ФНРЈ (проф. Растовчан). По другом схватању друштвена својина је подељена својина (проф. Гамс). По трећем гледишту друштвена својина је уставноправни појам, а не појам имовинског права (др. Л. Гершковић, др. Н. Балог). По четвртном гледишту друштвена својина значи негацију својине уопште (др. Ј. Ђорђевић, Јб. Марковић). По петом гледишту друштвена својина претставља посебну имовину са посебном наменом (проф. Финжгар). По шестом гледишту друштвена својина је друштвено добро односно имовина која се мора употребљавати на друштвену корист (проф. Лукић). По седмом гледишту друштвена својина претставља оригинал-

но социјалистичко право управљања које се састоји из два нераздвојна елемента — политичког и имовинског (М. Перовић). По осмом гледишту друштвена својина није правни, већ економски појам (проф. Спајић). По деветом гледишту, друштвена својина значи монопол присвајања, општенородно добро (проф. Леградић), итд.

Изгледа нам да се друштвена својина може најправилније схватити ако се пође од гледишта да је то уставноправни појам који изражава нове социјалистичке односе, и да се стога друштвена својина не може дефинисати као право својине у грађанско-правном (имовинскоправном) смислу. Овде је реч о својинском праву које је јавноправног (уставноправног), а не имовинскоправног (грађанскоправног) карактера.

Из чињенице да ниједан друштвени орган (ни држава ни неопсредни произвођачи) не присвајају у потпуности ствари у друштвеној својини (ни у своје име, ни у име друштва) произлази да ниједан друштвени орган није општи, носилац друштвене својине. Поједини друштвени органи су носиоци само одређених права која произлазе из друштвене својине.

Поставља се питање да ли друштвена својина има субјекта и ко је власник друштвене својине. Свакако да то није држава. Може се рећи да је то цело друштво. Међутим, кад се говори о власништву друштвене својине не сме се губити из вида чињеница да је овде реч о новој друштвено-економској категорији.

Док приватна својина претставља апсолутну власт појединаца односно класе над средствима за производњу, на супрот томе, друштвена својина значи негацију такве власти. Она значи друштвену власт над средствима за производњу која се морају употребљавати и користити на одређен начин у интресу друштва.

„Класична приватна капиталистичка својина свела је иницијативу човека у развоју производних снага углавном на сопственика, на капиталисту, док друштвена својина над средствима за производњу, напротив, омогућује — под условима да за то постоји одговарајући демократски механизам самоуправљања произвођача — да таква иницијатива постане садржина живота сваког човека који ради“ (Е. Кардељ: *Социјалистичка демократија у југословенској пракси*, стр. 35). Систем приватне својине над средствима за производњу не пружа могућност за остваривање истинског права произвођача на управљање средствима за производњу. Те могућности не ствара ни државна својина на средствима за производњу. Радничко самоуправљање и право произвођача на управљање средствима за производњу може се остварити једино у систему друштвене својине.

Карактер друштвеног присвајања код нас је несумњиво друкчији него карактер присвајања на бази било ког облика приватне својине, односно на бази било ког облика државнокапиталистичке својине.

Друштвена својина на средствима за производњу с једне стране има за последицу искључење непосредних произвођача да наступају као власници средстава за производњу, а с друге стране она претставља основ за јавноправна овлашћења политичко-територијалних јединица односно њихових претставничких тела да одређују део друштвеног производа за подмирење општих потреба заједнице. Међутим, друштвена својина над средствима за производњу исто тако непосредним произвођачима обезбеђује да управљају средствима за производњу и да присвајају одређени део производа рада.

Према томе, успостављањем друштвене својине на средствима за производњу обезбеђује се радничко самоуправљање у привреди, обезбеђује се сувереност радног народа у привреди. Друштвена својина над средствима за производњу омогућава враћање произвођача средствима за производњу и учешће у одлучивању о подели вишка рада, као и о присвајању одређеног дела вишка рада.

Пошто су средства за производњу друштвена својина, то су и производи друштвена својина. Они то престају да буду тек моментом преласка у сферу грађанске својине.

Из друштвене својине над средствима за производњу произлази такође и друштвени карактер вишка рада и право друштва да утврђује расподелу укупног прихода привредних организација.

Међутим, друштвена својина има и извесне имовинскоправне аспекте који долазе до изражаја у правном промету, а нарочито при преносу ствари у друштвеној својини са друштва на субјекат грађанске својине и обротно.

II. — Могућа је подела друштвене својине на више врста, што зависи од појединих критеријума који служе као основ за вршење поделе.

1. — С обзиром на субјект управљања друштвеном својином, може се разликовати: (а) друштвена својина којом управљају непосредни произвођачи (основна и обртна средства — средства за производњу и фондови привредних организација); (б) друштвена својина којом управљају политичкотериторијалне јединице; (в) друштвена својина којом управљају установе јавних служби (установе са системом друштвеног управљања) — (просветне установе: школе, факултети, итд.; културне установе: позоришта, музеји, галерије слика, итд.; здравствене установе; социјалне установе: дечји домови, домови за старе и изнемогле, домови за дефектна лица, итд; заводи за социјално осигурање, итд.).

Правни режим прве врсте друштвене својине знатно се разликује од правног режима друге и треће врсте. Управо, између правног режима друге и треће врсте постоје само незнатне разлике.

2. — Значајнија је подела друштвене својине која се врши с обзиром на чињеницу да ли су ствари у друштвеној својини у економском (имовинскоправном) промету, или то нису (в. Др. А. Гамс:

Увод у стварно право, стр. 68). С обзиром на овај критеријум друштвена својина би се могла поделити на: (1) друштвену својину чије се ствари налазе у релативно већем или мањем степену имовинско-правног промета; и (2) друштвену својину чије се ствари налазе ван имовинскоправног промета (јавно добро).

Прва врста ове својине није хомогена јер се и она може делити даље на: (а) основна и обртна средства и фондове привредних организација и (б) земљишта и зграде. Правни режим једне и друге подврсте ове друштвене својине има извесних специфичности, на које ћемо указати у даљем излагању.

Заједничка карактеристика и једне и друге врсте друштвене својине је нарочито у томе што друштвена својина узета у целини претставља инструмент за даљи развој социјалистичких друштвених односа у нашој земљи.

Међутим, потпуно нову категорију у нашој друштвеној својини претстављају средства за производњу (основна и обртна средства привредних организација). Она и по обиму претстављају највећи део наше друштвене својине.

Друга категорија друштвене својине (јавно добро) која претставља њен знатно мањи део и која има мањи значај у нашем друштвеном систему, има доста сличности са институтом јавног домена у француском праву. Ствари које чине јавно добро подвргнуте су административноправном режиму.

III. — *Јавноправне форме постанка друштвене својине.* — Под јавноправним (административноправним) формама постанка друштвене својине подразумевамо настанак појединих ствари у друштвеној својини на основу нормативних и управних аката државних органа. У јавноправне (административноправне) форме стицања друштвене својине спада: (1) конфискација; (2) национализација; (3) аграрна реформа; (4) стицање својине на основу Закона о пољопривредном земљишном фонду; (5) експропријација и (6) реквизиција. Данас се у нашем праву примењују углавном само експропријација и реквизиција као правне форме за стицање друштвене својине, док остале четири врсте претстављају историску категорију.

Експропријација. — Предмет експропријације могу бити само непокретности, и то непокретности у својини грађана, грађанских правних лица, друштвених организација и удружења грађана (грађанска својина) — (в. Закон о експропријацији, *Сл. лист* 12/57).

Експропријација се може вршити за потребе политичкотеоријалне јединице и других друштвеноправних лица, али не и за потребе физичких и приватноправних лица.

У поступку спровођења експропријације разликују се две фазе: (1) административна фаза и (2) фаза утврђивања накнаде за експроприсану имовину.

Административна фаза се састоји из поступка за утврђивање општег интереса и поступка за доношење решења о експропријацији.

Општи интерес се утврђује по поступку предвиђеном у закону.

За утврђивање накнаде за експроприсану имовину прописан је посебан поступак који спроводи и решење о накнади доноси посебна комисија после правоснажности решења о експропријацији.

Посебни облик јавноправног начина стицања ствари у друштвеној својини предвиђен је Општим законом о заштити споменика културе и природних реткости (*Службени лист ФНРЈ*, бр. 81/46). Према овом закону сви непокретни и покретни културно-историски, уметнички и етнографски споменици, као и природне реткости зоолошког, ботаничког, геолошко-палеонтолошког, минеролошко-петрографског и географског карактера или нарочите лепоте, без обзира на то чија су својина и у чијој се државини налазе, стоје под заштитом државе. Научна и естетска вредност ових предмета су општеном добро. Све набројане непокретности и покретности могу се у циљу правилне заштите и успешнијег научног испитивања експроприсати уз накнаду у висини њихове вредности. Сопственику који злонамерно оштети заштићени споменик или недозвољено премести у друго место или који покуша да извезе заштићени предмет у иностранство, такав предмет се може одлуком суда одузети без икакве накнаде. Одлуку о експропријацији и одлуку о одузимању предмета доноси надлежни окружни суд (овде је употребљен неадекватан израз „експропријација“, с обзиром да се по Закону о експропријацији експроприсати могу само непокретности).

Реквизиција. — Реквизиција као облик јавноправног карактера постанка друштвене својине предвиђена је Законом о народној одбрани (чл. 129—132, *Сл. лист*, 30/55). Реквизиција се може вршити само у мобилном и ратном стању за потребе Југословенске народне армије. Предмет реквизиције може бити: људска и сточна храна, погонски материјал, огрев, као и друге покретне ствари које непосредно служе за војне потребе. Реквизицију спроводи народни одбор општине преко посебних комисија. Реквизиција се врши уз накнаду која се одређује према ценама у времену одузимања ствари, ако није другачије прописано.

IV. — *Јавноправна овлашћења политикотериторијалних јединица и њихових органа*. — Оно што је битно код јавноправног аспекта друштвене својине то су јавноправна овлашћења политикотериторијалних јединица односно државних органа у односу на друштвену својину. Под јавноправним овлашћењима државних органа подразумевамо таква права државних органа којима они путем једностраних наређења која имају принудни карактер (уставноправним

одредбама, одредбама друштвених планова, закона и других прописа заснованих на закону) стварају извесна права и обавезе за органе и организације које управљају стварима у друштвеној својини, односно који својим управним актима условљавају важност стицања и промета појединих ствари у друштвеној својини.

Одредбама јавноправног карактера стварају се уствари оквири за имовинскоправне односе у вези са стварима које се налазе у друштвеној својини.

Наш први развојни период (период административног управљања привредом) карактерише између осталог и схватање да је субјект општенародне имовине држава и да привредом треба да управља држава преко државних органа. Отуда се у ово време и привредна предузећа сматрају државним организационим јединицама.

У нашем другом развојном периоду (после 1950) долази до изражаја схватање да је општенародна имовина друштвена својина, да она припада целом друштву, а да државни органи имају у односу на друштвену својину само одређена овлашћења регулаторног и контролног (јавноправног) карактера. Доношењем Закона о управљању привредним предузећима и преношењем привредне оперативе на привредне организације отпочео је процес „одумирања“ државе, који се развија у правцу проширења самоуправности и права привредних организација, с једне стране и сужавања обима јавноправних овлашћења државних органа, с друге стране.

У нашем другом развојном периоду полази се од поставке да друштвеном својином управља друштвена заједница и да из права својине друштвене заједнице произлазе и одређена права политикотериторијалних јединица (федерације, народних република, аутономних јединица, срезова и општина) према друштвеној својини и привредним организацијама. Субјекти и носиоци јавноправних овлашћења су политикотериторијалне јединице, и то првенствено федерација и општине. Интервенција политикотериторијалних јединица у вези са друштвеном својином има за циљ: отстрањење могућности експлоатације; спречавање појаве државнокапиталистичких форми; стварање услова за хармоничан развој производних снага и за обезбеђење даљег развоја друштвених производних снага и социјалистичких производних односа; спречавање антисоцијалних и антисоцијалистичких појава; вршење правилне расподеле вишка рада; старање о томе да се друштвена својина употребљава сходно намени и за одређене сврхе и да се очува интегритет друштвене својине.

Важан задатак политикотериторијалних јединица у вези са друштвеном својином састоји се у вршењу надзора над управљањем друштвеном својином у циљу очувања њене супстанце и ка-

рактера друштвености, као и у циљу обезбеђења друштеној заједници вишка рада на бази друштвене својине.

Ова права политичкотериторијалних јединица односно њихових државних органа произлази из одређених класних односа, јер држава као оружје диктатуре пролетаријата и као претставник општих друштвених интереса има право да регулише друштвене односе. Према томе, наше друштвено присвајање још увек се врши посредством државе која у име друштва врши расподелу друштвеног производа, а тиме и присвајање одређеног дела тог производа.

Држава прелазног периода не претставља још бескласно друштво, због тога у таквој држави постоји правна наградна као фактор регулисања друштвено економске базе. Стога је у држави прелазног периода нужно постојање права, због чега се показује нужним и правно регулисање социјалистичке, друштвене својине.

При свем том треба истаћи да социјалистичка држава нема за задатак да врши све политичке и економске функције друштва; њен је основни задатак да својом интервенцијом омогућава и убрзава социјалистичку изградњу земље и социјалистички друштвени развитак.

А. Однос плана према друштвеној својини. — Јавноправна овлашћења политичкотериторијалних јединица у односу на друштвену својину реализују се првенствено путем друштвених планова.

1. — У првом нашем развојном периоду до 1951 привредни планови су имали углавном карактер административних планова. У том времену привредни план је претстављао основни закон друштвеног развитка и имао је директиван карактер, што је имало за последицу детаљно давање планских задатака и директива свим органима који учествују у планирању, па следствено и предузећима. Државни органи су у основним плановима планирали не само групе производа које су предузећа могла да производе, већ врло често и појединачне производе. Притом је основним плановима одређивана количина производа коју предузећа треба да произведу, каткад и асортиман тих производа и друге ознаке.

2. — Друштвени планови данас претстављају средство за усклађивање и усмеравање развитака материјалних производних снага на основу већ постигнутих резултата и предвиђања могућности развоја привреде. Они несумњиво претстављају нову социјалистичку категорију у нашем друштвеном и правном поретку.

Друштвени планови служе политичкотериторијалним јединицама као један од инструмената за обезбеђење даљег развоја друштвених производних снага и социјалистичких производних односа. Њима се остварује основна расподела друштвеног производа, што има за циљ, с једне стране, ликвидирање анархије у друштвеној производњи, а с друге стране, постављање оквира за социјалистички развитак и за деловање закона робне привреде. Планом се онемо-

гућава анархија у привреди и обезбеђује правилан развој производних снага. Друштвени план претставља, према томе, инструмент за распоређивање производних снага, за расподељивање резултата друштвеног рада у општедруштвеним размерама.

Друштвени планови политичкотериторијалних јединица састоје се из два дела:

Први део садржи анализу стања привреде у прошлој години, као и смернице за развитак привреде и економске политике у години за коју се друштвени план доноси.

Други део садржи одредбе о економским инструментима и мерама за усклађивање привредног развоја у циљу остварења предвиђеног развитака привреде и економске политике. Тако, на пример, Савезни друштвени план за 1957 садржи одредбе о: амортизацији; камати на основна средства; камати на фонд обртних средстава; кредитном билансу и камати на кредите; порезу на промет; опорезивању и расподели добити привредних организација; платама радника и службеника привредних организација; доприносу за социјално осигурање; порезу на доходак; земљарини; мерама за регулисање извоза и увоза; овлашћењима за предузимање мера у циљу регулисања тржишта; износима са којима могу располагати инвестициони фондови; фонду обртних средстава привредних организација; средствима фонда регреса и дотацијама; расходима и приходима савезног буџета и о привредним резервама федерације.

Према томе, друштвени планови претстављају скуп одредаба привредно-административног карактера којима се предвиђа поред осталог остварење и расподела националног дохотка, а посебно расподела вишка рада — плодова друштвене својине. Друштвени планови ограничавају се на успостављање таквог економског плана који утврђује само основну линију и опште услове привредног развитака.

Привредно планирање престало је бити централистичко и детаљно обухватање производње, расподеле и размене производа. Оно губи карактер административног планирања. Наместо централистичког и административног планирања дошао је систем друштвеног планирања које је престало да буде свеопшти регулатор свих манифестација привредног живота. План данас има за задатак да обезбеди услове за несметано обављање робне производње социјалистичких произвођача према законима робне производње. Друштвеним плановима регулишу се само основне економске пропорције, с тим што се привредним организацијама препушта да самостално израђују своје привредне планове. При свем том, држава и даље задржава за себе право да планира привредни развој, додуше квалитативно друкчије него раније и да путем друштвених планова обезбеђује правац и брзину развоја привреде и социјалистичког друштва уопште.

Друштвени планови претстављају оквир у којима се крећу односи производње и расподеле. Они одређују карактер, правац и брзину развитка друштвеног збивања и омогућавају планско овладавање законом вредности у општедруштвеним размерама и друштвено усмеравање иначе слободног деловања закона робне производње.

Б. — *Јавноправна овлашћења политичкотериторијалних јединица и њихових органа у односу на поједине врсте ствари у друштвеној својини.* Јавноправна (административноправна) овлашћења државних органа нису јединствена у односу на друштвену својину, нити су она истог обима и квалитета у односу на поједине ствари које чини друштвену својину. Отуда је потребно извршити категоризацију ствари у друштвеној својини. Из наших позитивних прописа произилази да се могу разликовати следеће врсте ствари у друштвеној својини: (1) основна и обртна средства привредних организација (средства за производњу); овде спада и укупан приход привредних организација у коме је садржан вишак рада — плод друштвене својине; (2) земљишта; (3) зграде; (4) новчана средства; (5) јавно добро.

1. — *Јавноправни режим основних и обртних средстава и фондова привредних организација.* — (а) *Основна средства.* — Основна средства привредних организација као што смо већ истакли, претстављају и по обиму и значају најважнији део друштвене својине. Основна средства нису својина привредних организација већ су им само поверена на управљање. Управљање основним средствима врше радни колективи у корист целе друштвене заједнице на основу социјалистичког права самоуправљања произвођача у привреди, према одредбама друштвеног плана и других прописа, а под надзором друштва (чл. 1 Уредбе о управљању основним средствима привредних организација, *Сл. лист*, 52/53, 25/54, 32/54, 7/55, 35/55, 11/56, 1/57, 24/57).

Основна средства привредне организације према наведеној уредби сачињавају: (1) средства за рад и грађевински објекти привредног карактера (пословне и привредне зграде и други објекти); (2) дугогодишњи засади: као воћњаци, виногради, хмељаници и с.; (3) основно стадо; (4) патенти и лиценце. У основна средства привредних организација не улазе: (1) земљишта; (2) путеви, мостови и други грађевински објекти који служе општој употреби (то су ствари који чине јавно добро); (3) грађевински објекти друштвеног стандарда и други грађевински објекти који не служе у привредне сврхе, као и припадајућа опрема.

Треба додати да у основна средства не улазе ни рудна и друга блага у утроби земље (в. чл. 14 Устава ФНРЈ), као ни шуме, јер земљишта, рудна блага, шуме и сл. немају вредности. Ова добра претстављају опште услове рада и производње и као таква она се налазе ван редовног правног промета.

Обавеза привредне организације при управљању основним средствима. — Привредна организација дужна је да са пажњом доброг привредника врши управљање основним средствима сходно намени и рационално, држећи се друштвеног плана и других прописа.

Наши прописи проглашавају *принцип интегритета вредности основних средстава*. Наиме, привредна организација одговара друштвеној заједници за целокупну вредност основних средстава којима управља и дужна је одржавати их у пуној вредности. Она је стимулирана на што боље одржавање основних средстава чињеницом да је свако неоправдано смањење вредности основних средстава дужна да накнади друштву. Друштвена заједница не признаје никакво смањење вредности основних средстава као основ за смањење обавеза привредне организације према друштву. Изгубљену вредност основних средстава привредна организација је дужна да накнади из својих средстава на самосталном располагању.

На вредност основних средстава привредна организација је дужна да плаћа друштву инвестициони улог у облику камате на основна средства. Ова обавеза привредних организација не претставља камату у правнотехничком смислу те речи, већ друштвени допринос у облику камате на вредност основних средстава.

Амортизација основних средстава. — Један од инструмената помоћу кога се постиже да одржавање основних средстава непосредно утиче на рентабилност привредне организације — јесте амортизација. По ранијем систему предузећима је друштвеним планом одређивана укупна маса амортизације за сва основна средства, која су она сама распоређивала на поједина основна средства. Ранији систем амортизације није био у складу са вредношћу основних средстава и њиховим трошењем. Међутим, питање амортизације у то време се није ни могло решити друкчије, с обзиром да вредност основних средстава није била процењена и утврђена.

Амортизација у садашњем нашем привредном систему има за циљ да обезбеди одржавање пуне вредности основних средстава. Привредна организација је дужна да врши амортизацију основних средстава. Амортизација основних средстава врши се углавном из амортизационих износа који се израчунавају применом стопе амортизације за поједине групе основних средстава савезним прописима и јединствена је за целу територију Југославије. Уплата амортизационих износа врши се у амортизациони фонд привредне организације који служи за замену основних средстава. Привредна организација је дужна да уплаћује амортизацију за сва своја основна средства без обира да ли су она стварно у употреби.

Једна од дужности привредних организација у вези са управљањем основним средствима састоји се у томе да основна средства може користити само као таква, и да према томе не сме основна средства користити као обртна.

Интервенција државних органа у вези са прибављањем основних средстава. — У првом периоду нашег друштвеног развоја постојао је административноправни режим у области промета основних средстава. Пренос права управљања основним средствима са једне социјалистичке организације на другу вршено је искључиво путем управних аката државних органа. Исто тако, и отуђивање основних средстава у изузетним случајевима могло се извршити само на основу акта надлежног државног органа. (в. Основну уредбу о преносу делова основних средстава државних привредних предузећа, *Сл. лист*, 60/48).

У нашем садашњем правном режиму основних средстава важи, међутим, принцип да су ствари из основних средстава у слободном промету. При свем том, од овога правила постоје извесни изузеци.

Пре свега треба истаћи да према Уставу ФНРЈ (чл. 14, ст. 2) извесне ствари, које иначе имају карактер основних средстава, не могу да изгубе карактер друштвене својине, па стога оне не могу да постану саставни део грађанске својине. У такве ствари, на пример, спадају: извори природне снаге, средства железничког и ваздушног саобраћаја, пошта, телеграф, телефон и радио.

Даље, има и таквих ствари које имају карактер основних средстава, али које су практично ван промета, иако постоји правна могућност да оне буду у промету. Овде мислимо на таква средства за производњу која због своје унутрашње повезаности претстављају неразводну целину, као што су на пример: хидроцентрале, фабрике узете у целини и сл. (на пример: фабрика поливинилских производа, за производњу вештачких текстилних влакана, за производњу алуминијума итд.). Оваква основна средства у нашим друштвеним односима фактички су ван икаквог промета и служе као услов за производњу непосредним произвођачима. Насупрот томе, у земљама са капиталистичким друштвеним системом овакви предмети могу бити и као целина у промету.

Према томе, кад кажемо да су ствари из основних средстава у принципу у слободном промету, тада мислимо на појединачне ствари, појединачна средства за рад. Ова појединачна средства због односа робне производње не могу још бити стављена ван промета, али и промет таквих ствари може се вршити само под одређеним условима.

Промет ствари из основних средстава у начелу се врши без интервенције државних органа. Уколико још постоје извесни облици интервенције државних органа у вези са прометом ствари из основних средстава, они су данас сведени на најмању меру. Интервенција државних органа појављује се углавном у тренутку кад привредној организацији, коју оснива, додељује основна средства на управљање. У овом случају привредна организација прима средства по процени комисије а не по оној вредности коју је означио државни орган.

Привредној организацији не могу се управним актом одузети основна средства којима она управља. Изузетно, у случају кад то изискује потреба народне одбране, Савезно извршно веће може одре-

дити да је привредна организација дужна продати основно средство одређеној привредној организацији или друштвеноправном лицу.

Право продаје основних средстава ограничено је одредбом по којој се ствари из основних средстава не могу продати физичким и приватним правним лицима. Изузеци од овог правила предвиђени су Наредбом о условима и начину продаје одређених врста основних средстава физичким и правним лицима (*Сл. лист*, 51/54).

Један изузетак од правила да су основна средства у слободном промету предвиђен је у одредби према којој, ако привредна организација продаје основно средство, Савезно извршно веће може одредити да је она дужна продати такво основно средство привредној организацији или другом друштвеноуправном лицу под најповољнијим условима који су јој понуђени.

Евиденција о стању и променама основних средстава води се у књиговодству привредне организације и код банке. Ове евиденције морају бити усклађене.

Надзор над извршењем прописа о управљању основним средствима од стране привредних организација врши финансиска инспекција и друге инспекције, као и други органи управе.

Правна заштита основних средстава. — Ова заштита остварује се најпре употребом извесних овлашћења којима располаже народни одбор општине. Наиме, кад народни одбор општине утврди да су у управљању основним средствима учињене крупне неправилности којима се наноси или би се могла нанети знатна штета, он је овлашћен да донесе решење којим ће изрећи једну од следећих мера: (1) принудну управу над привредном организацијом која не може трајати дуже од једне године; (2) разрешење директора или другог одговорног лица; или распуштање радничког савета и управног одбора, уз истовремено одређивање привремене принудне управе или без тога. Решење о примени једне од ових мера народни одбор општине доноси уз сагласност народног одбора среза.

Даље, прописима је предвиђен низ противправних радњи у вези са управљањем основним средствима, за које се може привредној организацији изрећи новчана казна од 10.000 до 1.000.000 динара. Казне изриче надлежни привредни суд.

(б) *Обртна средства привредних организација.* — Правни режим обртних средстава није у целини регулисан. Извесни прописи постоје о обртним средствима, као на пример Уредба о фонду обртних средстава (*Сл. лист*, 31/56); извесним прописима су регулисана обртна средства у новчаном облику (на пример, Уредбом о краткорочним кредитима, *Службени лист*, 31/56). Међутим, правни режим обртних средстава у натуралном облику (залихе сировина, помоћни и погонски материјал, полупроизводи, готови производи, и др.) само је делимично регулисан. Постоје неки прописи којима се врше ограничења у погледу располагања тим стварима.

На основу Уредбе о фонду обртних средстава привредних организација (Сл. лист, 31/56) код сваке привредне организације образован је фонд обртних средстава ради обезбеђења обртних средстава за вршење процеса производње, услуга и промета. Фонд обртних средстава је друштвени фонд наменског карактера којим управљају радни колективи. Прописима је детаљно регулисан правни режим фонда обртних средстава.

У погледу обртних средстава важи принцип о слободном промету тих средстава, па према томе, промет обртних средстава не подлежи по правилу ограничењима. Међутим, у вези са регулисањем правног режима обртних средстава у натуралном облику треба истаћи извесна овлашћења Савезног извршног већа, односно других савезних државних органа дата им у циљу интервенције на тржишту, која кад се искористе могу довести до ограничења промета неких врста обртних средстава (в. например, одељак 1 главе XXV Савезног друштвеног плана за 1957). Наведени органи могу: (а) одређивати највише продајне цене и начин формирања цена производима и услугама код којих може доћи до пораста цена (тако, например, појединим савезним прописима одређене су цене житу, брашну, пшеници, масти и јестивом уљу, дрвету на пању, бакру, олову, алуминијуму, белом и сивом железу, дувану, цигарама и цигаретама); (б) одређивати контингенте појединих индустријских производа, приоритете у коришћењу услуга, као и услове њихове продаје (например, појединим савезним прописима се врши расподела неких дефицитарних производа; тим прописима се предвиђа обавеза за произвођаче да испоруче одређене количине производа одређеним потрошачима; постоји, например, пропис о контингентирању бакра, алуминијума и рото-папира); (в) одређивати услове за увоз и извоз и прописати забрану увоза или извоза неких производа (например, појединим савезним прописима одређују се контингенти појединих производа који се могу увозити или извозити, врши се забрана извоза појединих производа, итд.).

(в) *Фондови привредних организација*. — Привредне организације имају: амортизациони фонд, резервни фонд, средства за самостално располагање. Извесне привредне организације обавезно имају и друге фондове (например: рударска предузећа имају фонд за обнављање и одржавање резерви рудног блага и другог минералног блага и фонд за истраживање рудног и другог минералног блага). Привредна организација може својим правилима основати и друге фондове. У вези са управљањем средствима фонда које обавезно мора имати, привредна организација се мора придржавати прописа којима је регулисана употреба и намена тих фондова. Например, управљање и употреба амортизационог фонда регулисано је чл. 42—48 Уредбе о управљању основним средствима привредних организација; коришћење резервног фонда регулисано је Уредбом о употреби средстава резервног фонда привредних организација (Сл. лист, 5/54); употреба

средстава на самосталном располагању регулисана је посебном уредбом Савезног већа (*Сл. лист*, 18/57).

(г) *Регулисање расподеле укупног прихода и вишка рада привредних организација*. — Једно од основних питања сваког друштва претставља питање права на вршење расподеле и на присвајање вишка рада непосредних произвођача. У капиталистичком друштвеном уређењу знатан део вишка рада (капиталистичког профита) присваја капиталиста а један део и држава. У друштвеном систему у коме постоји државна својина над средствима за производњу, расподелу вишка рада и његово присвајање врши држава. Према томе, у овом систему држава претставља основни фактор у вези са присвајањем вишка непосредних произвођача и његовим одмеравањем и вршењем расподеле. У таквом систему непосредни произвођачи немају удела у процесу расподеле вишка рада.

У нашем систему друштвене својине полази се од поставке да у расподели вишка рада морају узети учешћа, сем државе, и непосредни произвођачи и да се развој вршења расподеле вишка рада мора стално кретати у правцу проширења права непосредних произвођача с једне стране, и респективног смањења овлашћења државних органа с друге стране. Ова поставка у нашем систему друштвене својине не претставља само идеал коме се има тежити, већ саставни део наше праксе. Наш систем расподеле укупног прихода и вишка рада привредних организација из 1957 претставља значајно достигнуће на путу проширења права непосредних произвођача у вршењу расподеле вишка рада који су они остварили. Непосредни произвођачи, а нарочито радни колективи одређене групе привредних организација, добили су значајна овлашћења у вези са одређивањем плата радницима и средстава за самостално располагање.

У нашем правном систему укупан приход односно вишак рада привредне организације не претставља њену својину већ друштвену својину. Из друштвене својине на средствима за производњу произлази и друштвени карактер вишка рада, створеног у привредним организацијама. Отуда друштво као целина има одређена права у погледу расподеле вишка рада. Друштвена заједница врши та своја права преко одређених политичкотериторијалних јединица. Расподела укупног прихода и вишка рада привредних организација регулисани су углавном савезним прописима (савезним друштвеним планом, Уредбом о расподели укупног прихода привредних организација, *Сл. лист*, 16/57 и другим прописима).

Једним делом вишка рада управљају органи друштвене заједнице. Овај део вишка рада ови органи улажу у проширену друштвену репродукцију и у фондове намењене задовољењу других друштвених потреба. Другим делом вишка рада управљају и привредне организације, с обзиром да и оне врше како једноставну, тако и проширену репродукцију.

Укупан приход привредне организације претставља реализовану вредност производа и услуга која проистиче из целокупне делатности привредне организације. Укупан приход се расподељује на: (1) део који служи за потребе привредне организације (на: накнаду материјалних трошкова, амортизацију вредности основних средстава, плате радника и фондове привредне организације); (2) део који служи за општедруштвене потребе. За ове потребе издвајају се из укупног прихода привредне организације: (а) камата на основна средства, (б) камата на средства фонда обртних средстава, (в) земљарина, (г) порез на промет и други порези и (д) доприноси буџетима политичкотериторијалних јединица.

Међутим, у вези са конкретном расподелом укупног прихода, све привредне организације су сврстане у две групе: (1) у прву групу спадају привредне организације делатности индустрије, саобраћаја, шумарства и спољне трговине које расподељују укупан приход на основу утврђивања добити; (2) у другу групу спадају привредне организације свих осталих привредних делатности које расподељују укупан приход на основу утврђивања дохотка.

1⁰. — *Укупан приход и његова расподела код прве групе привредних организација.* — Најпре се израчунава све оно што улази у укупан приход, а затим се од тако добијеног укупног прихода одбијају одређене врсте расхода као ванредни расходи. Уредбом се означавају и извесни приходи привредне организације који не улазе у укупан приход.

Укупан приход прве групе привредних организација се дели на: (1) накнаду материјалних и режиских трошкова (прописима су предвиђени издаци који чине материјалне и режиске трошкове); (2) амортизацију вредности основних средстава која се обрачунава по стопама које се утврђују посебним савезним прописима; (3) сталне доприносе друштвеној заједници (камата на основна средства, камата на фонд обртних средстава и земљарина) и друге доприносе (допринос за образовање кадрова у привреди, допринос односно чланарина коморама и стручним удружењима или заједницама привредних организација); (4) плате радника привредне организације са доприносом за социјално осигурање и доприносом за станбену изградњу; (5) порез на промет оних производа односно за вршење оних услуга за које је прописано плаћање овог пореза; (6) добит — то је износ који се добија кад се од укупног прихода привредне организације одбију: материјални трошкови, амортизација, стални доприноси друштвеној заједници и други доприноси, порез на промет и плате радника.

Расподела добити. — Добит привредне организације дели се на следећи начин:

(1) из добити се најпре издваја део којим федерација учествује у добити у виду савезног пореза на добит. Овај порез се наплаћује по стопи која је одређена Савезним друштвеним планом (у 1957 ова сто-

па износи 50% од основице која претставља целокупну добит привредне организације).

(2) По одбитку савезног пореза на добит из добити се издвајају законске обавезе из добити. Прописима се тачно набрајају те обавезе, у које између осталог спадају износи за исплату ануитета по инвестиционим зајмовима привредне организације и допринос за резервни фонд привредне организације и друге обавезне фондове.

(3) По одбитку савезног пореза на добит и законских обавеза из добити (добит по одбитку законских обавеза), из добити се издваја део за плате из добити. Овај део се утврђује применом одређеног процента на део добити по одбитку законских обавеза из добити.

(4) Кад се издвоји и део плате из добити (део добити по одбитку плата), из добити се издваја одређени део намењен за друштвене инвестиционе фондове и средства за самостално располагање привредних организација. Овај део добити утврђује се применом јединствених стопа на добит по одбитку плата. Ове стопе се утврђују савезним друштвеним планом. Средства за самостално располагање привредне организације издвајају се из укупног износа средстава намењених за друштвене инвестиционе фондове и средстава за самостално располагање применом одређеног процента на овај укупни износ. Овај процент одређује народни одбор општине у границама процента утврђених савезним друштвеним планом. Средства која преостану по одбитку средстава за самостално располагање привредне организације припадају друштвеним инвестиционим фондовима.

(5) Допринос буџетима претставља део добити привредне организације који преостане по одбитку дела добити за друштвене инвестиционе фондове и за средства за самостално располагање. Овај део добити назива се део добити по одбитку фондова, и он припада буџетима. Из овог дела добити издвајају се средства за буџете општине, среза и народне републике, по стопама утврђеним савезним друштвеним планом. Преостала добит је приход савезног буџета и друштвених фондова којима управља федерација.

Посебно учешће привредне организације у добити. — Ако је привредна организација у текућој пословној години за коју се врши расподела укупног прихода постигла већи успех него у протеклој години, она има право на посебно учешће у добити које се израчунава по посебном поступку.

20. — *Расподела укупног прихода код друге групе привредних организација.* — Укупан приход ове групе привредних организација израчунава се углавном на исти начин као и укупан приход прве групе.

Укупан приход ових привредних организација расподељује се на: (1) накнаду материјалних и режиских трошкова (урачунавају се углавном исти трошкови као и код прве групе); (2) амортизацију вредности основних средстава; (3) сталне доприносе друштвеној заједници и друге доприносе; (4) порез на промет; (5) износе за исплату ануитета

по инвестиционим зајмовима; (6) допринос за резервни фонд и друге обавезне фондове.

Остатак укупног прихода претставља доходак привредне организације.

Доходак привредне организације расподељује се на: (1) део намењен за уплату у друштвене инвестиционе фондове. Овај део утврђује се применом одређене стопе на остварени доходак у текућој години; (2) део за личне дохотке радника и део за фондове привредне организације. Ову расподелу врши по правилу сама привредна организација, али је народни одбор општине овлашћен да одреди најмањи процент издвајања из дохотка привредне организације за њене фондове, с тим да овај процент не може бити већи од стопе доприноса за друштвене инвестиционе фондове који уплаћују привредне организације из прве групе. У погледу средстава која привредна организација издваја у своје фондове, важе у свему прописи о употреби средстава за самостално располагање.

Из дела дохотка намењеног за личне дохотке подмирују се издаци за плате радника и за разне додатке радника. Из личног дохотка радника плаћа се допринос. буџетима, допринос за социјално осигурање и допринос за станбену изградњу. Допринос буџетима из личног дохотка обрачунава се по прогресивним стопама које се законом одређују. Овај допринос плаћа се у месечним износима.

За поједине врсте привредних организација предвиђене су извесне специфичности у расподели укупног прихода.

Начин расподеле укупног прихода за другу групу привредних организација уведен је тек у 1957. Као што је изложено, основа за обрачун ове групе привредних организација са друштвеном заједницом је доходак привредне организације а не утврђене плате и добит. То даје већу самосталност привредној организацији у изналагању што стимулативнијих односа у интерној расподели оствареног дохотка и осигурава јој сразмерно учешће у повећаном дохотку. На другој страни, овим начином расподеле допринос из личних доходака постаје један од основних буџетских прихода политичкотериторијалних јединица, чиме се уводи објективнији критеријум за развој буџетске потрошње. Савезни порез на добит који је досад постојао као посебан облик прихода укинут је код друге групе привредних организација.

Од новог начина расподеле укупног прихода код друге групе привредних организација очекује се већа лична заинтересованост радника и службеника у привредним организацијама, већи интерес комуналних заједница за рад привредних организација, већа зависност њихових прихода од ефикасности пословања привредних организација, као и извесно слободније формирање друштвених фондова и фондова привредних организација.

Садашњој фази нашег друштвеног и привредног развоја са системом друштвене својине и радничког самоуправљања у привреди

не одговара у потпуности постојећи систем расподеле укупног прихода привредних организација у коме још увек има доста административних елемената, елемената административне дистрибуције. На овај проблем је недавно указао друг Е. Кардељ у говору одржаном на седници Правног савета 26 јануара 1957 (*Борба* од 11 априла 1957). „Остаје чињеница да фактор административне расподеле још увек игра велику улогу. Ја мислим да управо то доводи до извесних противречности од којих данас патимо у привредним, па чак и друштвеним односима, а посебно у настојањима за већом продуктивношћу рада”.

Даље се друг Кардељ осврће на улогу државе у систему расподеле укупног прихода. „Поставља се наиме питање да ли носилац система расподеле треба да буде држава односно њен управни апарат или наш нови механизам друштвеног управљања производњом почев од радничких савета и комуна, који дела у оквиру пропорција јединственог плана као усмеравајућег економског инструмента заједнице. Одговарајући заједничким друштвеним интересима друштвени план треба да се ослања и да расте из активности слободних социјалистичких произвођача над друштвеним средствима за производњу и да истовремено врши глобалну расподелу друштвених фондова према утврђеној економској политици”.

2. — *Јавноправни режим земљишта*. — У вези са разматрањем ових питања потребно је разликовати: (1) пољопривредна земљишта и (2) грађевинска земљишта.

(а) *Пољопривредна земљишта*. — 1^о. — Пољопривредна земљишта која су општенародна имовина обавезно улазе у пољопривредни земљишни фонд општенародне имовине. Овим фондом управља народни одбор општине (в. Закон о пољопривредном земљишном фонду општенародне имовине и додељивању земље пољопривредним организацијама, *Сл. лист* 22/53). Ова управа има административноправни карактер. Пољопривредне организације којима је додељено земљиште из пољопривредног земљишног фонда стичу на њему право коришћења, па стога народни одбор општине не може располагати таквим земљиштем осим у случајевима предвиђеним посебним прописима.

Међутим, из Закона о промету земљишта и зграда (*Сл. лист*, 26/54, 19/55) произлази да пољопривредна земљишта могу трајно користити, сем пољопривредних организација, и друге привредне организације.

Земљорадничкој задрузи и другој привредној организацији може се под одређеним условима одузети земљиште које јој је додељено на трајно коришћење.

2^о. — *Интервенција државних органа у вези са прометом пољопривредних земљишта*. Иако је Закон о промету земљишта зграда (чл. 1) прогласио као принцип неотуђивост пољопривредних земљишта (забрана прелаза земљишта из друштвене у грађанску својину), ипак је извесним одредбама предвидео и могућност отуђивања таквих

земљишта али уз интервенцију (тј. сагласност) одређених државних органа. Међутим, интервенција државних органа потребна је и код других облика промета земљишта.

Претходну сагласност савета за привреду народног одбора општине потребно је да прибави привредна организација: (а) која пољопривредно земљиште којим управља путем уговора даје приватном лицу у замену за друго пољопривредно земљиште, или га приватном лицу продаје ради куповине другог пољопривредног земљишта од приватног лица (чл. 17); (б) која купује пољопривредно земљиште од приватног лица (чл. 22); (в) која преноси на другу привредну организацију право коришћења пољопривредног земљишта (чл. 28), (у овом случају није у питању отуђивање земљишта из друштвене својине).

Извесно ограничење у промету пољопривредних земљишта састоји се у обавези привредне организације да новчани износ добијен за продато пољопривредно земљиште употреби само за куповину другог пољопривредног земљишта. Разлику између продајне и куповне цене пољопривредног земљишта, као и новчани износ који је приликом замене примила уз земљиште, привредна организација дужна је уплатити у амортизациони фонд (чл. 19). Ова обавеза важи и за ону привредну организацију која је пренела право коришћења пољопривредног земљишта на другу привредну организацију (чл. 28).

Извесна ограничења у промету пољопривредног земљишта постоје и у случају кад политикотериторијална јединица односно кад у њено име државни орган даје у замену, купује или продаје пољопривредно земљиште, тј. кад се врши прелаз пољопривредног земљишта из друштвене у грађанску својину и обратно. Наиме, надлежни државни орган дужан је да прибави претходну сагласност народног одбора среза кад закључује уговор у име општине, сагласност републичког извршног већа или извршног већа аутономне јединице — кад закључује уговор у име народне републике, односно аутономне јединице, а сагласност Савезног извршног већа кад државни орган закључује уговор у име федерације (чл. 34).

(б) *Грађевинска земљишта.* — За грађевинска земљишта у друштвеној својини важи такође принцип да се не могу отуђивати (чл. 1 Закона о промету земљишта и зграда), што значи да се ова земљишта налазе ван грађанскоправног (имовинскоправног) промета. Из овог принципа произилази правило да политикотериторијалне јединице могу међусобно вршити пренос ових земљишта само административним преносом. Од правила да су грађевинска земљишта неотуђива постоје два изузетка, при чему је закључивање таквих уговора условљено интервенцијом (давањем сагласности) надлежног државног органа.

(в) *Административни пренос права коришћења земљишта у друштвеној својини у сврху изградње.* — Законом о експропријацији (Сл. лист, 12/57) предвиђена је могућност административног преноса

права коришћења пољопривредних и грађевинских земљишта са једног на друго друштвено правно лице. Наиме, право коришћења земљишта у друштвеној својини или које друго право на том земљишту може се решењем надлежног државног органа пренети са једног носиоца тог права на другог носиоца, кад је то потребно ради изградње објекта или извођења других радова од општег интереса. Општи интерес за пренос тог права утврђује се на начин који је Закон о експропријацији одређен за експропријацију непокретности (чл. 82).

(д) *Плаћање земљарине*. — Земљарина претставља релативно нов облик друштвеног прихода у нашем привредном систему. На земљишта у друштвеној својини која искоришћују у привредне или у друге сврхе привредне и задружне организације, самосталне установе, државни органи и буџетске установе плаћају земљарину (чл. 1 Уредбе о земљарини, *Сл. лист*, 53/53, 11/56). Увођење земљарине имало је за циљ да пољопривредне и друге привредне организације, па и државне органе присили на рационално искоришћавање земљишта.

3. *Јавноправни режим зграда*. — Међу зградама треба разликовати пословне од станбених зграда.

(а) *Пословне зграде*. — У погледу пословних зграда којима управљају привредне организације важи режим основних средстава, пошто пословне зграде улазе у састав основних средстава (чл. 3 Уредбе о управљању основним средствима привредних организација). На промет зграда које улазе у основна средства привредних организација примењују се посебни прописи о основним средствима и у случајевима кад се тај промет обавља између политичкотериторијалних јединица и привредних организација (чл. 43 Закона о промету земљишта и зграда). У прописима који регулишу управљање основних средстава (в. чл. 50 Уредбе о управљању основним средствима привредних организација) садржано је начело по коме се ствари из основних средстава, па према томе и пословне зграде, не могу продати физичким и приватним лицима.

(б) *Станбене зграде*. — 1°. — *Управљање станбеним зградама*. — Органи управљања станбеним зградама су: кућни савети, станбене заједнице и станбене управе (в. чл. 1, 26, 40, 86, 88 Уредбе о управљању станбеним зградама, *Сл. лист*, 29/51, 11/56).

Станбена заједница образује се за одређени број станбених зграда (блок зграда) према подели коју врши народни одбор. У станбене заједнице укључене су како станбене зграде у друштвеној својини, тако и зграде приватних власника које имају више од два већа или три мања стана.

Кућни савет образује се за сваку станбену зграду укључену у станбену заједницу. Он је основни орган управљања станбеним зградама. Кућни савет се састоји од три до седам чланова које бирају корисници станова из своје средине.

Савет станбене заједнице као орган станбене заједнице сачињавају претставници свих кућних савета једне станбене заједнице.

Савет станбене заједнице је изборни орган. *Станбена управа* је орган станбене заједнице и као такав извршава закључке савета станбене заједнице и ради под његовим надзором. С друге стране, на рад станбене управе има утицаја и народни одбор општине.

20. — *Ограничења јавноправног карактера у промету станбених зграда.* — Политичкотериторијалне јединице могу по правилу продавати само оне станбене зграде које немају више од два стана. Продају врше надлежни државни органи. Зграде се могу продавати приватним лицима, друштвеним организацијама и удружењима (чл. 35 Закона о промету земљишта и зграда). Уговор о продаји закључује надлежни државни орган. Закон не захтева претходну сагласност државног органа за продају зграде од стране политичко територијалне јединице кад се зграда продаје на јавној продаји. Међутим, ако се продаја врши непосредном погодбом а не јавном продајом или се станбена зграда даје у замену, потребна је претходна сагласност надлежног савезног односно републичког органа управе.

Изузетно, републички односно савезни Државни секретаријат за послове финансија може у име народне републике или федерације продати приватном лицу станбену зграду са више од два стана које су на основу посебних прописа дате на управљање републичким или савезним органима. (чл. 35, ст. 3, Закона о промету земљишта и зграда у вези са тач. 3, под а, одељак I, Уредбе о преношењу послова у надлежност савезних и републичких органа управе).

Привредна организација може да прода приватном лицу станбену зграду са највише два стана, а другој привредној организацији и зграду са више од два стана само по претходно прибављеној сагласности савета народног одбора општине надлежног за комуналне послове. У извесним случајевима ова сагласност није потребна.

Политичкотериторијалне јединице могу куповати од приватних лица, друштвених рганизација и удружења како пословне тако и станбене зграде без обзира на њихову величину. За ову куповину потребно је да државни орган који купује зграду у име политичкотериторијалне јединице прибави сагласност другог државног органа, (чл. 34 Закона о промету земљишта и зграда).

Казненоправна заштита промета земљишта и зграда. — Привредна организација која закључи уговор о продаји земљишта или згрде које по закону не може продати или без претходне сагласности закључи уговор за који је по закону таква сагласност потребна, може се казнити за привредни преступ новчаном казном од 100.000 до 1.000.000. Новчаном казном до 100.000 динара кажњава се за прекршај одговорно лице у државном органу или установи која није на самосталном финансирању које закључи уговор о куповини или продаји земљишта или зграде које по закону политичкотериторијална јединица или установа не може купити или продати или које без претходне сагласности закључи уговор за који је по закону таква

сагласност потребна (чл. 59 и 61 Закона о промету земљишта и зграда).

4. *Новчана средства*. — Посебну категорију ствари у друштеној претстављају новчана средства. Новчаним средствима располажу политичкотериторијалне јединице, установе са самосталним финансирањем и привредне организације.

Располагање политичкотериторијалних јединица и установа са самосталним финансирањем новчаним средствима регулисано је посебним прописима (Основним законом о буџетима, *Сл. лист* 13/56, Уредбом о извршењу буџета и о рачуноводственом пословању државних органа и установа, *Сл. лист* 35/55, Основном Уредбом о установама са самосталним финансирањем, *Сл. лист* 51/53, друштвеним плановима и другим прописима). Буџетом и предрачунама прихода и расхода државних органа и установа одређена су средства којима ови органи и установе могу у току буџетске године располагати, као и намена тих средстава. Према томе, располагање новчаним средствима од стране политичкотериторијалних јединица ограничено је буџетом односно предрачуном прихода и расхода државних органа и установа.

Установе са самосталним финансирањем имају предрачуне прихода и расхода који се одобраају као прилози буџета (чл. 7 Основног закона о буџетима). Ове установе располажу својим приходима у границама предрачуна прихода и расхода. Оне имају и своје фондове. Државни орган надлежан за послове и задатке установе може одредити намену новчаних средстава установа и ограничити употребу средстава фонда установа (чл. 4, 7, 27 и 43 Основне уредбе о установама са самосталним финансирањем).

Извршење према политичкотериторијалној јединици и установи која се финансира из буџета допушта се само на њеним буџетским средствима и средствима буџетских фондова, али се од извршења изузимају буџетска средства потребна за извршење расхода судства, просвете, социјално-здравствене заштите и личних издатака, као и за покриће материјалних издатака неопходно потребних за несметано функционисање државне управе односно за редовно пословање установе. Пре тражења извршења поверилац је дужан поступити по одредбама чл. 40 Закона о јавном правобраниоштву којима је предвиђен поступак наплате потраживања из средстава буџета (чл. 124—128 Основног закона о буџетима).

Установе јавних служби са самосталним статусом (на пример, заводи за социјално осигурање) располажу својим новчаним средствима у границама својих предрачуна прихода и расхода, чије је располагање такође регулисано правним прописима (в. Уредбу о финансирању сацијалног осигурања *Сл. лист* 12/55). Органи ових установа (на пример, скупштине) односе самостално своје предрачуне прихода и расхода, али контролу над извршењем предрачуна врше и државни органи, с обзиром да се овде ради о трошењу друштвених средстава.

Употреба средстава друштвених инвестиционих фондова (то су фондови политичкотериторијалних јединица чија се средства употребљавају првенствено за инвестиције у привреди а изузетно и за непривредне инвестиције) регулисана је посебним прописима (в. Уредбу о друштвеним инвестиционим фондовима, *Сл. лист*, 22/56).

У погледу располагања новчаним средствима од стране привредних организација постоје такође извесна ограничења предвиђена савезним прописима. Привредне организације дужне су да целокупно своје финансиско пословање врше преко Народне банке ФНРЈ. Новчана средства привредне организације држе на жиро рачуну код Народне банке. Сва своја међусобна плаћања привредне организације врше путем вирмана преко својих рачуна код банке, а само по изузетку готовим новцем. Народна банка обавља благајничку службу за рачун привредних организација. Ова служба се састоји у прикупљању готовог новца од комитената, у издавању готовог новца комитентима на употребу, као и у примању уплата и у вршењу исплата у готовом новцу за рачун комитената. Готов новац примљен у току дана на сопственој благајни (утржак од продаје робе и сл.) привредне организације су дужне да положе на свој рачун код банке истог дана а најдоцније идућег дана (чл. 1, 3, 6, 8, 11 Уредбе о финансиском пословању преко банке и о плаћању готовим новцем, *Сл. лист* 30/52 и 39/52).

Од привредних организација банка врши наплату прихода буџета и фондова у току године на основу периодичних обрачуна које саставља сама привредна организација. Привредна организација може располагати средствима која има на свом жиро рачуну тек пошто је банка извршила наплату прихода буџета и фондова од привредне организације (в. Уредбу о наплати прихода буџета и фондова од привредних организација, *Сл. лист* 19/56).

Новчаним средствима која привредна организација добија на основу уговора о кредиту или инвестиционом зајму привредна организација може да располаже само у сврху предвиђеном одредбама одговарајућих прописа (в. Уредбу о краткорочним кредитима, *Сл. лист*, 31/56, Уредбу о зајмовима за инвестиције у привреди и др.).

Средствима својих фондова привредна организација може да располаже у смислу одговарајућих прописа којима је употреба средстава тих фондова регулисана. Средства тих фондова држе се на рачуну код банке.

5. *Правни режим јавног добра.* — У нашем праву институт јавног добра није детаљније регулисан правним прописима. Постоје две три одредбе које одређују само примера ради ствари које могу имати карактер јавног добра. С обзиром да је наш правни режим јавног добра сличан са француским правним режимом, то се овде нећемо задржавати на излагању овог питања.

ЛИТЕРАТУРА: Ajzner, dr. Bertold: Prilog diskusiji i problemima našeg stvarnog prava, „Naša zakonitost“, br. 5/55. — Бајаловић, др. Љубомир: Основи грађанског права; део 2: Облигационо право, Београд, 1954. — Бајт, др. Александар: Својина у економском смислу и имовина, „Анали“, бр. 1/56. — Валог, др. Никола: Преображај карактера привредних уговора, „Архив“, бр. 4/51. — Besarović, dr. Mirko: Pravna zaštita opštenarodne imovine i javno pravobranilaštvo, „Naša zakonitost“, br. 5/54. — В. Р.: О основним имовинским правима и кодификацији, „Naša stvarnost“, br. 12/54. — Bonnard, Roger: Précis de droit administratif, Paris, 1940. — Ђорђевић, др. Јован: Уставно право, Београд, 1953; Правни режим земљишта и зграда у Југославији (поводом доношења Закона о промету земљишта и зграда), „Међународна политика“, бр. 10, 1954; Уставни закон и елементи нове декларације права, „Архив“, бр. 1—2/53. — Finžgar, dr. Alojz: Друштvena svojina kao osnova našeg pravnog sistema, „Архив“, br. 3—4/54. — Fleiner, Fritz: Institutionen des deutschen Verwaltungsrechts, Tübingen, 1928. — Гамс, др. Андрија: Јава добра, „Правни живот“, бр. 3/53; Неки проблеми државине, „Архив“, бр. 1/54; Својина и имовина „Анали“, бр. 1/53; Основи стварног права, Београд, 1955; Увод у грађанско право — Општи део, стр. 340—344; Неки проблеми државине с нарочитим освртом на право управљања, „Анали“, бр. 1/54; Правна личност привредних предузећа, „Анали“, бр. 2/54; Нека спорна питања из грађанског права, „Анали“, бр. 2/55; Правни аспект Уредбе о управљању основним средствима привредних организација, „Економист“, бр. 5/53; О кодификацији имовинског права, „Анали“, бр. 4/54. — Geršković, dr. Leon: Značaj opšteg zakona u narodnim odborima za dalji razvoj prava upravljanja kao osnovice novog pravnog sistema, „Архив“, br. 2/52; Основни принципи прописа о привредном систему, „Економска политика“, br. 97/54, 99/54; Друштвени i правни односи našeg привредnog sistema, „Naša stvarnost“, br. 4/53; Државна управа, Београд, 1956; О основним институтима имовинског права, „Архив“, br. 3—4/54; Основни принципи нових привредних прописа, „Архив“, br. 3/52; О социјалистичкој демократији, Београд, 1953; Правни систем у привреди, „Нови привредни прописи“, Београд, 1954. — Hauriou, Maurice: Précis de droit administratif et de droit public, Paris, 1933. — Herrnit, R.: Grundlehren des Verwaltungsrechtes, Tübingen, 1921. — Hrnčević, dr. Josip: Осврт на удžbenik др. Андрије Гамса, „Naša stvarnost“, br. 1/53; Повезивање личног и општег интереса, „Комунист“, br. 4/57. — Иванчевић, др. Велимир: Судска контрола извршења буџета у Француској, „Архив“, br. 2/56. — Јелић, Боровице: Улога плана народне привреде у социјализму, Београд, Рад, 1953. — Jellinek, Walter: Verwaltungsrecht, Berlin, 1928, стр. 485 и даље. — Јокановић, др. Владо: Социјалистичка својина ФНРЈ, „Архив“, br. 3/52. — Јовић, др. Милан: Основне карактеристике новог Закона о експропријацији, „Народни одбор“, br. 3/57. — Кардељ, Е.: Социјалистичка демократија у југословенској пракси, Култура, 1957; О основама друштвеног и политичког уређења ФНРЈ, Култура, 1953; О социјализму и демократији, „Комунист“, br. 1—2/52. — Kidrič, V.: Теоретска питања наше привреде, „Комунист“, br. 1—2/52. — Krajger, Sergije: Dohodak preduzeća u našem sistemu, „Naša stvarnost“, br. 2/53. — Krbek, dr. Ivo: Основи управног права ФНРЈ, Загреб, 1950. — Круљ, др. Врлета: Друштвена својина и право својине, „Анали“, br. 2/56. — Laubadère, André de: Traité élémentaire de droit administratif, Paris, 1953. — Legradić, dr. Rudolf: Nekoliko pravnih pitanja u vezi s novim привредним sistemom, „Naša stvarnost“, br. 6/53; Двије теорије о суштини друштвене својине, „Архив“, br. 3/55. — Лукић, др. Радомир: Проблем друштвене својине с правног гледишта, „Нин“ од 17 октобра 1954; О неким проблемима кодификације, „Архив“, br. 2/54; Одговор другу Гамсу поводом дискусије о друштвеној својини, „Анали“, br. 1/56; О друштвеној својини, „Архив“, br. 3/55; Неке начелне примедбе поводом кодификације, „Naša zakonitost“, br. 12/54. — Marković, Ljubisav: Својина и njena negacija у ФНРЈ, „Naša stvarnost“, br. 12/53. — Mayer, Otto: Deutsches Verwaltungsrecht, 1924, II knj. — Мејно, Жан: Проблеми јавних предузећа у Француској, „Архив“, br. 3/56. — Перовић, Мирко: О социјалистичкој својини и njenom правном изразу, „Naša stvarnost“, br. 4/55; Присвајање и својина, „Анали“, br. 3/55; О дискусији о социјалистичкој својини, „Анали“, br. 3/56; Проблеми робне производње, Београд, 1954. — Познић, др. Боровице: Питање правних субјеката у имовинскоправним односима који се тичу опštenarodne имовине, „Народна држава“, br. 5—6/52; Поводом Закона о промету земљишта и зграда, „Архив“, br. 3—4/54. — Поповић, др. Славољуб: Односи државних органа и привредних предузећа, Београд, 1954. — Radanović, V.: Закон о пољопривредном земљишном фонду и о додељивању земље пољопривредним организацијама, „Nova administracija“, br. 3/53; Правни режим земљишта, „Nova Jugoslavija“, str. 108—110. — Radović, Miloš: Улога правника у правној заштити опštenarodne имовине, „Архив“, br. 1/55; Правна заштита друштвених фондова, „Naša stvarnost“, br. 5/55. — Rastvočan, dr. Pavao: Prilog problematici opštenarodne имовине i prava upravljanja том имовином, „Архив“, br. 1/52; Prilog pitanju кодификације, „Архив“, br. 3—4/54; Још о опštenarodnoj имовини, „Архив“, br. 1—2/53. — Rolland, Louis: Précis de droit administratif, Paris, 1934; Smole, Janko: О земљорадничком задругарству, „Нови привредни прописи“, Београд, 1954. — Спајић, др. Војислав: Природа права управљања опštenarодном имовином,

ДИСКУСИЈА

Г. Клод-Албер Колијар (*Claude-Albert Colliard*), Декан Правног факултета у Греноблу: Јуче је у неколико махова било речи о питањима која су стављена на дневни ред и надали смо се да ћемо данас добити решења. Наше очекивање није било изневерено јер о питањима која су била постављена у погледу француског права одговор је дао г. Барбе у свом извештају.

Што се мене тиче, ја бих желео да учиним скроман допринос претресајући поново нека питања.

И. Прво од њих је питање правних категорија. Појам *јавног предузећа, националног предузећа, национализованог предузећа* није јасан правни појам.

Приметићете одмах да сам употребио, један за другим, три израза. Кад бисмо саставили списак свих јавних или националних предузећа, наишли бисмо на врло велики број предузећа а јуче је поменуто да многа од њих личе на акционарско друштво. Иако није у питању спор између публициста и цивилиста, подвукао бих да је та сличност са акционарским друштвом нарочито варљива.

Уствари треба указати да су данас та предузећа била стварана текстовима који су у току времена долазили један за другим и гомилали се. Мало пре је г. Барбе поменуо статут јавних предузећа у Француској који се припрема већ неколико година. У очекивању тога статута несумњиво је настао правни неред те се десило да је употребљен израз „чудовиште“ (наравно у правном смислу) да би се обележила нека француска национална предузећа. Скренуо бих вам пажњу да очевидно има два јасно одвојена типа: први је класично акционарско друштво, чисто приватног карактера, други је јавна служба чисто јавноправног карактера. Међутим, баш предузећа о којима говоримо јављају се само између та два екстремна типа и истовремено имају елементе и једног и другог. Ако узмете као полазну тачку, као полазни узор, формулу акционарског друштва, она се мења у знатној мери. Ако пак узмете јавну службу, оличену у облику јавног предузећа, она ће се такође променити. Тако, од измене до измене, од деформације до деформације, више нећете имати ни једну тачно дефинисану правну категорију. Уосталом то није ништа ново. Скренуо бих вам пажњу да има, на пример, приватних предузећа која су у Француској од почетка XIX века била приватна друштва али која су, због тога што су им била дата извесна овлашћења, постала носиоци јавних функција и тиме претрпела преображај. Ограничићу се на један пример: француска Народна банка.

Исто тако, законом од 16 октобра 1919 који се односи на хидрауличку производњу електричне енергије, дозвољено је држави, у случају кад даје концесију, кад зајмовима учествује у финансијама неког приватног и концесионираног друштва, да у тим друштвима располаже руководећим местима чак и кад није ништа уписала у друштвени капитал. У погледу друштва за експлоатацију и увоз нафте (Француска компанија за нафту — Француска компанија за рафинирање — закон од 25 јула 1931), у погледу друштва за пло-

„Народна управа“, бр. 1—3/52; Нова класификација стварног права, „Народна управа“, бр. 3/53; Социјалистичка својина и нови уставни закон, „Народна управа“, бр. 5/ 53. — Vuković, dr. M.: *Opštenarodna imovina i društveno vlasništvo u našem zakonodavstvu*, „*Naša zakonitost*“, бр. 10—12/55. — Walline, Marcel: *Manuel élémentaire de droit administratif*, Paris, 1951.

видбу (закон од 20 јула 1933 који се односи на преуређење Опште трансатлантске компаније), срећемо се са државним администраторима или владиним комесарима који имају извештај надзор над одлукама управног одбора друштава која изгледају као да су приватна друштва. Другим речима, одавно већ јавно право темељно мења традиционална правила приватног права у оквиру приватних организација. Исто тако, већ одавно јавноправни организми имају посебан вид јер њихова класична државна делатност је индустријска или трговинска делатност: то је добро познати појам индустријске и трговинске јавне службе.

Другим речима, промена и код једних и код других довеле су постепено догле да приватни организми садрже све више елемената јавног права а јавноправни организми све више елемената приватног права, јер су функције и једних и других различите од оних које су имали у почетку. У искушењу сам, ако не сматрате то сувише смелим, да употребим терминологију која је аналогна терминологији природних наука и да кажем да је реч о неком правном трансформизму и некој врсти примене Дарвинових теорија. И баш такав развој и доводи до таквих „чудовишта“ са чисто правног гледишта. Али ако се може донети суд о тим чудовишним организацијама са гледишта строжих или врло специјалних начела, ипак треба указати да оно што је од значаја није само описати њихову чудовишност него такође утврдити да оне постоје.

II. Прешао бих сад на друго питање које се сасвим разликује од питања ових правних категорија.

Поставио бих питање које је уосталом увек конкретно питање, питање самог живота тих организација, финансијско питање и размислио га узимајући као пример предузеће *Electricité de France*.

Јавно предузеће, као и свако друго предузеће, налази се пред питањем финансирања. Савремена решења у Француској су доста занимљива. Постоји, пре свега, самостално финансирање које се остварује путем цена, а то поставља питање профита у јавним предузећима. Јавно предузеће у Француској задржава појам профита али то није, за то предузеће, капиталистички профит. Другим речима, профит се јавља само као средство које ће омогућити предузећу да се развија и повећава. Тај профит треба да буде што је могуће нижи, водећи рачуна о нужним инвестицијама за нека од тих предузећа, јер, као што врло добро показује г. Барбе, има их две врсте или боље рећи она постоје ради два циља. Једна остварују циљ јавне службе, друга, уосталом, многобројнија, остварују други циљ. Али она која остварују циљ јавне службе имају пред собом један идеал који можда никад неће достићи, идеал бесплатне службе. Остала предузећа немају тај идеал. Али она предузећа која остварују циљ јавне службе послују по тарифама које су под надзором државе, не зато што су она јавна предузећа већ зато што су предузећа која врше једну јавну службу, што није иста ствар.

Финансирање од стране државе јавља се тада у оквиру буџета, и хтео бих на крају да наведем врло конкретан пример. Узмимо предузеће *Electricité de France* и погледајмо како оно остварује свој програм у току буџетске године.

Предузеће *Electricité de France*, његови инжењери, његов управни одбор, његов претседник праве програм. Финансијске одредбе овог програма прихвата Парламент разликујући три групе које ћу сад изложити:

Претпоставимо да предвиђени програм стаје сто милијарди франка. Предузеће *Electricité de France* путем самосталног финансирања могло би, рецимо, да узме непосредно на свој терет тридесет милијарди. Остаје да се нађе још седамдесет милијарди. Финансијски

закон који Парламент изгласава предвидеће, например, да је предузеће *Electricité de France* овлашћено да распише зајам у износу од седамдесет милијарди. Али држава ће гарантовати, на пример, педесет милијарди од тога. На тај начин биће обезбеђено у оквиру општег програма тридесет милијарди из самосталног финансирања, педесет милијарди зајмовима које гарантује држава, а двадесет милијарди ће бити остварено само ако би расписани зајам имао велики успех и премашио гарантованих педесет милијарди. Ако зајам не би имао успеха, држава ће исплатити педесет милијарди или их гарантовати. На тај начин, двадесет милијарди који чине трећу траншу јесу оно што се назива „опциона транша” (*tranche optionnelle*). Могуће је да се дође до овог новца или да се до њега не дође или да се до њега дође само делимично. Ако сам узео овај конкретан пример, то је стога што он показује ванредно велики утицај који држава може имати не на саму структуру већ на живот предузећа јер се читав проблем развоја предузећа *Electricité de France* на тај начин налази у рукама државе. Такав је практичан механизам који постоји у Француској за финансирања великих национализованих предузећа. Ово што сам рекао о предузећу *Electricité de France* важи и за железнице. То је исти механизам, иако је Национално друштво железница друштво мешовите економије а не јавна индустријска и трговинска установа.

Љубомир Јевтић, судија Врховног суда НР Србије: Хтео бих само да додам неколико речи онемо што је у реферату речено о експропријацији као једном од начина стицања друштвене својине.

Треба истаћи да експропријација у све већој мери постаје код нас редован пут за прелаз из приватног власништва у друштвену својину непокретности потребних за извршење великих радова у изградњи индустрије, станбеној изградњи и преуређењу градова и насеља који се интензивно обављају широм земље.

Појам општег интереса као основа који оправдава експропријацију еволуирао је упоредо са друштвеним потребама које су у сталном порасту.

Сад су дата нова решења питањима накнаде која се плаћа власницима експроприсаних добара и те нове одредбе прожете су тежњом да се експроприсаном власнику пружи што потпунија и правичнија накнада. Недавно доношење новог Закона о експропријацији значи у овом погледу видан допринос.

У спровођењу експропријације, нарочито у одређивању општег интереса као законског основа који оправдава експропријацију, судска контрола законитости управних аката путем управног спора има врло значајну улогу. Да бих ову тврдњу поткрепио бићу слободан да из богате праксе врховних судова у решавању управних спорова наведем део образложења једне одлуке Савезног врховног суда (пресуда Уж. 791/54 од 8 априла 1954), у којој су на сажет начин изнета основна обележја самоуправљања у привреди, из којих се логично дошло до закључка да и после укидања административног управљања у привреди потребе предузећа претстављају општи интерес који оправдава експропријацију.

Ранији Основни закон о експропријацији, који је био донет у време административног управљања привредом, допуштао је експропријацију у корист државних предузећа. Увођењем самоуправљања у привреди од стране самих произвођача предузећа су престала бити државна, па се стога поставило питање да ли је тиме престао и онај законски основ вршења експропријације у корист предузећа.

Приватни власник повео је управни спор против акта о експропријацији његове непокретности у корист предузећа истичући да више не постоји законски основ за експропријацију у корист предузећа која су престала бити државна. Тужба је одбијена и спор је окончан наведеном пресудом Савезног врховног суда у чијем је образложењу нарочито истакнуто следеће:

„[...] Имовина која се даје на управљање предузећу је друштвена својина, добит коју привредна организација оствари припада друштвеној заједници, управљање основним средствима у друштвеној својини која су поверена привредним организацијама врше радни колективи у корист целе друштвене заједнице на основу социјалистичког права самоуправљања произвођача у привреди према одредбама друштвеног плана и других прописа а под надзором друштва, док на појединим стварима које сачињавају основна средства привредне организације имају право коришћења и друга права и дужности по одредбама Уредбе о управљању основним средствима привредних организација. Из ових и других одреба привредних прописа недвосмислено излази да наша социјалистичка привредна предузећа и даље служе истим оним сврхама због којих је донет и Основни закон о експропријацији, те према томе њихов интерес претставља општи интерес какав је предвиђен у члану 1 Основног закона о експропријацији [...]“

На крају ћу бити слободан да укажем на сталну еволуцију у француској пракси основног услова за право на експропријацију и да подвучем да у том погледу постоји извесна сличност између француске и наше судске праксе.

Док је Декларација о правима човека и грађанина од 1789 предвиђала експропријацију само у случају јавне нужности, неколико година доцније Француски грађански законик је усвојио јавну корисност као основ за експропријацију. Та формулација је остала у законском тексту, али извесни доцнији прописи и судска пракса нарочито све више су руковођени тежњом да се шире схвати основ за експропријацију, а наиме да се и општа корисност па и сам општи интерес узме за мерило експропријације.

У француској пракси та еволуција је била условљена сличним разлозима који су и код нас довели до све ширег схватања општег интереса којим се оправдава експропријација.

Г. Марк Ансел (Marc Ancel), судија француског Касационог суда: Нисам имао намеру да учествујем у овој дискусији јер нисам стручњак јавног права а питања национализације и друштвене односно националне односно национализоване својине и у самој области приватног права не спадају у моју ужу струку. Ако ипак излазим на говорицу, за врло кратко време, то је стога што се са разних страна поставило питање једне одлуке француског Касационог суда. Није ми тешко да о њој говорим јер нисам суделовао у доношењу те одлуке која потиче из одељења за трговинске спорове док сам ја у одељењу за грађанске спорове. Ако о њој говорим, то је у неку руку споља и покушавајући да изразим реакције које може имати један просечан цивилиста у погледу такве одлуке која је истовремено трговинска и грађанска.

У овој одлуци је усуштини решено да извршење помоћу процедуре стављања забране на дужничково потраживање није могућно у погледу извесних фондова национализованих предузећа јер су у питању били јавни фондови. Не знам да ли су фондови о којима је реч јавни или не. Ми овде сусрећемо један од најтежих проблема, проблем својстава или природе права које се врши на добрима која су поверена националним или национализованим предузећима. Уо-

сталом, примећујем на овом месту да колебањима француских правника одговара ако не колебање онда бар мноштво објашњења која дају југословенски правници. Према томе, претставници правне науке, у чију машту имам поверења као и мој пријатељ Ле Бал, имају будућност.

Не изјашњавам се о питању да ли смо овде у присуству приватног или јавног домена, приватне или јавне својине, друштвене или националне својине. Напомињем само да је стављање забране на дужничково потраживање оно што бих се ја усудио да назовем „основним поступком извршења између појединаца“. Појединац као поверилац другог појединца који му не плати дуг, може да се наплати од дужника свога дужника. Стога он једноставно имобилише, бар привремено, потраживање тога дужника. У томе се усштини састоји стављање забране на дужничково потраживање које се често практикује у односима између појединаца. Јасно је да овај начин извршења који је, да поновимо, основан и скоро сасвим једноставан, може претстављати велику опасност кад су у питању значајни интереси и кад је дужник, по претпоставци, значајније предузеће које има врло велике капитале и које послује са огромним свотама.

Из тога разлога је у почетку XX века законом организовано оно што се назива „процедура ограничења“ (*procédure de cantonnement*) забране стављене на дужничково потраживање којом дужник може врло брзим поступком захтевати од судије да забрану ограничи само на један део његовог потраживања. Тако да се може рећи, ако је пронађена та процедура, то је стога што се увидело да би то ефикасно и брзо средство извршења између појединаца могло имати врло тешке последице у извесним случајевима.

Очигледно да исто то важи, још и више, кад је реч о национализованом предузећу које је усштини или јавно предузеће или пак има за основну сврху да врши неку јавну службу. Из тога произилази да у овом случају фондови, којима располаже то национално или национализовано предузеће, као и потраживања која оно може имати, на неки начин измичу општим правилима извршења између појединаца. Могло би се рећи да се овде отступа од правила о извршењу као што ће се отступити и од правила трговинског права о стечају, јер је очевидно да се правила о стечају трговца-појединца не би могла у потпуности применити кад је реч о национализованим предузећима. Ако ствари посматрамо на овај начин и у овој перспективи, онда примећујемо да уствари редовна средства приватног права, тј. грађанског права, трговинског права и грађанског судског поступка не одговарају овој новој ситуацији и овим новим правним односима који настају услед пословања национализованих предузећа.

Могуће је да ће одговор дати правници са пуно маште који ће га сутра формулисати, или далековид законодавац који ће успети да га пронађе. Могуће је да је ово случај кад би текстове требало прилагодити новим ситуацијама. Али баш у томе се истовремено састоји тежина и значај судске функције што судије често имају да реше питања која законодавац још није регулисао. У области приватног права судска пракса, срећом, допушта себи извесну еластичност да би прилагодила традиционална законска решења новим потребама. Можда, на крају крајева, у томе треба видети дубоки разлог ове одлуке која је зачудила и публицисте и комерцијалисте а исто тако и наше југословенске пријатеље. Могуће је исто тако пожелети и неко боље решење. Али, у сваком случају, ја верујем да се до потпуног решења може доћи само у сарадњи цивилиста, свих цивилиста, и публициста који ће се потрудити да продубе проблем. Процудити проблем — то је уосталом оно што ми покушавамо да чинимо већ два дана.

Проф. Андрија Гамс: Друштвена својина поставља проблеме не само код нас, у нашој земљи, него у свим земљама у Источној и Западној Европи. Ти проблеми нису само правни, него су првенствено економски и друштвено-политички. Разуме се, ни време нам не дозвољава да додирнемо у све проблеме и ја ћу покушати да се концентришем на чисто грађанскоправне проблеме.

Пре свега, има извесних грађанскоправних проблема у француском праву, колико сам могао да уочим из предавања г. референта. Ми видимо да национализована предузећа у Француској иступају као самостална правна лица и на тржишту закључују уговоре у своје име. Међутим, не може да постоји правно лице, бар смо досада постављали тако теорију, које нема своју сопствену имовину. Ми смо учили управо од старих француских писаца Обри и Роа да је имовина сваког лица па и правног лица општа залога за потраживања поверилаца тога лица. Када ми чујемо да проблем стечаја није решен, поставља се питање: у којој мери је та имовина њихова а у којој мери припада друштву, нацији или држави, али свакако једном правном субјекту који стоји изнад тога предузећа. Разуме се, овде није реч о постојању, јер та предузећа нису претставници друштва, бар у правом смислу. И управо је то питање које повезује један проблем који је заједнички и у француском и у нашем праву. Ја бих тај проблем узео као мост. У историји развоја друштвене својине код нас, у данашњој фази привредна предузећа су и код нас самостална правна лица. Према томе и та правна лица треба да имају своју самосталну имовину. Јер и код нас предузећа иступају на тржиште као самосталне јединице и економске и правне. Кад, рецимо, предузеће закључи уговор о куповини и продаји, преноси извесно своје право исто онако као што продавац у класичном праву преноси право својине на купца. С друге стране, и то је код нас извесна противречност, предузеће данас не може да пренесе својину, пошто је нема. Својина припада друштву или неки сматрају да припада држави, или извесним дериватима државе, политичким аутономним јединицама, али у сваком случају својина не припада предузећима. Али, уговор о куповини и продаји у нашој пракси понаша се веома слично оним правилима која су постојала у класичном праву. Данас је прихваћено становиште да предузеће преноси једно одређено имовинско право које се зове право управљања, али које је имовинско односно стварно право. Поставља се, међутим, питање: какав је одраз тог права управљања као имовинског права према друштвеној својини као целини? Међутим, ми имамо извесна друга имовинска права чији носиоци нису привредна предузећа него извесне друге друштвене организације које су такође обухваћене друштвеном својином, али није још прецизован, бар у правној пракси, однос између тих одређених друштвених организација и друштвене својине уопште. Онда се поставља једна друга тешкоћа која је, чини ми се, заједничка и у француском и у нашем праву. Имамо извесне нове појаве, пре свега, у економском животу. Те појаве треба да се адекватно одразе и у праву. Поставља се питање: у којој мери можемо за те нове појаве употребити стару технику а у којој смо мери принуђени да тражимо нова техничка решења. Видимо сталну интервенцију јавног права у економском животу: Та интервенција у нашој социјалистичкој економији је правило. Међутим, и у западним либералним земљама из дана у дан се у већој мери појављује. То је управо довело и до национализације у Француској. Питамо се: где можемо наћи решења на плану приватног права а где можемо наћи решења на плану јавног права. И код нас постоје извесна схватања да је друштвена својина код нас једна сложена појава која има две одређене компоненте: једна је грађанскоправна а друга јавноправна. Не бих хтео

да сада излажем схватање о тим компонентама, али ми се чини да ће то схватање бити јасније и да ће бити више елемената за дискусију када саслушамо и реферат о јавноправном виду друштвене својине. Овом интервенцијом сам само хтео покушати да каналишем дискусију на извесне главне проблеме.

Проф. Алојз Финжгар: Ми смо видели да, мада су ту различите материје, ипак има доста сличних ствари, и ја се враћам на питање шта у француском праву значе речи „припада нацији“. Ја нисам имао прилике, јер немамо толику литературу, да могу пратити ове ствари, али сам случајно прочитао чланак г. J. Treillard-a: *La notion juridique d'entreprise et l'expérience des nationalisations, Revue trimestrielle de Droit commerciale*, 1953. У чланку писац излаже своје схватање о својини предузећа које је слично гледишту које код нас има друг Гамс. Но, колико сам могао видети, судска пракса стоји на другом становишту. Има свега три конструкције: прево, да је својима подељена између државе и предузећа; друго, да предузеће има право управљања, и треће, да је предузеће сопственик, а да је ово његово право својине нешто другачије односно да је ограничено.

Г. Роже Уен (Roger Houin), Декан Правног факултета у Рену: Извињавам се што се данас враћам на говорницу али јуче сам се на то обавезао.

Врло добар извештај г. Поповића и објашњења нашег колеге г. Гамса отворили су очи нама, Французима, у погледу појма друштвене својине који ме је много изненадио кад сам први пут чуо за тај појам. Као што је то малочас приметιο г. Гамс, доста изненађује једна својина која нема носиоца или која их можда има сувише. Међутим, кад се ми, при овој новини у вашем праву, упитамо како стоји ствар у француском праву у том погледу, долазимо до закључка да и у Француској постоји нека врста друштвене својине, иако је ми нисмо тако јасно формулисали. Јер, ако сам добро схватио, оно што ви желите да изразите појмом друштвене својине, то је уствари *негација својине*. Заиста, један члан Француског грађанског законика каже да је својина „најапсолутније право на једној ствари“. Међутим, нема права без носиоца; класично, римско, наполеоновско право својине је, према томе, право појединца, и то најапсолутније право на једној ствари у односу на друге појединце. Овај врло сажети појам својине који једном једином лицу даје скуп овлашћења, права која се могу имати на тој ствари, имао је већ политичку вредност. Проф. Гамс је малочас рекао да се неће враћати на феудално доба. Али ја бих узео слободу да то ипак учиним јер је својина Наполеоновског законика била негација својине која јој је претходила и која је допуштала више носилаца са различитим правима. Појам јединствене револуционарне и наполеоновске својине био је у великој мери средство борбе појединца против феудалне и краљевске државе.

Ви такође говорите о друштвеној својини, ако сам добро разумео, да би се борили у извесној мери, против државе. Само, као што је врло тачно јуче рекао наш колега Ле Бал, овде се речи односе на врло различите стварности. Јер, може ли се још говорити о својини кад једном лицу не припада цео сноп права *usus, abusus и fructus*? И стога сам малопре рекао да је појам друштвене својине супротност класичној својини; то је уствари раздвајање извесног броја права која можда више нису *usus, abusus и fructus*, већ су то нова права чије контуре треба тачно одредити. Према томе, да

ли је друштвена својина уистини правни појам кад она нема носиоца; правни појмови, који су заиста то, јесу различита издвојена овлашћења која могу припадати разним лицима.

И ми у Француској имамо исту ствар. Кад се у извесним текстовима о национализацији каже да национализована добра *припадају Нацији*, тиме се истовремено, без сумње, изражава да нема једног јединог власника у правном смислу речи већ да ће извесан број лица имати различита права у погледу предузећа. У свом врло занимљивом извештају г. Барбе је рекао да ће држава у Француској имати извесна права. Али само национално предузеће, правно лице, имаће других права наиме нешто аналогно онсме што ви називате право управљања. Можда ће друге категорије физичких или правних лица имати друга права.

Занимљиво је — и овим се враћам на разликовање приватног права од јавног — приметити да ће на истим стварима извесна лица имати права која ће имати обележје јавног права, док ће друга лица имати права која ће се приближавати приватном праву. Овде није реч о разликовању јавног домена од приватног; већ је реч о томе да се на добрима једног истог предузећа право својине раздели на прерогативе јавног права и на права која се приближавају приватном праву. Могуће је да се у неким предузећима подела не врши на истом месту; у извесним предузећима прерогативе јавног права могу превагнути над овлашћењима приватног права. Али као приватиста — и тиме ћу завршити — мислим да је у привредним предузећима пожељно да се у што је могуће већој мери прибегава појмовима приватног права који су увек били, као што сам јуче рекао, средство одбране против етатизма и против централне власти.

Г. Робер Ле Бал (*Robert Le Balle*), проф. Правног факултета у Паризу: Ми смо очекивали овај састанак, који је заказан и прихваћен са обе стране, да бисмо покушали да се у нашим закључцима приближимо једној конструктивној формули. И сваки је желео (како је то малочас нарочито нагласио наш колега г. Гамс) да у недостатку позитивног решења покушамо да утврдимо методу.

За мене је ван сумње да правници теоретичари, да не би изгубили додир са живом стварношћу, морају, да би то постигли, сарађивати са судијама који свакодневно примењују то право и који су врло често његове претече. Али је исто тако извесно да би се у изградњи метода морало повести рачуна, пошто овде говоримо о имовинском праву, о покретним појмовима политичке економије.

Ми инстинктивно тражимо да се вежемо за већ стечена искуства која је мудрост законодаваца салила у формуле законских текстова. Радостан сам што могу да утврдим да је и у овом погледу блискост гледишта југословенских и француских правника мање неизвесна него што би се могло веровати и да смо ми ближе једни другом него што смо мислили.

Малочас се мој колега Уен позвао и на текст Француског грађанског законика који се односи на право својине. Он је навео само његов први део. „Својина је право уживања и располагања ствари-ма на најапсолутнији начин“. Али се у тексту мудро додаје: „уколико се оно не врши противно закону и другим прописима“. У равнотежи ових двеју формула истог члана садржана је, по мом мишљењу, цела еволуција француског права у области својине. Она је првобитно била установа скоро божанског права да би данас задржала само домаћај, уосталом значајан, једног једноставног успелог друштвеног искуства. Французи су остали индивидуалисти упркос

извесним њиховим идеалима, и у подручју имовинске својине они би сасвим спонтано осећали да им је ближи први део формуле из чл. 544 него други.

Мислим да је људски сматрати да би се у свим земљама могло наћи грађана који би веровали да се не греше о своју мисију ако би осећали исто.

Због тога је нужно да држава усмерава индивидуалистичку вољу људи да би их нагнала да мисле на заједницу. Важан је начин на који она то чини. И уствари, чл. 544 Француског грађанског законика о својини био је, од свог настанка, мудар закључак једне велике дискусије. Има их који нису прикривали своју вољу да из ових формула извуку могућност да појединац добије највећу *друштвену слободу*. Други су, а њихов претеча је Тома Аквински, хтели да кроз својину потраже *највеће друштвено опште добро*. Јасно се опажа да то није иста ствар и да је вештина законодавца и државника да сложе ова два циља али подвлачећи примат овог другог. Јер у друштвима која су еволуирала општи интерес је важнији од највеће слободе. И мени изгледа да се баш ту ствара веза између два гледишта, једног које је оличено у француском законодавству које наставља традицију и другог, оличеног у француском законодавству које се трансформише. Ја верујем да се кретање ка тој заједници ових циљева, које треба потпомоћи, може опозити баш кроз ово чувено право управљања чију прецизну структуру настојимо и једни и други да дефинишемо.

И ми осећамо да ову „друштвену својину“, која нас је све, као што је малочас примећено, најпре зачудила, треба тумачити идејма које, ако су данас ваше, нису стране француским правницима. Декан Ламбер, који је доста дуго владао Правним факултетом у Лиону за његово највеће добро, говорио је и сам да би при тумачењу уговора требало да нађе своје место и „разматрање економских стандарда и економске равнотеже интереса“. То су управо решења која се налазе иза етикете друштвене својине, и данас се ставља у први план не толико право располагања, које је истицало француско право, већ право управљања, администрације.

Да би сваком био осигуран његов део, нужно је да се не приступа деоби.

Дискусија би се могла проширити и на друга питања примене, и тренутно помишљам на регулисање наслеђивања у разним позитивним правима; тако, на пример, у Исламу се заоставштина не дели на исти начин као код нас, јер врло често има више учесника а има и више интереса да она остане у заједничкој својини, што не одговара француском праву. А ипак права појединих наследника на оставинској маси, чији су они теориски сопственици, остају у целини.

С друге стране, и у нашем савременом француском праву, с обзиром на овлашћења администрирања и на овлашћења управљања, стављене су у покрет неке институције. Има код нас један извор по коме облигација настаје управљањем нечијом имовином од стране неког другог, и то је квазиконтракт који је у нашем Грађанском законик у првобитно симболизован као незвано вршење туђих послова (деловодство). Тако, чињеница да се управља туђим пословима, можда пословима свију, пословима заједнице, јесте извор права, у сваком случају извор обавеза, за ову нацију чијим је добром управљано. И ја ту видим могућност поређења између репартиција које се врше по југословенском праву на крају одређених периода функционисања „друштвеног“, „националног“ или „национализованог“ предузећа и резултата које наш Грађански законик препоручује у случају кад је вођење туђих послова од стране деловође било успешно. Тако, да нас ово ударање гласом на право управљања не чуди

тако много и, уствари, ми се изненада осећамо много ближи вама него што смо то могли слутити.

На крају хтео бих рећи да је нужно баш јединство свих да би се усавршила примена технике коју тражимо.

Проф. Радомир Лукић: Кад сам јуче поставио питање да ли у Француској постоји нешто слично нашој друштвеној својини или се може сматрати тачним наше мишљење да тамо постоји државна својина на јавним предузећима, нисам био добио непосредан и одређен одговор. Данас већ имам два одговора. Јуче сам читао књигу г. Декана Колијара — коју је био љубазан да ми донесе — где је објављен извештај о дискусији одржаној на саветовању француских правних факултета на којима је г. проф. Ведел поднео извештај о правном положају, правној природи јавних предузећа у Француској. Затим, данас имам одговор г. Декана Уена који је резервисао свој јучерашњи одговор за данас.

Из та два одговора можемо видети да у Француској такође постоје различита мишљења и рекао бих чак да је сад вероватно да се ни тамо не може сматрати да постоји државна својина на добрима која припадају јавним предузећима, иако је г. Ведел заступао противно мишљење (тј. г. Ведел је заступао мишљење да постоји својина, али не каже „државна“, већ да постоји чиста и проста својина, у класичном смислу, предузећа на добрима која им припадају). А да ли је то својина претежно јавна, или државна, или друштвена, или не, он се није јасно изразио. Дискусија се водила о питању да ли постоји једно право које би се могло назвати право својине предузећа или не постоји, једно право које би се могло назвати правом својине или нечим сличним али различитим.

Објашњење г. Уена, које је овде изнето, каже нам — ако сам га добро схватио, а могућно је сложити се са таквим мишљењем — да је ситуација у Француској, правна природа добара која припадају јавним предузећима слична, истоветна са нашом, и да се не може говорити о постојању права својине у класичном смислу већ да постоји такође нешто што се може назвати друштвеном својином, националном својином, са неколико носилаца који имају различита права на разним врстама ствари.

Према томе, можемо закључити да смо се приближили једном заједничком мишљењу односно решењу, можда научном, овог врло тешког правног проблема. А што се мене тиче, приметио бих још једном да код нас преовлађује мишљење да оно што ми називамо друштвеном својином није правни феномен у класичном смислу речи „својина“, као што сам јуче рекао, већ друштвени, социолошки, економски феномен који има више правних израза преко различитих права више носилаца на разним стварима. Али код нас су изнета исто тако мишљења да постоји друштвена својина са државом као носиоцем или без носиоца.

Што се мене тиче, мислим да не постоји својина већ да постоје неколика права, као што сам рекао, да оним што називамо приватно-правном и друштвеном својином хоћемо да кажемо да сва та права не достижу класичну садржину својине као приватно право и да су сва та права ограничена друштвеним циљем коме треба да служе добра која припадају јавним предузећима. Дакле, то су добра која имају да служе неком циљу. Према томе, мислим да се може рећи да не постоји својина и да је својина на путу да одумре, као и држава. Теорија иде и даље, али нећу се задржавати на томе.

Хоћу само да учиним још једну примедбу, наиме да се не треба толико плашити тог хибридног чудовишног феномена, као што

га је назвао г. Декан Колијар, који нам се јавља под изразом друштвене својине, јер смо се ми правници већ и раније бавили чудовишним или мешовитим проблемима. Г. Ле Бал је добро потсетио да се и у самом Француском грађанском законнику, који је наводио г. Уен, могу наћи основе за правно резонување које нас може довести до једног појма сличног друштвеној својини, тј. хоћу да потсетим да оно што ми називамо јавним властима, јавним правима, или јавним елементима, оно што се назива друштвеном својином, то није нека непозната ствар, јер својина је најапсолутније право у оквиру закона. Закон, то ће рећи суверена политичка власт државе. И држава може на основу те власти узети све што жели од онога што постоји у друштву, — разуме се, може са правног гледишта а не, наравно, са стварног гледишта политичких и друштвених снага.

Уосталом, сама дефиниција Француског грађанског законика није прецизна и може се врло добро применити на друштвену својину, јер, ако би се рекло да је то право које садржи три елемента (*usus, abusus* и *usufructus*) или да је то право располагања, онда би то било врло прецизно. Али, ако се каже да је то право располагања на најапсолутнији начин, онда је то до крајности релативан појам. Ако, дакле, имамо право управљања које је најапсолутније у односу на друга ужа права, могло би се чак рећи — и то је баш смисао тог члана Француског грађанског законика — да не би било погрешно употребити израз својине који је употребљен у том члану. Али, како је израз својине био везан, према садржини наслеђене од Рима, за та три врло прецизна елемента, боље је не употребљавати израз својина.

Што се тиче јавне власти коју имају држава или други органи друштвене или државне власти, мислим да то спада у јавно право и да друштвена својина има елементе јавног права. Јер и класична приватна својина имала је такође увек те елементе јавног права, држава је увек имала власти да узме део добити или чак суштински део предмета приватне својине. То је зависило од њене воље и од њене стварне политичке и друштвене моћи.

Према томе, ограничења која држава намеће праву разних друштвених носилаца код нас, а такође у Француској, не улазе у приватноправни појам права које припада тим разним носиоцима. То је потпуно издвојено подручје и не треба говорити о два елемента у истом појму друштвене својине или својине јавних предузећа, код нас и у Француској. Треба говорити о приватноправним правима, на једној, и о подручју јавних права која нису класична својина већ друга права, на другој страни, треба говорити о јавним правима државе која су сада квантитативно врло проширена. Она су у начелу иста као и некада, тј. она су одраз политичке власти државе. И према томе, сматрам да се, ако се мисли, као код нас, да друштвена својина није класи на својина и ако се прими да ће она у Француској преовладати или да већ преовлађује, да се онда не може говорити о државној својини ни чак о својини у класичном смислу. Онда су та два схватања — француско и наше, приближно исто схватање, а то схватање је управо одраз друштвене стварности која социјализацијом средстава производње негира стари феномен својине схваћене не као најапсолутније већ као апсолутно право располагања.

Др. Славољуб Поповић: После веома успешних интервенција предговорника, а посебно после интервенције проф. Лукића, не бих имао нарочито шта да додам. При свем том, желео бих да подвучем да питање друштвене својине у нашој правној теорији претставља не-

сумњиво једно од најспорнијих питања. Само у току данашње дискусије изнето је неколико контраверзних мишљења. Већина предговорника слаже се у томе да се налазимо пред једном новом друштвеном појавом, за коју нису још створене адекватне правне форме. Стога су и истраживања наших правних теоретичара углавном усмерена у правцу изналагања одговарајућих правних форми за нове појаве, као што је то друштвена својина.

Можда је целисходно потсетити на наш друштвено-политички развој после рата, који је имао битног утицаја на схватање и развој појма друштвене својине. До 1950, тј. до доношења Закона о управљању привредним предузећима од стране радних колектива постојало је схватање о државној својини на средствима за производњу. Доношење наведеног закона имало је за последицу, поред завођења радничког самоуправљања, и промену у схватању својине на средствима за производњу: појам државне својине уступа место појму друштвене својине. Средства за пројзводњу, осим једног дела у области пољопривреде и занатства, налазе се сада у друштвеној својини.

Ако се пође од схватања да је друштвена својина само уставно-правни појам из кога произлазе извесна права за радне колективе привредних организација, односно одређена права за политичкотериторијалне јединице, тада се може доћи до закључка да, кад је у питању појам друштвене својине, више није реч о једном класичном институту грађанског (имовинског) права, већ о једној новој друштвеној појави, па према томе и о једном новом правном институту.

У вези са овлашћењима државних органа у односу на ствари у друштвеној својини, потребно је нагласити да су напори наше заједнице данас усмерени у правцу даље демократизације друштвеног и политичког живота, у правцу проширења права радних колектива у односу на средства привредних организација којима они управљају, а нарочито у проширењу права непосредних произвођача у вези са расподелом укупног прихода привредних организација, што има за последицу даље ограничавање и смањивање овлашћења и права државних органа у тој области, сагласно начелу одумирања државних функција у области привреде. Отуда у нашем привредном законодавству долази све јаче до изражаја тенденција смањивања улоге државних органа при расподели укупног прихода привредних организација, односно тенденција омогућавања непосредним произвођачима ширег учешћа и самосталнијег одлучивања о расподели укупног прихода односно дохотка привредне организације.

СУКОВ ЗЕМЉИШНОКЊИЖНОГ УПИСА СВОЈИНЕ СА
ДРЖАВИНОМ НЕПОКРЕТНОСТИ ИЗМЕЂУ ЛИЦА КОЈА ИЗВОДЕ
ПРАВО СВОЈИНЕ ОД ИСТОГ ПРЕТХОДНИКА

1. У збиркама судских одлука објављеним последњих година имамо две одлуке које расправљају сукоб између уписа својине непокретности са државином непокретности између лица која су ту непокретност набавила правним послом од истог правног претходника.

Прва одлука је објављена у *Збирци одлука врховних судова донетих од 1953—55* под бр. 341. То је решење Врховног суда НР Србије бр. Гж 1017/53 од 25 новембра 1954. У том спору тужиоци су тражили да им се призна право својине на једној половини непокретности на којој је тужена уписана као власник у целини, иако је покојни А чији су тужиоци наследници, био држалац те непокретности, а своје право својине на непокретности и покојни А и тужена изводе од истог лица и по истом основу. Окружни суд је тужбу одбио тврдећи да је власник тужена која је прва уписала своју својину у земљишну књигу. Врховни суд је укинуо пресуду са разлога што окружни суд није испитао „савесност“ тужене приликом уписа.

Друга одлука је објављена у *Збирци судских одлука* (1957, књига друга, свеска прва, под бр. 85). То је пресуда Савезног врховног суда бр. Гж 121/956 од 25 јануара 1957. У овом спору тужилац је 15 јуна 1953 као купац био склопио са првотуженом уговор о куповини и продаји куће и кућишта, а 29 августа исте године стекао је државину купљене непокретности. Првотужена је исту непокретност продала друготуженој 13 новембра 1953, те је друготужена на основу тог уговора извршила 23 марта 1955 упис својине у земљишну књигу. Тужилац тражи „да суд обавезе тужену да призна ваљаност купопродајног уговора од 15 јуна 1953 године, да му друготужена изда исправу подобну за земљишнокњижни пренос права својине, а обе тужене да признају да је неваљан купопродајни уговор који су оне закључиле 13 новембра 1953 године.”

Ваља напоменути да су оба уговора закључена у времену када је за пренос непокретности било потребно одобрење народног одбора, а то одобрење до ступања на снагу Закона о преносу земљишта и зграда нису добили ни један ни други купац.

Првостепени суд је усвојио тужбени захтев са разлога што је тужилац стекао државину непокретности на основу ваљаног купопродајног уговора, а друготужена је то знала иако се укњижила као власник. Другостепени суд је преиначио ту пресуду и одбио тужбени захтев са разлога што је друготужена спровела укњижење

права својине пре тужиоца и тиме је постала власник. Тужиочева државина је иначе незаконита јер је стечена на основу неважећег правног посла пошто није постојало одобрење за пренос непокретности. По захтеву за заштиту законитости Врховни суд је преиначио другостепену пресуду и потврдио првостепену. У разлозима се истиче да друготужена није могла постати власник иако се прва укњижила јер је тужилац раније био стекао државину на основу пуноважног уговора, а друготужена је то знала. Према томе приликом укњижења била је „несавесна“.

2. У оба ова спора проблем је у следећем. Код деривативног, изведеног стицања својине на непокретностима по нашем систему сам уговор није довољан. Уговор ствара само облигационоправни однос. Стицалац по уговору стиче својину на непокретностима тек уписом права својине у земљишне књиге.

Ово је јасно и недвосмислено изражено у нашим предратним правним прописима који се и данас примењују као правна правила која нису у супротности са нашим уставним начелима. Ово правило је изражено у §§ 292, 298, 307 и 342 бившег Грађанског законика као и у §§ 322, 431, 440, 451 и 481 Аустриског грађанског законика, затим у § 4 Закона о земљишним књигама од 18 маја 1930. За горњи случај нарочито је интересантан пропис § 298 Грађанског законика по коме „који пре на једну ствар непокретну у књиге јавне уведен буде, онога је ствар“, који одговара § 440 Аустриског грађанског законика према коме „Ако је власник једну исту непокретну ствар двојици разних лица уступио, онда она припада ономе који је пре тражио укњижење“.

Од правила да се права на непокретностима стичу тек уписом у јавне књиге постоји изузетак једино код ванкњижног одржаја и код стицања друштвене својине на непокретностима у смислу Уредбе о укњижењу права својине на државној непокретној имовини од 11 јула 1947.

Према том правилу физичка предаја непокретности стицаоцу безначајна је са гледишта преноса права својине. Било би логично и потпуно у складу са начелима нашег земљишнокњижног система као и са изнетим позитивним правилима да код сукоба укњижења непокретности са фактичком државином, као што је изнето у горњим случајевима, добије превагу укњижење.

У немачком и швајцарском праву то се правило доследно спроводи и поштује. У тим правима једино укњижење конституише стварна праза на непокретностима (тзв. начело дегалитета).

У Аустрији се такође поштује то начело. У горњем сукобу величина теоретичара даје првенство укњижењу, а то је случај и у судској пракси. Ипак постоји један случај када судска пракса даје превагу државини над укњижењем; када код лица које тражи укњижење постоји преварна радња, лукавост (*Arglist — Ehrenzweig: System des Österreichischen Allgemeinen Privatrechts, Wien, 1923, I/2, стр. 259 и*

сл; Klang: *Kommentar zum ABGB*, Wien, 1930, коментар уз § 431; Kapfer: *Kommentar zum ABGB*, Wien, 1955, коментар уз § 431 и 440). Но неки аустриски судови сматрају да постоји преварна радња од стране лица које тражи укњижење увек кад је оно знало да је правни претходник пренео државину непокретности на другог стицаоца. Али то није јединствени став аустриске судске праксе јер се она колеба по питању када постоји „преварна радња“ (вид. Кланг, горе наведено место).

Да видимо каква је судска пракса по том питању на нашим двама правним подручјима у којима је важио наш (уствари аустриски) земљишнокњижни систем још пре доношења Закона о земљишним књигама 1930.

У Хрватској, како нас уверава Стјепан Посиловић у *Тумачу Обћем аустријском грађанском законнику* из 1899 (коментар уз § 440) лице које је укњижило своје право својине а знало да се непокретност налази у државини ранијег стицаоца, не може подићи својинску тужбу против тих држалаца. Значи у том сукобу побеђује фактички држалац. Посиловић наводи више пресуда Стола седморице у том смислу.

У Војводини односно Мађарској судска пракса такође доследно спроводи исти став. Штавише, ту се увек претпоставља да је лице које тражи укњижење знало за државину другог стицаоца ако је она постојала пре тражења укњижења. Практична последица тога је да начин стицања код непокретности није само укњижење него и физичка предаја непокретности. Штавише, физичка предаја има јаче дејство од укњижења када лица своју својину изводе од истог претходника (Szladits Károly: *A magyar magánjog vázlatá*, Budapest, 1933, I., стр. 269 и сл.).

Две горње одлуке, дакле, не изричу нешто ново него само настављају судску праксу која је раније постојала код нас.

Поставља се питање шта је изазвало отступање праксе од изричитих законских текстова. Јесу ли то разлози правичности, као што неки мисле? Али у Шварјцарској, Немачкој а углавном и у Аустрији сматра се правичним супротно решење. Зашто се код нас сматра правичним такво решење?

Систем земљишних књига који постоји и код нас поникао је у Немачкој и у Аустрији. Овај систем је технички сувише разрађен и компликован. Он је туђ и тешко разумљив народним масама код нас, а разлог тога није само у слабој општој писмености ранијих деценија, као што неки истичу. Физичка предаја ствари код преноса непокретности, макар та предаја била само и симболична (на пример, предаја груде земље или бусења), прастари је обичај у народу. Због тога још и данас у народу постоји уверење да је фактичка предаја јача од „формалног“ уписа. Стога постојећи систем земљишних књига није свуда продро у народне масе. Број ванкњижних преноса је веома велик и у неким местима земљишнокњижно

стање у великој мери се разилази од фактичког стања. Због тога је за наше прилике оправдана наведена пракса.

3. Ово би био главни проблем у увоме спору. Но успут да додирнемо још једно питање у вези са горњим одлукама, питање које се тиче саме терминологије. У образложењима горњих одлука лица која су издејствовала укњижење називају се „несавеснима“. Међутим, правнотехнички „несавесност“ значи нешто одређено: свест о противправности неког правног односа а нарочито државине. На пример, несавестан је држалац који се издаје за титулара права иако зна да нема правну већ само фактичну власт. Несавесно је, на пример, у смислу § 71 Закона о земљишним књигама лице које је уписано у земљишним књигама као титулар неког права (табуларни држалац) иако зна да то право не постоји. Израз „савесност“ дефинисана је у вези са појмом државине (*savесna* или *poштена државина* *redlicher Besitz*, § 203 Грађанског законика, § 326 Аустријског грађанског законика). Додуше израз „несавесно“ често се употребљава и у другим гранама права као синоним израза непоштење, некоректност, отступање од дозвољеног и уобичајеног у ширем личком смислу. Но та употреба је неправилна јер је овде реч о правнотехничком изразу. Ни у спорним одлукама израз „несавесност“ није употребљаван у правнотехничком смислу. Лица која су тражила укњижење нису морала бити свесна да се налазе у противправном односу. Она су по схватању суда била непоштена, некоректна према тужиоцима, али не и „несавесна“ у горњем смислу.

Наведена хрватска судска пракса у коментару Посиловића говори овде о „химбеном поступању“, а аустриска судска пракса употребљава израз *Arglist*, тј. непоштен, преварен поступак а не *Unredlichkeit*.

Напомињемо још да је у случају друге пресуде (бр. Гж 121/56 Савезног врховног суда) неправилан тужбени захтев с обзиром на чињенице изнете у *Збирци*. Тужилац тражи, прво, да обе тужене признају пуноважност уговора којим је купио непокретност. Но колико се из изнетих чињеница може видети, није овде спор око пуноважности уговора (он, ако је и био непуноважан у моменту закључења, конвалидиран је по ст. 1 чл. 62 Закона о промету земљишта и зграда) него о томе да ли је укњижење прече од државине. Други је захтев тужбе да друготужена изда исправу подобну за земљишно-књижни пренос својине. Но такву исправу може да изда само књижни претходник, а друготужена то није с обзиром на тужиоца; штавише, тужилац и друготужена не стоје уопште у непосредном правном односу. Тужилац је ту могао тражити брисање уписа у смислу § 68 Закона о земљишним књигама иако још није био уведен у земљишне књиге. Ни трећи захтев није основан. Он се састоји у томе да тужене признају да је непуноважан купопродајни уговор који су закључиле 13 новембра 1953. Но такав уговор би по себи био

пуноважан, власник може да прода једну те исту ствар и неколицини лица. Са свим тим лицима је облигационоправни однос пуноважан, питање је само ко први од сауговорача постаје власник. Са гледишта Закона о промету земљишта и зграда овај уговор је такође конвалидиран у смислу чл. 62, ст. 2. Није суштина спора у томе што је уговор непуноважан, него да ли се друготужена могла укњижити, иако је тужилац раније био стекао државину. Но пошто се из објављених података не види у којој мери су судови усвојили ове захтеве или у којој мери су они преиначени у току спора, у то питање не можемо улазити.

Андрија Гамс

Franz Babinger: *SULTANISCHE URKUNDEN ZUR GESCHICHTE DER OSMANISCHEN WIRTSCHAFT UND STAATSV ERWALTUNG AM AUSGANG DER HERRSCHAFT MEHMEDS II DES EROBERERS*, II, München, Verlag R. Oldenbourg, 1956, XIV + 306 S.

Бабингер је један од најутледнијих немачких оријенталиста и познавалаца турског језика и историје. Он је написао из ове области низ признатих радова који су познати како немачкој тако и страниј научној јавности. У неким од тих радова има врло значајних података који се односе на поједине наше крајеве под турском владавином. Ту би у првом реду дошли ови његови радови: *Aus Südslaviens Türkenzeit*, Berlin, 1927; *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927; *Mehmed II der Eroberer, und seine Zeit*, München, 1953, (преведено на француски 1954, а на талијански 1956).

Његово дело *Sultanische Urkunden* је од особитог значаја за познавање привредне историје наших крајева у почетку турске владавине. У њему има заиста много података о нашим рударским средиштима у другој половини XV века. Ово дело садржи збирку од 56 турских повеља. Од тога је 53 издао Султан Мехмед освајач (1451—1481) при крају своје владавине, а 3 Султан Бајазид II (1481—1512) у почетку своје владавине 1482 године. Ову збирку пронашао је Бабингер у Националној библиотеци у Паризу. Рукопис је набављен у XVII веку, а набавио га је по свој прилици Галан, чувени француски оријенталиста тога времена (Antoine Galland, 1646—1715). Тако су ове повеље сачуване захваљујући овој околности.

У овој збирци има неколико уредаба које говоре о рудницима у Новом Брду, Кратову, Руднику, Заплани, Сребреници и о пристаништу у Смедереву. Неке су датиране а неке нису, на пример, уредба која се односи на Кратово тачно је датирана и потиче испочетка августа 1475. Ово су дакле прописи који су издати непосредно по освајању наших крајева. У њима се говори о рударима, урубарима (1), кнезовима рударских насеља и њиховом положају, о рударским рововима, топионицама, о преради сребра и ковању новца. На основу ових законских текстова као и оних које је доцније издао Султан Сулејман 1536 за руднике Србије и Босне, може се закључити да је Турска у нашим рударским средиштима признала углавном затечено стање и постојеће рударске повластице. Из Сулејманових закона јасно се види да су рудари, саси како их закон назива, задржали повластицу да им рударске спорове суде посебни рударски судови које турски законодавац означава нашим називом „сабор”. То су зборни судови који су судили по закону (саском кануну), и рударским правним обичајима. Турска се уосталом у прво време своје владавине придржавала начела да оно што постоји од давнина треба оставити у затеченом стању (теамули — кадим). Она је стварно у смислу тога начела као и дрџтих правних прописа оставила и при-

(1) „Urbarer” је по немачком рударском праву био службеник који је издавао рударске концесије. Ово звање постојало је и у српском рударском праву под називом „урбар” и „урборар” (Јиречек — Радоњић: Историја Срба, Београд 1952, II, 91). Он је по српском праву вршио књижење рударског десетка. — То звање постоји и у турском рударском праву у Србији и Босни. Турски га текстови називају „урубар” (Бабингер: н. д., стр. 15 и 36). Овај службеник у смислу чл. 4 Саског закона од 1536 био је надлежан да размеђава рудна поља приликом давања концесије.

знала извесне повластице сточарима (власима), сеоским кнежинским насељима, и верским заједницама (милетима).

Ова збирка турских законских текстова коју је Бабингер објавио увелико ће допринети да се упознају привредне и рударске прилике у нашим крајевима при крају XV века. На основу ових података и података садржаних у рударским законима из 1536 може се пратити континуитет развоја рударске технике и права за готово читав век по освајању наших крајева. Кад се уз ово узму у обзир подаци о рударству за време самосталности Србије и Босне, онда се може пратити развој ове привредне гране у току неколико векова.

М. Беговић

Др. Рудолф Леградић: ТЕОРИЈА СТВАРНОГ ПРАВА И СТВАРНО ПРАВО ФНРЈ. Скопље, издање Универзитета, 1957, 223 стр.

Познато је да је питање уџбеника и њихове ваљаности и целисходности у научном и педагошком погледу нарочито актуелно и значајно данас, када је у вези са увођењем система друштвеног управљања на нашим универзитетима и проблем планова и програма универзитетске наставе у центру пажње, не само наставника и студената већ и свих других заинтересованих органа, државних и друштвених. То се пак у овоме моменту посебно тиче правних и економских наука, пошто нова друштвено-економска и политичка изградња наше земље и промене које су условљене том изградњом захтевају све нова и нова проучавања, са потребним указивањем на остварене резултате и смернице и правце даљег развојка. Услед тога је нарочито отежана израда адекватних и добрих школских књига односно уџбеника из области поменутих наука, што чини да још немамо подесних уџбеника за већи број предмета.

Међутим, уколико се посебно тиче материке грађанског односно стварног права, ми у тој области већ досада имамо неколико добрих дела која служе као уџбеници. Али тиме још увек није у потпуности задовољена потреба наше универзитетске наставе из овог предмета, пошто је стварно право баш једна од оних области у којима поменуте друштвено-економске промене и њихов развитак највише долазе до изражаја. Има, наиме, низ питања и проблема из ове области нашега правног система које је потребно још свестраније и боље обрадити. Многе поставке које се често сматрају и прихватају као неоспорне и коначно дате, па се као такве приказују и студентима, претстављају често само једно схватање њихових аутора о коме би тек требало дискутовати. Ради тога су потребни и одговарајући радови наших других научних радника, потребна је дакле једна одговарајућа борба мишљења, да би се на тај начин могло доћи до општепризнатих и прихватљивих закључака.

И баш посматран са тога гледишта, мислимо да овај рад проф. Леградића долази у право време и добија свој посебни значај као и своје одговарајуће место у нашој данашњој правној литератури. И то не само као једна школска књига односно уџбеник нашега стварног права, већ и као једно научно и стручно дело уопште.

Из предговора се види да је овај рад произишао из предавања која је аутор држао на Правно-економском факултету у Скопљу у школским годинама 1954/1955 и 1955/1956, и замишљен је као привремени уџбеник како из теорије стварног права тако и из стварног права ФНРЈ. Зато ћемо и ми овде, држећи се углавном извесних

познатих начелних поставки о уџбеницима, учинити неколико општих а затим и посебних напомена и примедба, имајући пре свега у виду вредност и целисходност овога рада у наставном и правно-педагошком погледу.

1. — У својим излагањима аутор разликује „теорију стварног права као науку о стварном праву и само стварно право наше земље као објект изучавања од стране теорије стварног права“. Рад је пак израђен са аспеката који су омогућени увођењем радничког самоуправљања и новог привредног система код нас. Зато је и језгро читавог рада теорија наше савремене друштвене („опћедруштвене“) својине, у којој аутор заступа и развија своју теорију друштвеног добра и „квасисвојине“ друштвених органа. Због тога је, заиста, и савсим природно што овај рад има и један полемичан тон и нагласак против постојећих супротних схватања, често уистини дијаметрално супротних његовим схватањима. Ово аутор не сматра недостатком уџбеника, пошто је овде реч о марксистичком развијању теорије стварног права, а марксизам се, каже аутор, увек развијао „на критички и преовлађивању (конструктивном наравно) постигнутих резултата у науци и у непрестаном даљем развијању науке...“ Рад проф. Леградића такође се ослања и на достигнућа наше теорије о стварном праву, нарочито уколико се тиче својине, с обзиром на то како се ова теорија развила кроз дискусију у нашим часописима. Имајући притом у виду и значајна дела и напоре наших познатих правника цивилиста односно професора права: Вуковића, Финжгара, Гамса и Спаића, и сматрајући да је даље развијање теорије „омогућено благодарећи напорима претходника који су припремили теоретско тло за даљи развитак...“ Притом аутор покушава, и то несумњиво са доста успеха, да теорију стварног права даље развија и то наравно вазда у марксистичком смислу. Овде је исто тако остварен изванредан успех и у покушају који аутор чини да се напусти тзв. формалистичка, тј. традиционална формалнологодичка систематика у излагању материје и читаво градиво развије „у једној развојној, историјској, тј. дијалектичкој систематички“. Аутор такође указује и на потребу стварања теориске основе за једну нову систематику нашег грађанског права.

2. — Правило је да уџбеници треба углавном да садрже тзв. готов материјал, тј. углавном само постигнуте резултате из одговарајуће области односно научне и стручне дисциплине, са потребним указивањем и на друга актуелна питања која су предмет дискусије. И на интерфакултетским конференцијама наших правних факултета, када се дискутовало о идеолошком и стручном уздизању наставе на нашим правним факултетима, истичано је нарочито да спорна и још нерешена или непотпуно решена питања не треба излагати студентима као апсолутне и неопозиве истине, што наравно важи и за излагања у уџбеницима. — У томе погледу могли бисмо приметити да и проф. Леградић излаже и износи и извесна своја оригинална опажања и схватања која код нас у правној науци односно теорији и пракси још нису довољно пречишћена нити прихваћена, мада су иначе врло интересантна и заслужују пажњу и могла би се успешније износити у усменим предавањима. То нарочито важи за ауторову теорију о тзв. метаморфозном кретању својине, о тзв. квазисвојини друштвених органа, или пак о тзв. друштвеном добру, — које су теорије изложене у вези са теоријом наше данашње друштвене својине. Таквим излагањима, по нашем мишљењу, пре би било место у побесним научним и стручним монографијама и расправама, нарочито с обзиром на обим у коме су та излагања овде дата. Ту се, наиме, више осећа потреба и једнога адекватног увода у гра-

ђанско право или тзв. општег дела грађанског права, пошто аутор излази са низом нових и врло интересантних правних појмова и термина.

Иначе, саме методе и начину излагања проф. Леградића не би се начелно имало шта приметити, пошто је тај метод у складу и с познатим нашим законским одредбама, по којима универзитет и факултети треба не само да студентима пруже потребна теориска и практична знања из појединих наставних и научних дисциплина одређене струке, већ и да уводе студенте у методе научног рада.

3. — У уџбеницима по правилу треба избегавати полемику коју наравно треба разликовати од дискусије и критике, нужних у борби мишљења. У овоме пак раду проф. Леградића има такође и полемике, али је она објективна и вазда педагошки добро умерена. — Уколико се тиче навођења појединих правних прописа, у овоме раду није изложен само тзв. сиров законски материјал, већ су поједини прописи нашег позитивног законодавства, који се тичу материје стварног права или су са овом материјом у вези, добро проучени и анализирани са освртом и на нашу друштвену и привредну стварност и њен досадашњи и даљи развитак. Пружена су притом и потребна знања из других правних система, тј. из оквира упоредног права, са упоређењем одговарајућих правних установа, наших и страних.

4. — Узевши уопште, заслужује да буде поменут и истакнут и напор који проф. Леградић овде са доста успеха чини, да се српска и хрватска правна терминологија што је могуће више изједначе. Овакав став по овом питању одговара и познатим закључцима Првог конгреса правника ФНРЈ. Овај наш конгрес, наиме, посебно сматра да је за изградњу јединственог југословенског правног система, између осталог, од значаја и јединствена правна терминологија, и изражава потребу да се приступи постепеном остварењу јединствене српско-хрватске правне терминологије која треба да омогући што мање разлике са словеначком и македонском. — И заиста, требало би једном пречистити нашу правну терминологију и утврдити по могућству једнообразне, одређене и јасне правне термине бар уколико се тиче најосновнијих и најзначајнијих и управо стожерних правних појмова и установа. За такво пак једно термилошко утврђивање односно пречишћавање несумњиво је потребно, или управо нужно, и једно претходно одговарајуће пречишћавање и самих појмова и схватања о тим установама, бар у ономе што је код њих основно и битно.

Но, кад је реч о терминологији, треба такође приметити да настојање аутора да постојећи термин „право управља“ на неки начин замени са термином „квасисвојина“ не бисмо могли сматрати правилним и целисходним. — Проф. Леградић мисли, наиме „да се право управљања научно може одредити само као *квасисвојина*, тј. као *неправа својина*“ (подвучено у тексту), па затим каже да је „право управљања“ као термин неодржив (стр. 51 и сл.). — Сматрамо, међутим, да је термин „правно управљање“ — без обзира на његово порекло или његову ранију употребу — углавном адекватан и правилан и да га треба и даље задржати. Овај је термин, заиста, поред термина „самоуправљање произвођача у привреди“ и „право коришћења“, већ довољно познат и одомаћен; а осим тога, што је у овој ствари овде и најважније, прихваћен је и разрађен и у нашем позитивном законодавству, посебно у нашим привредним уредбама и другим новијим правним прописима. Овај термин управо у највећој мери, ако не баш потпуно и савршено, одговара и садржини саме установе. И зато би стварно његова евентуална замена некојим другим термином била непотребна и могла би само да буде од веће штете него користи. — Такође сматрамо, на пример, да није адеква-

тан ни термин „дуална својина брачних другова“ (стр. 120), и да би на место њега требало употребити термин „заједничка својина брачних другова“, који би више одговарао истом правном појму односно установи. Неприхватљив је, мислимо, и термин „ликвидација брака“ (стр. 120). Али су интересантна кратка ауторова опажања и закључци о заједничкој тековини брачних другова као једној „јуридичко-метајуридичкој категорији“ (стр. 121).

Познат је пак значај једне адекватне и добре правне терминологије, не само у правнопедагошком већ и у практичном погледу.

5. — Аутор говори даље о разлици између квазисвојине државних привредних предузећа и квазисвојине друштвених привредних организација, о врстама квазисвојине области друштвеног добра, о режиму квазисвојине привредних организација, о режиму квазисвојине политичко-територијалне јединице, о режимима квазисвојине прелазних облика, итд. (стр. 67 и сл.). — Излагања проф. Леградића по свима овим и сличним питањима су уистини врло интересантна и поучна. Међутим, поред тога што овај термин „квазисвојина“, по нашем мишљењу, не звучи адекватно и правилно, и само инсистирање на томе термину могло би и нехотице да створи претставу о праву управљања као једном својинском праву, или чак као о једној врсти права својине, — а то оно по нашем позитивном праву и законодавству несумњиво није. Што се нарочито види из одговарајућих одредаба нашег уставног закона (чл. 4) где се јасно повлачи разлика између *друштвене својине* над средствима за производњу, *самоуправљања произвођача у привреди* (чији је право управљања само један појамни и стварни елемент (чл. 6) и *самоуправљања радног народа* у општини и срезу, — који су иначе сви скупа „основа друштвеног и политичког уређења земље“. — Право управљања није дакле по својој природи и суштини једно имовинско односно својинско право, већ би се, напротив, о томе праву уистини пре могло говорити као о *једној негацији својине*. То је управо *једно друштвено-политичко или статусно право радних колектива*, право које се тиче новог друштвеног и правног положаја, тј. новог друштвеног и правног статуса радника и службеника као произвођача у привреди, који једино и могу бити носиоци или титулари тога права.

У вези пак са тим овде данас такође добијају свој посебан значај познате речи Бориса Кидрича, који каже: „Врло често се догађа и код људи оданих ствари социјализма да права радних колектива, истакнута новим планским и привредним системом, тумаче као својинска права. [...] по својој друштвеној садржини (та права) нису идентична са својинским правима. [...] Ради се, дакле, о социјалистичко-демократским правима управљања над средствима за производњу, а не о враћању натраг на приватно својинско право“. (В. Б. Кидрич: О неким теоретским питањима новог привредног система, *Комунист*, бр. 1—2/1952, стр. 48. — Подвукао аутор).

Схватање права управљања као једног првенствено или првасходно друштвеног односно статусног права дошло је, мислимо, такође до изражаја и у нашем закону о радним односима од 10 децембра 1957. По овоме закону, друштвена својина служи управо обезбеђењу права радника из радних односа у привредним организацијама. Наиме, положај, права и дужности радника у привредним организацијама утврђују се и обезбеђују друштвеном својином на средствима за производњу и системом самоуправљања радних колектива (чл. 124 пом. закона). *Радници пак, остварујући „уставно право на самоуправљање непосредно и преко органа управљања одлучују о својим међусобним односима који произилазе из заједничког рада у привредној организацији“* (чл. 125). А *радник колектив*

са своје стране, пошто подмири обавезе према друштвеној заједници: (1) *самостално одлучује о употреби оствареног дохотка* и утврђује личне дохотке својих чланова на основу успеха у раду сваког од њих и целог колектива; и (2) *самостално одлучује о заснивању и престанку радног односа као и о другим питањима мичног статуса радника* сагласно одредбама закона (чл. 126, ст. 2, пом. закона). — И баш ово право радника односно радних колектива на самостално одлучивање по овде наведеним и другим сличним питањима у вези са њиховим радом, јесте управо оно што је, по нашем мишљењу, одлучујуће и битно и за само одређивање дефиниције појма права управљања, у правнотехничком односно научном погледу и смислу.

Чињенца пак, што то право несумњиво садржи и извесне имовинске или привредне елементе, тј. и извесна права и обавезе имовинског или привредног карактера, — нема битног утицаја ни значаја за одређивање његове ближе правне природе и суштине. У томе погледу, битна је само друштвено-политичка и идејна основа и садржина овога права, као и метод и начин регулације оних друштвених и правних односа који чине ту садржину. Сличан случај имамо, на пример, несумњиво и код права радника и службеника на *социјално осигурање*, којим се по правилу, као што је познато, радницима и службеницима и њиховим породицама обезбеђују одређена права за случај болести, смањења радне способности, старости и смрти, као и друга права утврђена прописима о социјалном осигурању. По своме предмету и својој садржини, као и својој намени и функцији, то су, на име, несумњиво *имовинска права*, — јер се сва та права више-мање тичу само задовољења одређених материјалних потреба њихових корисника односно осигураних лица (субјеката права социјалног осигурања). Али, та права ипак, — по својој правној природи и суштини, категорији или врсти (својој дефиницији), а отуда и по своме месту у правном систему, — не припадају имовинском односно грађанском и привредном, већ социјалном односно радном праву. То је несумњиво. (В. о свему томе ближе у нашој расправи: О појму и правној природи права управљања, *Годишњак Правно-економског факултета у Скопљу* 1956, и тамо наведену литературу.)

6. — Посебно су пак интересантна излагања проф. Леградића о режиму квазисвојине на непокретностима, при чему се та тзв. квазисвојина нарочито упоређује са правом коришћења. Тако, на пример, говорећи о садржају права коришћења односно квазисвојине на пољопривредним земљиштима, аутор примећује да познато право коришћења појединаца или посебних друштвених организација, које је предвиђено у чл. 45 закона о промету земљишта и зграда, није квазисвојина већ једно специфично стварно право оних правних субјеката (*ius in re aliena*) на општедруштвеној својини (стр. 88). Говорећи пак о квазисвојини на станбеним зградама, према прописима познате Уредбе о управљању станбеним зградама од 1954 аутор констатује да као носиоци ове квазисвојине иступају станбене заједнице и кућни савети, тј. да су они правни субјекти ове квазисвојине, али да је њихов правни персоналитет ограничен постојећим широким овлашћењима станбене управе ((стр. 93). — Ова су опажања несумњиво правилна и тачна, мада је питање правног персоналитета и статуса наших кућних савета још увек прилично неодређено и споро.

Иначе, узевши уопште, баш само право коришћења као такво, тј. као један посебан правни институт нашега позитивног права, могло би унеколико да одговара управо ономе што наш аутор овде редовно назива квазисвојином. То је уосталом и у поменутој књизи изрично наведено и констатовано у вези са излагањем о режиму квазисвојине односно права коришћења привредних организација

(стр. 75 и сл.). А све то утолико пре што по садашњем закону о средствима привредних организација од 11 децембра 1957 право коришћења привредне организације на средствима која је она створила својом делатношћу или стекла на основу зајма и других кредитних послова или по другим предвиђеним законским основама, *садржи и право располагања тим средствима у границама закона* (чл. 8). А право располагања са стварима, сходно ономе класичном *ius abutendi*, увек нас и нехотице упућује и потсећа на својину. Међутим, својина у правом односно правном смислу речи, и на оним средствима на којима наше привредне организације имају по закону право коришћења односно право располагања, — припада увек само друштвеној заједници односно држави ФНРЈ као претставнику друштвене заједнице. И то је, дакле, све само *друштвена својина*, а не било каква „квазисвојина“.

7. — Напоследку, уколико се тиче њенога обима, мислимо да ова књига проф. Леградића и у томе погледу углавном одговара циљу коме је намењена, тј. просечном обиму једнога уџбеника стварног права (223 стране уобичајеног формата). Позната је пак поставка да уџбеник мора садржавати и материјал обухваћен наставним програмом, али да се не мора, а по правилу и не може, изједначити са датим програмом наставе већ да, напротив, треба да буде обухватнији и шири, са опсежнијом и ближом разрадом појединих питања. Тој поставци, уопште узевши, одговара и обим овога рада. Мада би, по нашем мишљењу, поједина места требало скратити (на пример, нека од оних која се тичу дискусије односно полемике са проф. Гамсом, нарочито о појму ствари и сл.); а друга пак нешто потпуније обрадити (на пример, поглавље о земљишним књигама и другим земљишним регистрима односно тапијама, с обзиром и на наше ново стварно право). — Иначе су приказани и проучени у довољној мери и наци нови правни прописи из ове области, као и одговарајућа правна правила из старог законодавства.

8. — Излагање датог материјала је приступачно и лако. То нарочито важи за материјал који се тиче питања личне и приватне својине, сувојине, права залогe и службености, затим права државине, као и свих других основних појмова и установа тзв. класичног стварног права. Ту проф. Леградић износи такође и извесне нове елементе и аспекте. Тако да његова излагања у овој области делују на један управо освежавајући и нов начин. Све то још више повећава стварну вредност ове веома интересантне и корисне књиге.

Уопште, рад проф. Леградића по својој вредности стоји несумњиво на висини једнога универзитетског уџбеника и као такав претставља један леп допринос науци наџег савременог грађанског права.

Др. Адам П. Лазаревић

Ilija Kosanović: ISTORISKI MATERIJALIZAM (Uvod u osnovna pitanja sociologije marksizma). Sarajevo, „Veselin Masleša“, 1957, 447 str.

Ова књига — намењена школама а нарочито академијама и школама ЈНА — претставља једно од ретких дела наше научне литературе о систему марксистичке социологије. Једна новина коју оно садржи јесте посебно поглавље о суштини и карактеру рата и армије, које је, с обзиром на поменуту сврху дела, могло бити и веће. Најзад, колико је нама познато, Косановић је једини од наших социолога који је, поред Зихерла, у посебној монографији (*Дијалектички материјализам, Увод у основна питања филозофије марксизма*,

Сарајево, „Веселин Маслеша“, 1956) дао релативно опсежну филозофску базу свог излагања о основним питањима марксистичке социологије која је са своје стране једна примена и потврда филозофске подлоге — дијалектичког материјализма.

Историски материјализам је пре свега веома успела популаризација марксистичке социологије, врло јасно и занимљиво писана а да тиме није изгубила у научној висини. Исто тако, сажети закључци и тезе за дискусију, као и основна литература на крају сваког поглавља — све то доприноси да може веома добро одговорити школским потребама и широком кругу читалаца.

Изворни материјал, који је писац обрадио, веома је широк. Излагање се заснива како на делима класика марксизма-лењинизма, тако и на радовима наших руководиоца и теоретичара. Ставове историског материјализма писац поткрепљује и илуструје многобројним примерима из светске и наше историје и савремености, посебно из југословенске социјалистичке праксе. У вези с тим напомињемо да је у делу, које је особито намењено војним академијама и школама, требало у појединим одељцима више наводити примере из војне историје и теорије.

У погледу буржоаске социолошке књижевности и савремене иностране марксистичке и уопште социјалистичке литературе, примећује се да је недовољно коришћена, што иде на уштрб потпуности обраде проблема.

Научна систематика се углавном заснива на систематизи предавања Зихерла о историском материјализму, с тим што је Косановић унео извесна своја решења, на пример, проблематику класа он расправља као прелазну карику ка наградњи у заједничком поглављу са економском основом. С друге стране, ова систематика се у многоме разликује, на пример, од систематике *Увода у социологију* проф. Р. Лукића.

Књига је подељена на уводни део, у коме су дате основне црте настанка, појма и значаја историског материјализма и главни део о основним питањима базе и наградње.

У првом делу, у коме су коришћени извесни одломци из Косановићеве претходне књиге, чини нам се да недостаје кратак, донекле конкретан поглед на даљи развој историског материјализма и буржоаских и других социолошких доктрина после епохе класика марксизма-лењинизма. Треба истаћи да је писац у овом делу, насупрот гледиштима неких наших научника, прихватио концепцију Зихерла да је марксистичка социологија уствари сам историски материјализам, а не да је историски материјализам метод и теорија марксистичке социологије која се с њим не може идентификовати.

Други део састоји се из поглавља о економској основи и класној структури друштва и поглавља о друштвеној наградњи. У првом поглављу аутор је с правом посветио специјалну пажњу разради друштвено-економске формације као основне категорије марксистичке социологије. Занимљиво је такође разматрање о могућностима појава савремене касте, касте бирократа. Но, писац је оставио нерешену противречност између карактеристика савремене касте (стр. 120) и класичне дефиниције касте (стр. 121), јер очигледно је да се савремена каста не би могла подвести под такву дефиницију.

Расправљања о друштвеној наградњи чине главе о политичко-правној наградњи друштва и идеолошкој наградњи друштва. Политичко-правну наградњу као непосредну супраструктуру над економском базом и класном структуром аутор почиње са политичким партијама које су „[...] елеменат наградње, који најнепосредније одражава[...]“ економску основу и класни склоп (стр. 151). После тога прелази на даље теме: на државу и право, где је питање демо-

кратије као облика државе веома мало расправљано; на марксистичко учење о социјалној револуцији; аутор сасвим правилно примећује да марксистичка теорија кулминира у разматрањима о социјалној револуцији; теме осталих одељака су диктатура пролетаријата — социјалистичка демократија и држава и нације; последњи одељак ове главе посвећен је војним питањима. Овај одељак је примена социолошких резултата ранијих излагања на специфичности рата и армије.

Основна идеја пишевих излагања о војним проблемима са становишта социологије јесте подвлачење њене огромне важности за војну теорију и праксу. Из анализа рата као друштвене појаве, карактера ратова, улоге економике и морала у рату и питање рата у савременим условима види се значај разних друштвених фактора за категорију друштвених појава коју називамо ратом. Одатле произилази и важност разних посебних друштвених дисциплина које се баве тим факторима као и опште друштвене науке за војну теорију — проблематика коју је марксизам једини потпуно правилно решио — а што увиђају све више и буржоаски аутори (В., например, Ерл: *Творци модерне стратегије*, Београд, 1952).

Последњу главу (о идеолошкој надградњи друштва) сачињавају одељци о друштвеном бићу и друштвеној свести и о облицима друштвене свести.

Опште речено, многе проблеме аутор је веома исцрпно обухватио (наравно у размерама простора књиге) износећи своје самостално схватање. Такво је, например, третирање проблематике рата у савременим условима, приликом чега писац показује да, на супрот оним друштвеним чиниоцима који су столећима условљавали ратове, данас све више јачају противни фактори, као што је висок степен развитка производних снага нашег доба, измене односа производње, напредак војне технике и активност радних људи. Али, с друге стране, има и упрошћавања, недовољног свестраног гледања на ствари и недовољно тачних или у сваком случају једностраних формулација, као што је, например, она према којој у савременој епоси „Развитак радничког покрета и социјалистичких снага све више доводи до брисања разлика између појединих буржоаских партија, па чак и до њиховог више или мање добровољног ликвидирања и формирања [...] фашистичких партија [...]“ (стр. 164). Такође има и неправилних термина, например, назив буржоаско-капиталистички начин производње (стр. 160).

Из овог кратког приказа питања која су претресана у овој књизи може се закључити да Косановићево дело претставља прилог нашој оскудној социолошкој литератури и то баш у време када се чине први знатни кораци да се тај недостатак наших друштвених наука уклони.

Александар Стојановић

Миодраг Јовичић: *РЕФЕРЕНДУМ. Покушај упоредноправног изучавања*. (Институт за упоредно право, Монографије, 1) Београд, 1957, 48 стр.

Публиковањем овог рада Институт за упоредно право отвара серију монографија о актуелним правним проблемима од теориског значаја. Прегежан број монографија треба да буде писан са упоредноправног становишта, док ће остале бити посвећене и другим питањима која данас код нас захтевају да буду проучавана.

Ту своју концепцију Институт је потврдио већ првом монографијом чији је аутор М. Јовичић, асистент Института. Проблем ре-

ферендума је теоретски и практично веома интересантан, не само зато што је актуелан у иностраним земљама, него је и веома значајан за развитак наше друштвене теорије и праксе. Напоменимо само да је референдум један од важних облика непосредне демократије која је један од конститутивних елемената социјалистичке демократије као све више директне демократије, демократије самоуправности.

Међутим, из списка коришћене и наведене литературе у монографији види се да у нашој правној књижевности нема ниједне монографије о овој теми. Из тога произилази да монографија М. Јовичића има у извесном смислу пионирски карактер. Али баш зато што је пионирска и што је њен обим веома мали, у њој су могле бити само кондензовано анализиране основне карактеристике материје референдума. Стога је у монографији изостао социолошки угао посматрања ствари. Стога и политички аспект изучавања, иначе релативно знатно заступљен у књизи, на извесним местима није могао више доћи до изражаја, као на пример у одељку „Историски развој установе референдума и његова садашња примена“. За подробније и шире разрађивање појединих карактеристика и питања референдума била би неопходна, не једна много опсежнија монографија, већ читав низ таквих монографија. Можда би израда таквих студија могла најуспешније да се оствари сарадњом таквих установа као што су на пример Институт друштвених наука и Институт за упоредно право.

Ако се монографија погледа у целини уочава се да се она састоји из два различита дела, са два начина обраде. У излагањима првог типа налази се правна и релативно опсежнија политичка анализа. То су: „Увод“, „Разматрања о вредности и улози референдума“ и „Закључци“. Излагања другог типа претстављају већим делом чисту правну анализу установе референдума са оцртавањем појединих њених својстава (изведеним из упоредног посматрања) при чему се показују разлике које постоје међу државама. Ова излагања захватају средњи део књиге: „Историски развој установе референдума“, „Врсте референдума“, „Поступак примене референдума“ и „Правна природа закона изгласаног путем референдума“.

Из таквог система излагања види се пишчева методологија. Он полази од извесних основних политичких и правних обележја референдума која истовремено оцртавају и његов значај. Затим се референдум прво испитује чистом правном методом (што чини добар део монографије), и најзад се у завршним одељцима правна анализа сматра и поткрепљује са ширим политичким разматрањима.

Несумњиво да су најзанимљивији баш ови завршни одељци. У разматрањима о вредности и улози референдума износи се да се дискусије о овој установи воде колико на правном толико и на политичком плану, и да су отуда разлози за и против референдума најразличитије природе и вредности. Пре него што се пређе на описивање тих разлога, добро се уочава да се присталице и противници референдума не групишу према напредности њихових политичких схватања. Разлог ове појаве је у томе што референдум веома лако може да се употреби било у конзервативне, било у прогресивне сврхе. „Установа је дакле таква да може, зависно од тога из кога угла се посматра и како се примењује, да задовољи и једне и друге“ (стр. 30).

Разлози у прилог референдума, између осталих, јесу: он доприноси јачању карактера демократије као владавине народа; дејствује против свемоћи парламента; онемогућава корупцију, којој су извесни чланови законодавног тела подложни; итд. Разлози који иду насупрот референдуму, између осталих, јесу: он не допуњује претставнички систем демократије већ га крњи; исувише ограничава са-

мосталност парламента; учесници референдума често одлучују о таквим питањима о којима или немају довољно или уопште немају знања; референдум је углавном конзервативне природе; итд.

Какав је став аутора према разлозима за и против референдума? Он каже: „лобијати све разлоге наведене против примене референдума односно разлоге који умањују његову вредност, био би посао унапред осуђен на неуспех. Има чињеница које стоје и против којих би се мало шта имало рећи. Међутим, има их и таквих које не погађају у саму бит установе“ (стр. 39). Аргумент о поткопавању темеља претставничке демократије путем референдума био би умесан кад би референдум у сваком случају био примењиван а не само изузетно, тј. о питањима од већег значаја. Теза о нарушавању угледа и квалитета рада парламента не стоји, јер референдум само утврђује и допуњава систем. „Тврдња да ће углед и рад парламента трпети због могућности изношења пред бираче ствари о којој је он већ одлучивао, зар то није исто што би била и тврдња да на пример у систему судства првостепени судови губе значај и њихов рад нужно постаје површан [...] услед тога што постоји могућност да се против њихових одлука поднесе жалба?“, итд.

У закључку аутор формулише да су разлози у корист референдума јачи од противних разлога, да вредност референдума варира од земље до земље, конкретније речено од целокупности друштвених односа у разним државама, да се референдум као допуна претставничког система мора опрезно примењивати да не би дошло до супротног од оног што се хтело — до негације претставничког система.

На крају писац говори о уставним одредбама ФНРЈ о референдуму (као што је познато Закон о референдуму још није донет) и указује на непосредну практичну корист изучавања овог питања: „Доношењем закона о коме говори чл. 18 Уставног закона морају да буду решени сви проблеми који се постављају у вези с применом установе референдума, а о којима је у овом раду било речи. Без опасности од прејудуцирања, може се рећи да ће решења која у њему буду усвојена бити несумњиво на линији нашег државног и друштвеног развитака и претстављати, у савезним и републичким оквирима, још једну могућност и начин остваривања права грађана на самоуправљање“ (стр. 44).

Завршавајући овај приказ, напоменимо да у монографији није било говора о локалном референдуму, пошто је о овој врсти референдума иностраних земаља доступан веома мали број података, тако да се не би могао иоле опсежније применити упоредноправни метод истраживања.

А. Стојановић

T. A. Blanco White: PATENTS FOR INVENTIONS AND THE REGISTRATIONS OF INDUSTRIAL DESIGNS. London, Stevens and Sons Limited, Second edition, 1955, LI, 542 pp.

Проналазачко право, производ индивидуалистичких схватања у праву, показало је током своје еволуције ону исту тенденцију која је запажена и у другим областима права. Првобитно схватање односа између проналаска и проналазача као право својине овог последњег на нематеријалном добру — творевини духа, напуштено је временом да би уступило место схватању тог права као искључивог права (монопла) искоришћавања. Савремене потребе привреде и индустриског напретка и мешање државе у привредне односе појединаца под ути-

цајем тзв. „социјалистичких тенденција у праву”, имале су утицаја и на развој проналазачког права. Почетком овог века прихваћено је схватање по коме проналазач има право на правичну накнаду за свој проналазак. Сва ова схватања имала су свога одраза и у међународним конвенцијама и у националним законима који су у овој области доношени у појединим земљама.

Међународни конгреси, посвећени индустриској својини, последњих деценија поклонили су највећу пажњу баш овом питању, па је познати амерички правник С. Ладас с правом рекао да у еволуцији члана 5 Конвенције Париске уније у извесном смислу треба видети и историју саме Конвенције. С друге стране, садашња редакција члана 5 Конвенције има много да захвали искуству енглеског права. Трудећи се да усклади опште интересе са индивидуалним интересима проналазача, енглеско право је врло рано увело систем принудне лиценце, као средства ограничења искључивог права титулара у општем интересу. Енглески систем принудне лиценце, заснован на принципу злоупотребе монопола, израз је савремених схватања о проналазачком праву као праву титулара на правичну накнаду. Прихваћен касније и од стране немачког права, овај систем је кроз одредбе Конвенције нашао примене у већини савремених позитивних права. Наше право такође је прихватило принудну лиценцу, мада у домаћој правној литератури има мишљења да она претставља заштиту монополистичких интереса индустриски јако развијених земаља (проф. др. С. Претнар).

И нови енглески закони о патентима и регистрованим нацртима из 1949 резултат су опште тенденције задовољења нових схватања у овој области права. Они уносе читав низ промена у енглеско проналазачко право: повећан је број приговора који се могу истицати против издавања патента; регулисано је питање претходне тајне употребе; укинута су ограничења која су се односила на хемиске супстанце, лекове и намирнице; упрошћено али и проширено право принудне лиценце; продужен рок заштите регистрованих нацрта на 15 година; итд.

Не упуштајући се ни у каква теориска образложења и не трудећи се да енглеско проналазачко право упореди са проналазачким правима других земаља, аутор врло минучно излаже систем енглеског проналазачког права, указујући повремено на историјат појединих институција и износећи судску праксу енглеских судова.

Најважнији део патентног права, по мишљењу аутора, јесте опис патента (спецификација). Клица данашњег система описа патента налази се још у одредбама закона од 1852 који предвиђа, поред потпуне, и привремену спецификацију. На основу те привремене спецификације издаван је патент. По новом закону, ипак, привремена спецификација служи искључиво очувању приоритета. Она се подноси чим је остварена замисао проналазача и садржи што јаснији опис патента, назначење поља примене и индикације о резултатима које проналазач очекује од проналазка. Потпуна спецификација, међутим, подноси се тек када је проналазак потпуно остварен и мора да одговара одређеним стандардима. Потпуна спецификација води издавању патента. Овакав систем обезбеђења приоритета специфичност је енглеског права. Сем тога, у енглеском праву постоји обезбеђење приоритета и сходно одредбама међународних конвенција.

Енглеско проналазачко право има оригинални систем претходне административне провере са широким овлашћењима контролора. Када сматра да су испуњени сви услови који се захтевају, контролор прима спецификацију, а затим је објављује. Свако заинтересовано лице може истаћи приговор на издавање патента, и то како у погледу но-

вости, јасности описа, довољности описа, корисности и ранијег подношења захтева у вези са истим проналаском, тако и у погледу активне легитимације, безначајности, неморалности и недопуштености проналаска. — За систем претходне административне провере знају и немачко, аустриско и холандско право, у којима такође постоје две фазе поступка: провера и објављивање. САД имају по закону од 1952 систем административне провере који претставља у извесном смислу средње решење између енглеског и немачког система. И Швајцарска, која као и Француска и Белгија, није имала систем административне провере, увела је делимично овај систем новим законом од 1954. У нашем праву такође постоји претходна административна провера за испитивање новости, корисности и техничке изводљивости и применљивости. Насупрот енглеском праву које нарочито инсистира на испитивању корисности проналаска, а супротно и одредбама сада на снази, нацрт нашег закона о патентима од 1955 одбацује испитивање корисности и економске оправданости проналаска (чл. 38).

Издавању (печаћењу) патента приступа се уколико нема приговора или ако су сви приговори одбијени. Успешно истакнут приговор води одбацавању захтева за патентирање, а успешно истакнут „закаснио приговор“ (који се истиче у року од годину дана од издавања патента) води ништавости патента.

Контролору су дата широка овлашћења и у погледу одлучивања да ли је једном спецификацијом обухваћен само један или више проналазака. У овом другом случају тражилац је дужан да изврши издавање, с тим што контролор има право да издвојени захтев антидатира на дан подношења првог захтева.

Уопште узев, енглески систем заштите проналазачких права претставља мешавину судских и административних надлежности.

Титулари истог патента могу бити и два или више лица у ком случају имају заједничку имовину на патенту.

Искључиво право искоришћавања траје 16 година. Овај рок суд може продужити највише за 10 година у случају да је искоришћавање било ометено ратним околностима или ако титулар патента није добио одговарајућу накнаду искоришћавањем проналаска услед објективних околности. Могућност продужења рока трајања искључивог права правда се у теорији тиме што је рок заштите искључивог права по енглеском праву релативно кратак (тако проф. Е. Reimer: *Europäisierung des Patentrechts*, 1955), мада многа законодавства немају ову установу иако признају још краћи рок заштите искључивих права, као што је случај и са нашим проналазачким правом.

Врло интересантно питање права послодавца на проналаске његових посленика учињене у току службе јесте материја која се у енглеском праву регулише првенствено уговором. У случају да ово питање уговором није регулисано, проналазак учињен у току службе припада послодавцу. У овом погледу, свакако најспорније је шта се подразумева под изразом „у току службе“. Аутор сматра да критеријуми радног времена, употребе послодавчевог материјала и др. нису довољни за решење овог проблема. По њему, а то мишљење заступају и неки други савремени правници, нарочито немачки, решење треба тражити у томе да ли у редовну дужност посленика спада проналазачки рад односно технички посао у питању.

У упоредном праву наилазимо на велику шароликост у овој материји. Совјетско право усваја принцип посебног награђивања за проналазачки рад, док аустриско право у начелу признаје послопримцу право на проналазак остварен у служби уколико уговором или посебним одредбама то није друкчије регулисано. Интересантну одредбу садржи закон Јужноафричке Уније од 1952, по коме у слу-

чају спора, и уколико једна страна није квалификована, надлежни орган (управни или суд) одлучује да се користи од патента поделе на праведан начин између послодавца и послопримца. — У нашем праву ово питање регулисано је на сасвим други начин. Полазећи од принципа заштите правог проналазача, наше право признаје проналазачко право „само стварним ауторима проналаска односно техничких усавршавања“ (чл. 7 закона о проналасцима и техничким усавршавањима од 1 децембра 1948). И нацрт новог закона о патентима чврсто стоји на истим позицијама, предвиђајући у чл. 10 да „радници, намештеници и службеници имају право на патент за оне проналаске који израде у служби, без обзира на њихов положај, звање или врсту запослења односно задатке у оквиру своје службе“.

Основни недостатак енглеског проналазачког права аутор на-лази у скупом и врло дугом поступку (парнични трошкови иду и до 10.000 фунти, а поступак може да траје и 20 дана), тако да о патентној заштити под овим условима скоро не може ни бити речи. Стога аутор сматра да је енглеско проналазачко право врло добро као средство за прикупљање и публиковање техничких информација, али не и као средство индустриског и трговачког напретка земље. (Из Института за упоредно право)

Миодраг Јањић

Walter Thelmer: *LEXIKON DER POLITIK*, Bern, Francke Verlag, 1955, 713 S.

Прва конфедеративна држава света, једина у којој су се очували остаци установа непосредне демократије, прва земља с колективним шефом државе, најстарија и данас једина држава која ужива статус сталне неутралности — Швајцарска је земља која је својом праксом, стално стварајући и развијајући нове установе, уносећи и разрађујући нове појмове, непрестано обогаћивала политичке науке, као уосталом и многе друге. Но, она није само пружала материјал за обраду ових питања; интересовање за политичке науке, које је у њој увек постојало, нагонило је њене писце и теоретичаре да се и сами посвећују разради политичких проблема. Швајцарска литература из политичких наука и о политици уопште по својој богатству управо одговара богатству нових идеја и установа рођених у Швајцарској.

Један од доказа тог интересовања и те сталне актуелности политичких проблема у Швајцарској претставља и пето (од 1947 године!) издање овог *Политичког лексикона*. У њему је на нешто више од 700 страница цепног формата дато алфаветским редом неколико хиљада појмова из области политике. У покушају „да пружи политичку слику света“, аутор је дао преглед многих политичких појмова, проблема, покрета и одредница. Осим тога, дат је опис државног и друштвеног уређења готово свих земаља света, са кратким излагањем историских података, углавном из тзв. савремене уставне историје, карактеристикама уставног уређења, политичких партија, посебних тенденција и проблема. С обзиром да је његова редакција завршена крајем 1955, ово издање садржи податке о скорашњим збивањима у свету и даје преглед свих важнијих политичких догађаја и промена последњих деценија. Најзад, доста места у лексикону заузимају „најважнији политички мислиоци свих времена и народа“. — Које и какве појмове овај лексикон конкретно обухвата, показаше, надохват одабрана, два-три примера; на једном месту, на две суседне странице, дати су појмови и објашњења за: Британски Хондурас, Бриселски уговор, буџет, буржоаске партије, бирокра-

тију, Букурешки уговор од 7 маја 1918; на другом, за: класу, клерикализам, клеро-фашизам, коегзистенцију, колхоз, колегијални систем, колективизам, Колумбију; најзад, на трећем, за: отворена врата (политику...), Off-shore уговоре, Оленхауера, опцију, Осева Бранд-вак (бурску националистичку организацију), Источни блок, Источну Пруску, Отавски уговор. — Оквири у којима се дају објашњења појединих појмова, крећу се од два-три реда (за најмање важне односно опште познате појмове) па до неколико страница (за највеће државе света, поједине политичке мислиоце и идеологе, итд.), уствари читавих малих чланака. На тај начин, омогућено је читаоцу не само брзо и лако оријентисање о проблемима с којима се свакодневно среће, већ и стицање извесних лексиконских знања као и улажење у основне проблеме политике. — Једна од карактеристика ове књиге лежи у томе што она на прикладан начин спаја у једну целину две прилично разнородне ствари, публицистику и науку. Писац (који се иначе бави изучавањем политичких и правних доктрина) умео је с мером да да превагу једној или другој кад је то на одговарајућем месту било потребно.

Како је аутор схватио свој задатак и како гледа на њега, види се из завршног става кратког предговора лексикону: „Политичка песма је ружна песма. Али сви ми морамо да је певамо. Овде имате ноте. Тон за музику мора свако сам себи да да.” Дакле, аутор не жели да он буде тај који даје тон. Читалац лако уочава његову тежњу да се уздржи од давања судова и мишљења и да своје излагање сведе на фактографске податке и на изношење мање-више опште прихваћених ставова. — Колико то с једне стране може да буде позитивно, јер се заиста не може очекивати да *један* човек даје критичке анализе и износи оригинална схватања о мору појмова, толико с друге стране осиромашује материју и каткад оставља читаоца непотпуно информисаног и оријентисаног. Општи став писца који ипак избија налази се на линији западноевропског демократизма, углавном прогресивног, но каткад склоног да ствари једнострано посматра.

Не упуштајући се у критиковање извесних пишчевих ставова и схватања јер се с њим, у овако осетљивој материји, разумљиво, не можемо увек и у свему сложити, на крају ћемо констатовати да основне вредности овог *Политичког лексикона* у најкраћем леже: (1) у користи коју пружају сви лексикони, тј. у могућности брзог, приручног обавештавања; (2) у томе што је он специјалистички, ограничен на област политике (шире схваћене) из које даје масу података; и (3) у непретенциозности и јасноћи којом се ти подаци презентирају.

Овакве публикације намећу једно питање: да ли није време да се и код нас најзад приступи изради једног оваквог политичког лексикона. После покушаја Владимира Јовановића, учињеног још 1870-72, када су изишле прве свеске његовог започетог али недовршеног *Политичког речника*, до данас се у нашој земљи није нашао нико да приступи овом послу. Сложеност и деликатност оваквог, код нас пионирског рада, захтевали би и колективан напор и доста времена, али то је само разлог више да се на ово озбиљно мисли.

М. Јовичић

THE AMERICAN JOURNAL OF COMPARATIVE LAW (Published by American Association for the Comparative Study of Law), Ann Arbor, Vol. VI, Nos. 2 & 3, Spring-Summer 1957. — W. Müller-Freienfels: Law of Agency. — G. R. Delaume: Jurisdiction of Courts and International Loans. — J. W. Davies and B. D. Inglis: Divorce, The Royal Commission, and the Conflict of Laws. — William G. Rice: A Glimpse of Swiss Intercantonal Litigation. — Alexander C. Castles: Compulsory Automobile Liability Insurance in Australasia. — S. A. Bayitch: Transfer of Business (A Study in Comparative Law). — Chiyen Chen: The Foster Daughter-in-Law System in Formosa. — David G. Farrelli and Stanley H. Chan: Italy's Constitutional Court — Procedural Aspects. — Peter H. Merkl: The Financial Constitution (Finanzverfassung) of Western Germany. — Salvador M. Dana Montano: The Constitutional Problem of the Argentine Republic.

THE AMERICAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW, Washington, Vol. 51 No. 4, 1957. — R. Ago: Positive Law and International Law. Чланак почиње са разматрањима о важности језика за рад на филозофским и политичким, а посебно правним питањима. Ова разматрања су принципијелна оријентација за обраду позитивног права и међународног права. Сходно томе, аутор приступа историском испитивању појма позитивног права (кроз доктрине), почев од Средњег века до закључно XIX века. Затим је обрађен проблем односа између појма позитивног права и појма међународног права у теоријама XVI, XVII и XVIII века. На основу тога писац закључује да традиционална правна мисао, упркос различитих полазних тачака теоретичара, увек гледа на позитивно право само као на један део права које има обавезну снагу. Насупрот традиционалној правној школи, учење нове ере правног развоја признаје за право само позитивно право, одакле и изводи своје име. Идеја да позитивноправна теорија проистиче из истоименог филозофског правца није сасвим правилна. Носиоци позитивноправних идеја, штавише, одбијају било какву везу са позитивистичком филозофијом. После тога се прелази на анализу ове теорије, при чему се утврђује да се њено схватање позитивног права уствари не разликује од традиционалног правног мишљења раније епохе. Тако писац, између осталог, каже: „У позитивноправној доктрини десила се иста ствар [...] коју смо видели да је настала у традиционалној мисли: то је даље ограничавање појма позитивног права које се, међутим, сада изједначава са самом идејом права. Не само да се формулисало да је једино истинско право оно које је створено путем формалних правних извора, већ су из „формалних извора“ позитивног права искључени сви они акти који нису посредна или посредна манифестација државне воље, јер само држава има право стварања правних норми“ (стр. 698). Усвајање овакве поставке доводи до решења сличног Пуфендорфовом који је порицао постојање позитивног међународног права. То је тачно оно што чине неки писци када сматрају да међународно „право“ спада у домен морала, итд. Већина њих не желе на одбију тезу постојања међународног права, а ипак желе да доследно спроведу концепцију да целокупно право има своје порекло у држави. Понекад они искрено, али нужно неуспешно покушавају да помире ове две очигледно непомирљиве поставке. Правни позитивизам има разне аспекте и аутор испитује извесна учења, као напр. бечку школу. Све то њему служи да би на крају чланка поставио разлику између права које, како он каже, спонтано настаје и права које стварају специјално за

то одређени органи. Међутим, оба типа права су заиста право. Према том схватању међународно право, чији је најважнији део баш спонтано право, јесте одиста право. Такво гледиште користи науци међународног права, а преко ње и осталим правним дисциплинама. — R. B. Schlesinger: *Research on the General Principles of Law Recognized by Civilized Nations*. Аутор истиче да је конкретно одређивање и формулисање општих правних начела признатих од стране цивилизованих народа један од најважнијих задатака правних истраживања. Такође, чланак има сврху да обрати пажњу на пројект систематског почетка таквих изучавања. Значај ове теме писац поткрепљује са чињеницом да су поменути принципи један од важних извора међународног права, на који се у безброј случајева позива међународно судство и узима га као подлогу својих одлука. Кад читамо судска мишљења, ми се питамо: како је суд знао да ово или оно начело или правило припада области принципа о којима је реч? Фактички судије се служе начелима оног правног система односно правних система који су им блиски. Конкретно истраживање и формулисање правних начела признатих од стране цивилизованих народа јесте ствар упоредног права, које би тиме много допринело развитку међународног права. Потенцијална величина таквог доприноса наглашена је од стране интернационалиста који указују да би конкретно формулисање оваквих начела веома користило, пошто би она, у случају непостојања спроводљивог уговора, била једини извор међународног права, итд. Писац излаже и своја гледишта о корисности ових принципа. Даље се аутор осврће на то колико је до сада учињено у конкретном формулисању принципа, наводећи Универзалну декларацију о правима човека, Европску конвенцију о заштити људских права и основних слобода, итд. На крају се, поред осталог, говори о семинарском методу проучавања ове материје. — У рубрици *Уреднички прилог* налазе се ови написи — L. H. Woolsey: *George A. Finch*, посвећен смрти америчког интернационалисте; Ph. C. Jessup: *Political and Humanitarian Approaches to Limitation of Warfare*, о ставовима према питању правних ограничења рата; C. G. Fenwick: *The Honduras-Nicaragua Boundary Dispute*, о скорашњем граничном спору Хондураса и Никарагве. У рубрици *Белешке и прилози* објављен је напис — R. M. Slusser and J. F. Triska: *Professor Krylov and Soviet Treaties*, одговор редактора америчке студије *Совјетска влада као уговорна страна, 1917-1952* на критички чланак проф. Крилова који је поводом наведене студије објављен (*Известија*, чланак је приложен у часопису); као и неке белешке. У рубрици *Службени документи* објављени су текстови уговора о Европској Економској Заједници (25 март 1957), о Евроатому (истог датума) и Конвенција о извесним заједничким институцијама европских заједница (истог датума).

A. Стојановић

ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKLODOWSKA, Lublin, Sectio G: Ius, Vol. IV, 1957. — Józef Mazurkiewicz-Władysław Ćwik: *Das Eigentumsrecht in den Lubliner Mediatstädten zur Zeit des Warschauer Herzogtums und des Kongresskönigreichs (1809-1866)*. — Roman Szporliuk: *Zur Frage der Staatenklassifikation*. — Emanuel Isgrzon: *Das Verfügungsrecht des Staates über die Mineralien*. — Edmund Wengerek: *Die gerichtliche Zwangsvollstreckung (Studium im Zusammenhang mit dem zivilprozessrechtlichen Gezetzentwurf in der Polnischen Volksrepublik)*. — Henryk Groszyk: *Genese und Wesen des demokratischen Zentralismus*. — Feliks Siemiński: *Abhandlung über die Rechtsnormstruktur*. — Leszek Kasprzyk: *Das Nationalitätenproblem in der chinesischen Verfassung*. — Eugeniusz Modliński: *Einige Probleme der Straf- und Strafverwaltungsverantwortung im Bereich der Arbeitssicherheit und der Arbeitshygiene*.

L'ANNEE POLITIQUE ET ECONOMIQUE, Paris, 30 année, No. 140, Novembre-Décembre 1957. — Bernard Lavergne: La nullité de la politique occidentale depuis dix ans, la grande trahison du Parti Socialiste Français et la nécessité d'une entente entre l'Est et l'Ouest. La France doit sortir de l'O.T.A.N. — Robert Borel: Les tares de l'économie française et la responsabilité de notre Parlement. — Bertrand Lavergne: Le Congrès du Rassemblement Démocratique Africain à Bamako: le problème des rapports entre la France et les Territoires Outre-Mer. — Geoffrey Fraser: L'Allemagne post-électorale. — Magdeleine Lavergne: Paris le 14 Juillet 1919. — Jacques Gascuel: Les exposés du Président Eisenhower et le projet de sauvetage des Etats-Unis le sacrifice de l'Europe Occidentale.

ARCHIV DES VÖLKERRECHTS, Tübingen, 6. Band, No. 4, 1957. — L. C. Green: Armed Conflict, War, and Self-Defense. — Fritz Münch: Tätigkeit der Vereinigten Nationen in völkerrechtlichen Fragen. — Walter Schätzel: IX. Kongress der Association des Auditeurs et Anciens Auditeurs de l'Académie de Droit International de la Haye. — Paul De Visscher: Colloque sur l'enseignement du droit international (Genève, 13-15 Août 1956).

CALIFORNIA LAW REVIEW (Published by the School of Law of the University of California), Berkeley, Vol. 45, No. 4, October 1957. — Howard R. Williams and Charles J. Meyers: The Effect of Pooling and Unitization on Oil and Gas Leases. — Sho Sato: The Sales Tax and Capital Transactions. — David W. Loisel: Discovery Today.

ENCOUNTER, London, Vol. X, № 1, January 1958. — Peregrine Worsthorne: A. V. I. P. in Morocco. — Robert Guillain: Not by Rice Alone... (A Report from Hongkong). — Denis de Rougemont: Man v. Technics?

№ 2, February 1958. — Daniel Bell: The Capitalism of the Proletariat? (American Trade Unionism To-day). — George Mikes: The Country with a Smile (Letter from the Bangkok). — J. A. Lukacs: Philadelphia. — Erich Heller: The Conservative Imagination. — Frank Hilton: Britain's New Class.

№ 3, March 1958. — Colin Macinnes: Back Home to Mum (The Australian Myth in England). — A. J. P. Taylor: A Look Back at British Socialism 1922—1937. — Malcolm Muggeridge: Many Winters Ago in Moscow. — J. P. Mayer: Tocqueville's Travel Diaries. — Desmond Stewart: The Shaky Bridge (Letter from Beirut).

JEWISH SOCIAL STUDIES (A Quarterly Journal Devoted to Contemporary and Historical Aspects of Jewish Life), New York, Vol. XIX, № 1—2, January—April 1957. — Rudolf Glanz: The Rothschild Legend in America. — Zosa Szajkowski: Conflicts in the Alliance Israélite Universelle and the Founding of the Anglo-Jewish Association, the Vienna Allianz and the Hilfsverein. — W. G. Eliasberg: Toward a Philosophy of Propaganda.

№ 3—4, July—October 1957. — Abraham G. Duker: The Polish Democratic Society and the Jewish Problem. — Joseph Rappaport: The American Yidish Press and the European Conflict in 1914.

THE JOURNAL OF POLITICS (Published by the Southern Political Science Association in cooperation with the University of Florida), Gainesville, Vol. 19 № 4, November 1957. — Zbigniew Brzezinski: Communist Ideology and Power — From Unity to Diversity. — William S. Livingston: Emigration as a Theoretical Doctrine During the American Revolution. — Frank J. Sorauf: The Public Interest Reconsidered. — Henry S. Kariel: The Normative Pattern of Erich Fromm's Escape.

MEMOIRES DE LA SOCIETE ROYALE DU CANADA — TRANSACTIONS OF THE ROYAL SOCIETY OF CANADA (Section I en français, Section II in English), Toronto, troisième série, Tome LI, séance de Juin 1957. — Olivier

Maurault: *Les Universités canadiennes. — Symposium: „The Theatre, as It Reflects Social Life and Institutions”* — C. D. Rouillard (*The Age of Molière*), F. E. L. Priestley (*Drama and the Social Historian*), Earle Birney (*North American Drama Today*).

DER NEUE BUND (*Monatsschrift für Freiheit und Gemeinschaft*), Zürich, 23. Jahrgang, № 12, Deember 1957. — Eugen Steinemann: *Verlorene Einheit und die Aufgabe sie neu zu gewinnen*.

24. Jahrgang, № 1/2, Januar—Februar 1958. U vezi sa pripremama izrade novog programa Švajcarske socijaldemokratske partije, ovaj broj posvećen je pitanjima revizije partiskog programa. — Eugen Steinemann: *Sozialistische Grundsätze. — Das sozialistische Programm im Wandel der Zeit. — Zwei ausländische Programmwürfe*.

NOUVELLE REVUE DE L'ECONOMIE CONTEMPORAINE, Paris an XVI, № 92—93, Novembre—Décembre 1957. — Roger du Page: *Le marché commun, acte révolutionnaire. — Problèmes humains du travail — Le colloque sur les qualifications et le comportement des salariés*.

17e année, № 94, Janvier 1958. — Francis V. Feraud: *Sur les chemins de l'Europe. — René Belin: Le Marché commun, cet inconnu. — Paul Turot: Les problèmes financiers du Marché commun. — M. Garnier-Thenon: Les entreprises allemandes. — Xavier Leurquin: La dissociation impériale. — P. Frédéric-Dupont: Les grandes voies d'accès de Paris. — Roger Céré: Hiérarchie des problèmes. — Roger Noly: Les questions de l'automobile. — Marquis de Sesmaisons: La coopération agricole*.

№ 95, Mars 1958. — Francis V. Feraud: *Les problèmes de l'exportation. — René Pleven: L'opinion s'alarme. — Lucien Laurant: Intégration à l'Ouest — Désintégration à l'Est. — Paul Duquesne: Du Marché commun au libre-échange? — A. Dauphin-Meunier: L'Inde et la guerre froide des crédits. — Jacques Soustelle: Notre diplomatie face à Bourguiba. — Xavier Leurquin: Le malaise français. — Camille Laurens: La situation agricole*.

IL POLITICO (*Rivista dell'Istituto di Scienze politiche dell'Università degli Studi di Pavia*), Anno XXII, № 3, Dicembre 1957. — A. Kemp: *I coricetti di intervento e di discrezionalità dell'amministrazione. — H. M. Macdonal: L'ideologia conservatrice in America. — A. Mathiot: Il Presidente del Consiglio in Francia. — C. W. Shull: Le scelte possibili nella formazione dei corpi legislativi. — B. Leoni: Norma, previsione e „speranza“ nel mondo storico. — K. L. Herczeg: Possibilità di riconversioni dell'economia collettivistica contemporanea*.

POLITIQUE ETRANGERE (*Centre d'Etudes de Politique étrangère*), Paris, 22e année № 5, 1957. — Enrico Mattei: *Problèmes et perspectives du ravitaillement de l'Europe en pétrole. — René Hoffherr: Une régionalisation du plan de modernisation outre-mer. — F. Bertier: L'Egypte et le Pacte de Bagdad. — François Léger: L'évolution constitutionnelle de Singapour. — René Servoise: Problèmes internationaux du sous-développement. — Victor Silvera: Du régime beylicale à la République tunisienne*.

PREUVES, Paris, № 83, Janvier 1958. — Georges Le Brun Keris: *L'Afrique entre deux civilisations. — René Vermont: De l'Empire à la communauté. — Marc Bernard: Madrid avant l'orage (Souvenirs). — Odgovori na anketu „Zašto sam Europljanin“ (Klaus Harprecht: Comment le rester? — Marlise Roquette: Une longue recherche émergeant dans l'actualité). — J. C. et Jean Bloch-Michel: Les lois de la guerre et la torture*.

№ 84, Février 1958. — George F. Kennan: *A l'Est de Suez. — Yan Vitus: Les trois Asies. — Guido Piovene: Voyage en Italie. — Odgovori na anketu: „Zašto sam Europljanin“ (Colin Welch: Sans l'Europe, qui nous crain-*

dra?; Marc Chartier: *Cé n'est pas une manière d'être nationaliste*; Giulia Guderzo: *Libérer à la fois l'Eglise et les Etats*). — François Fontaine: *Nouvelle vague et raz de marée*. — Denis de Rougemont: *Sur la fabrication des nouvelles et des faits*. — Stephen Spender: *Coup d'oeil sur le Japon*. — Fred Jungmann: *Niveaux de vie en Europe*.

№ 85, Mars 1958. — Pierre Emmanuel: *Contre révolte*. — Isaiah Berlin: *Herzen, l'humanisme et le terreur*. — Одговор на анкеты „Зашто сам Европљанин“: Erling Bjol (*L'enthousiasme fait défaut aux Danois*) и P. J. G. Houx (*Cette leçon des ancêtres*). — Albert Camus: *Ce que je dois à l'Espagne*. — Denis de Rougemont: *Sur un patriotisme de la terre*. — J. M. Machin—R. Betancourt: *Venezuela, fin d'une dictature* — *L'Université dans la lutte*.

QUADERNI DI SOCIOLOGIA, Torino, № 27, Inverno 1958. — S. S. Acquaviva: *Sociologia religiosa — Appunti metodologici*. — Giorgio Braga: *Appunti di sociologia segnica (2a parte)*. — Franco Ferrarotti: *Profili — Ferri, Vanni, Sergi*.

REVISTA DE LA FACULTAD DE DERECHO Y CIENCIAS SOCIALES, Montevideo, Año VIII, Enero—Junio de 1957. — *Jornadas de derecho tributario (Resumen general de las jornadas. — Resoluciones aprobadas)*. — Tema I: *Autonomía del derecho tributario* — A. Gelsi Bidart: *Derecho procesal y derecho tributario*. — G. Giampietro Borrás: *La teoría autonómica del derecho tributario*. — C. Giuliani Fonrouge: *Alcance y perspectivas de la autonomía del derecho tributario*. — R. Gomes de Sousa: *La enseñanza del derecho tributario en los cursos jurídicos*. — M. Lopez Breton: *Consecuencias prácticas de la autonomía*. — J. C. Luqui: *Algunas bases para la realización efectiva de la autonomía del derecho tributario*. — J. C. Peirano Facio: *Proyecciones de la teoría autonómica del derecho tributario en el Uruguay*. — Tema II: *Doble imposición internacional* — J. D. Abal: *Doble tributación internacional*. — M. Bomchil: *Prevección jurídica de la doble y múltiple tributación internacional*. — A. Pastori: *El derecho fiscal internacional y el problema de la doble imposición*. — J. C. Sorondo: *Algunas reflexiones sobre el problema de la doble imposición internacional*. — B. Supervielle: *El concepto de fuente nacional a los efectos de la imposición de los réditos*. — Tema III: *Autonomía de los gobiernos locales en materia tributaria* — G. Ahumada: *Doble imposición en los estados federales*. — E. Alvarado Pinetta: *Derecho tributario quatemaleco*. — A. Baleeiro: *Ensayo sobre algunos problemas y soluciones en torno a la autonomía local en materia tributaria*. — A. de Araujo Falçao: *Autonomía de los gobiernos locales en materia tributaria. El problema de sus limitaciones implícitas en un sistema constitucional de discriminación rígida de rentas*. — A. Diaz Estape y J. Presno Haran: *Coordinación de las autonomías locales con la política fiscal del Estado*. — E. Flores Zavala: *La doble imposición de los Estados Unidos Mexicanos*. — H. A. Garcia Belsunce: *Autonomía de los gobiernos locales en materia tributaria. La distribución de los poderes impositivos*. — H. Porro: *Autonomía de los gobiernos locales en materia tributaria*. — L. Posada Montero y J. Sturzenegger: *Autonomía de los gobiernos en materia tributaria*. — J. R. Tarantino: *El impuesto a los beneficios extraordinarios en la República Argentina y sus efectos en la economía nacional*.

REVISTA MEXICANA DE SOCIOLOGIA (Publicación del Instituto de Investigaciones Sociales de la Universidad Nacional de México), Vol. XIX, № 1, Enero—Abril 1957. — T. Lynn Smith: *El desarrollo de la sociología rural en latinoamérica*. — Antonio Canchola: *Relaciones sociales y económicas de la ciudad y el campo en México*. — Yolanda Ortiz: *Algunas dificultades de adaptación de las poblaciones rurales al pasar al medio urbano en los países latinoamericanos, especialmente en Colombia*. — Floyd Dotson y Lillian Ota—Dotson: *La estructura ecológica de las ciudades mexicanas*.

— Lucio Mendieta y Núñez: *Sociología del arte*. — Gino Germani: *Sociología, relaciones humanas y psiquiatría*. — Miguel Bueno: *Ética, sociología y ciencias sociales*. — Raymond Lenoir: *Alfred Espinas y su trabajo sobre „La Escuela de Fourier”*. — Oscar Uribe Vilegas: *Subrayados ético-sociales a la Utopía de Aldous Huxley*. — Luiz Pinto Ferreira: *Visión panorámica de la dinámica social*. — Alfonso Quiroz Cuarón: *Concepto de reincidencia y sus aspectos estadísticos*.

REVUE INTERNATIONALE DE DROIT COMPARE (Continuation du „Bulletin de la Société de Législation comparée”), Paris, neuvième année, № 4, Octobre—Decembre 1957. — Willibald Apelt: *Quelques remarques sur les rapports entre le Parlement et le Gouvernement dans la Démocratie parlementaire*. — Ernst von Cämmerer: *La responsabilité du fait des choses inanimées et le risque atomique*. — Imre Zajtay: *La réception des droits étrangers et le droit comparé*. — Rudolf Bruns et Henri Motulsky: *Tendances et perspectives de l'arbitrage international (A propos de la réforme de la Convention de Genève de 1927)*. — Lubozar Tcho.ákov: *L'organisation actuelle de l'Eglise orthodoxe bulgare (Principes fondamentaux des statuts de l'Eglise orthodoxe bulgare)*.

REVUE INTERNATIONALE D'HISTOIRE POLITIQUE ET CONSTITUTIONNELLE (Revue publiée par l'Académie Internationale de Science Politique et d'Histoire Constitutionnelle), Paris, Tome VII, Nos. 25—26, Janvier—Juin 1957. — Број је посвећен теми укључивања политичке науке у наставне планове француских универзитета. — Marcel Prélot: *La fin d'une extraordinaire carence*. — François Le Reclus: *La Révolution française et l'enseignement des Sciences politiques*. — Georges Langrod: *Trois tentatives d'introduction de la Science politique dans l'Université française au cours du XIXe siècle*. — Robert Pelloux: *Les Instituts d'Etudes politiques Expériences et perspectives d'avenir*. — Gabriel Le Bras: *Le cycle supérieur d'études et de recherches politiques*. — Georges Burdeau: *L'acquis de la Science politique française*. — Léo Moulin: *La méthode comparative en Science politique*. — Charles Eisenmann: *Droit constitutionnel et Science politique*. — Bertrand de Jouvenel: *Invitation à la théorie politique pure*. — Pierre Duclos: *Les procédés de travail en Science politique*.

REVUE INTERNATIONALE DE POLICE CRIMINELLE (Publication officielle de l'Organisation Internationale de Police Criminelle — INTERPOL), Paris, treizième année, № 114, Janvier 1958. — E. B. Winandy: *La future police de l'ordre public*. — F. S. Dewars: *Meurtre à Secunderabad*. — E. Martin: *Identification des encres de stylos à bille*. — M. de Jong: *Disparition et mort tragique d'un psychopathe*.

№ 115, Février 1958. — W. Ullrich: *Meurtrier sans motif*. — X.: *Aperçu d'histoire sur la police parisienne*.

№ 116, Mars 1958. — F. Ferrante: *Enquête psychotechnique et personnel pénitentiaire*. — R. Herren: *La délinquance de rues et des routes en pays germaniques*. — R. Thiele: *L'examen des lampes d'automobiles après un accident de rouage*. — X.: *Un stupéfiant mal connu — le cath.*

REVUE INTERNATIONALE DES SCIENCES ADMINISTRATIVES (Institut international des Sciences administratives), Bruxelles, Vol. XXIII, № 4, 1957. — Ed.-Pierre Seeldrayers: *Editorial*. — Wilam F. Finan and Alan L. Dean: *Procedures for the Preparation and Implementation of Administrative Reforms*. — John Clarke Adams: *Aperçu sur le droit administratif américain*. — Albert Gorvine and Arif Payaslioglu: *The Administrative Career Service in Turkish Provincial Government*. — Lucienne Talloen: *Adiestramiento de funcionarios y Asistencia Técnica de las Naciones Unidas*. — Olof

Löfberg: *The Recruitment of Civil Servants in the Swedish Administration*. — Claudio Alhaique: *La productivité dans l'Administration publique en Italie*.

REVUE JURIDIQUE ET ECONOMIQUE DU SUD-OUEST (Annales de la Faculté de Droit et des Sciences économiques de l'Université de Bordeaux). Série juridique, 8e année, Nos 3—4, 1957. — Ve Colloque des facultés de Droit, Bordeaux, 22—25 Mai 1957: Rapport inaugural de M. Trotabas (Recherche et enseignement dans les facultés de Droit). — Discours de M. Brethe de la Gressaye (Hommage des facultés de Droit à Montesquieu). — Rapports de M. Imbert, M. Rouast, M. Guillien et M. André Marchal (Bilan des méthodes actuelles de recherche et d'enseignement). — Rapport de M. Ourliac (Les enseignements historiques dans les facultés de Droit: Nouvelles perspectives et orientations en fait de recherche). — Rapport de M. Savatier (Une direction de recherches pour l'enseignement du Droit privé: Rendre conscientes les métamorphoses que cache la continuité des textes). — Rapport de M. André Audinet (L'organisation de la recherche dans les facultés de province). — Communication de M. André Trasbot (Nouvelles perspectives des méthodes d'enseignement théorique et pratique de Droit privé dans les facultés de Droit). — Rapport de M. Petot (Nouvelles perspectives des méthodes d'enseignement théorique et pratique dans les facultés de Droit). — M. le prof. Fauvel (Conclusions de la Section d'Economie politique). — M. le prof. Petot (Conclusions de la Section d'Histoire du Droit). — M. le doyen Trasbot (Conclusions de la Section de Droit privé). — M. le prof. Eisenmann (Conclusions de la Section de Droit public).

Série économique, 6e année, N° 4, 1957. — P. George: Quelques aspects des rapports entre économie et population. — J. Dumontier: La structure économique de la France. — J.-C. Cantorné: Le marché de la chaussure en Angleterre. — J. Deprey: Le marché des fruits et légumes, du bois et des produits résineux en Grande-Bretagne. — J.-M. Bourouilhon: Les échanges entre la France et la Colombie. — J. de Testas de Folmont: Le commerce de la morue avec les Antilles. — Ch. Marsan: La meunerie en Béarn et en Pays Basque. — A. Loustau: L'industrie du coton dans les Basses-Pyrénées.

Série économique, 7e année, N° 1, 1958. — P. Maillot: De la comptabilité nationale aux comptabilités régionales. — R. Arpin: Essai d'une étude de comptabilité régionale sur l'industrie de la gemme et ses dérivés. — J.-Cl. Bussy: Morphologie des phénomènes de croissance à l'échelle régionale. — Ed. Kressman: Le vin de Bordeaux et le marché des Etats-Unis. — P. Joffre: La noix et le noyer en Dordogne. — Les perspectives économiques régionales dans l'industrie et le commerce au cours du 1er semestre 1958 (Enquête d'octobre 1957).

RIVISTA INTERNAZIONALE DI SCIENZE SOCIALI (Pubblicata a cura dell'Università Cattolica del Sacro Cuore), Milano, Vol. XXVIII, Fasc. VI, Novembre—Dicembre 1957. — F. Feroldi: L'agricoltura italiana e la Comunità Economica Europea. — N. Andreatta: L'inflazione salariale e distribuzione del reddito in una economia di oligopoli. — F. Duchini: Teorie contemporanee del profitto. — R. Vigorelli: Ricordando Angelo Mauri.

Vol. XXIX, Fasc. I, Gennaio—Febbraio 1958. — F. Vito: L'agricoltura nell'economia del Paese in fase di sviluppo. — P. Streeten: Tassazione e iniziativa privata. — A. Predetti: Dei nuovi apporti teorici hicksiani allo schema marshalliano della rendita del consumatore e della loro operazionalità nell'economia del benessere. — L. Ancona: Vecchie e nuove vedute in tema di orientamento professionale. — G. Mazzocchini: Alcuni effetti economici dell'automazione.

Fasc. II, Marzo-Aprile 1958. — F. Vito: Il mercato comune europeo e la posizione dell'agricoltura. — C. Bonato: Le ripercussioni del mercato comune

europeo sull'agricoltura italiana. — E. W. Bartlett: *La Zona di Libero Scambio e il punto di vista della Gran Bretagna.* — C. Meillassoux: *Cambiamenti demografici, cambianti economici e sociali-Un'inchiesta comparata.* — F. Feroldi: *Impianto e scorta nella produzione di beni a domanda stagionale.*

SCIENCE AND SOCIETY, New York, Vol. XXI, № 4, Fall 1957. — Horace B. Davis: *Hobson and Human Welfare.* — Enrique Cabrera: *The Dialectical Genius of Johann Sebastian Bach.* — Randolph H. Landsman: *The Philosophy of Veblen's Economics.* — Samuel Bernstein: *Buonarrotti's Classic History of Babouism.*

STUDIES IN POLITICAL SCIENCE AND LAW, Peking, № 3, 1957. — Li Meng: *How to Define a Counter-Revolutionary Crime.* — Tsao Kuo-ching: *Whether „Analogy“ Is Required in China's Criminal Law?* — Li Yi-cheng: *On the Problem of Life Imprisonment in China's Criminal Law.* — Wang Chi-chen: *Pros and Cons of Life Imprisonment Punishment.* — Shih Fang & Wu Wei-wen: *Problems Concerning the Mitigation of Punishment in the Period of Reforming through Work.* — Chu Fu: *On the Litigant Status of the Accused in a Criminal Lawsuit.* — Chuang Hui-chen: *Relations between Trial and Investigation and Prosecution in a Criminal Lawsuit.* — Chu Yun: *Collective Leadership and Collegiate System in the Administration of Justice.* — Cheng Ping-chun: *The Problem of Continuity in Law.* — Cheng Chin-fan: *On the Class Nature and Continuity of Law.* — Hsieh Huai-shih: *Laws Cannot Be Studied Abstractly.* — Chen Ti-chiang: *The 47 Conference of the International Law Association.* — Liu Yu-lin: *How Counter-Charge Is Carried Out in the Civil Lawsuits in the Soviet Union?* — Chang Lang: *Purpose of Punishment in China.* — Lin Ke-Hsieh: *Crime and Punishment.*

STUDII SI CERCETARI JURIDICE (Academia Republicii Populare Romine — Institutul de cercetari juridice), Bucuresti, anul II, 1957. — Ion Gheorghe Maurer et Eugen A. Barasch: *Influence sur les contrats entre organisation socialiste des modifications aux prévisions du plan.* — Iosif I. Christian: *L'essence de la personne juridique dans le droit socialiste.* — S. Eradeanu: *Le régime juridique de la propriété des moyens de production dans le secteur de la petite production de marchandises de l'agriculture.* — M. Lepadatescu: *Contribution à l'étude de la notion de système des organes de l'Etat de RP Roumaine.* — Ion Lipovanu et Ion Nestor: *Formes juridiques des relations commerciales entre pays du camp socialiste.*

SWISS REVIEW OF WORLD AFFAIRS (A Monthly Publication of the „Neue Zürcher Zeitung“), Zürich, Vol. VII, № 10, January 1958. — Albert Müller: *NATO After Paris.* — Ernst Bieri: *The Military Defense of the West.* — Urs Schwarz: *The Citizen Army.* — Edmund C. Schwarzenbach: *In the Belgian Congo.* — F. E. Aschinger: *A New Swiss Draft Tariff Law.* — Fritz Steck: *On Red China's Economic Problems.* — Otto Frei: *Regime and People in the DDR.* — Hans Haug: *The Results of the International Red Cross Conference in New Delhi.*

№ 11, February 1958. — Albert Müller: *George Kennan and the Europeans.* — A Correspondent: *Moscow's Psychological Warfare (An Analysis of Bulganin's Letters).* — Friedrich Wlatnig: *Austria Between East and West.* — Edwin Hurter: *Germany's Atomic Energy Program.* — Wolfgang Pauli: *Albert Einstein in the Development in Physics.* — Edmund C. Schwarzenbach: *In the Belgian Congo.*

№ 12, March 1958. — Hans E. Tütsch: *The Middle East Mergers.* — A Correspondent: *Egypt's Economy Today.* — Heinz Heymann: *A Survey of Britain's Economic Situation.* — F. E. Aschinger: *Europe's Currencies.* — Russell Henderson: *Australia.* — Albert Müller: *An Exchange of Views With George Kennan.*

SYNTHESES (Revue internationale), Bruxelles, 12e année, № 138, Novembre 1957. — Maurice Lambilliotte: *Connaissance et Communications.* — Hubert Seuntjens: *L'Homme et sa Durée.* — Roger Godel: *Guerre ou Paix?* — Boris Mouravieff: *Ouspensky et Gurdjieff.* — Jacques Bolle: *A propos de la Coexistence.* — E. N. Dzelepy: *La grande Peur.*

№ 139, Décembre 1957. — Maurice Lambilliotte: *Un Virage de l'Histoire.* — Oscar Lange: *L'Edification d'une nouvelle structure économique.* — Joseph Stassart: *Controverses sur la Faïm dans le Monde.* — Valère Darchambeau: *Les investissements, clés du développement économique (International Industrial Development Conference of San Francisco, October 1957).* — André Devyver: *Le concept de „Renaissance“ chez A. Toynbee.* — Raymond Lenoir: *Pandora.*

№ 142, Mars 1958. — Maurice Lambilliotte: *Economie de Marché, Economie de Besoins.* — Jacques Masui: *Où en sommes-nous?* — Claude Guénot: *De l'Anthropologie à l'Anthropogénèse.* — Stéfan Legrand: *La Leçon des Communautés européennes du XIXe Siècle et le Marché Commun.* — Valère Darchambeau: *La Conférence de San Francisco 1957.* — E. N. Dzelepy: *La grande Deception.*

UNIVERSITAS CAROLINA, Praha, Vol. 3, 1957, (VIII) Iuridica, № 1. — K. Litsch: *Bismarckův zákon proti socialistum.* — E. Kučera: *Socialistický stát.* — J. Švestka: *Duševní porucha podle občanského zákoníka se zvláštním zretelem.*

WELTWIRTSCHAFTLICHES ARCHIV (Zeitschrift des Instituts für Weltwirtschaft an der Universität Kiel), Band 79, Heft 2, 1957. — Erich Schneider: *Knut Wicksell (1851—1926).* — Paul A. Samuelson: *Intertemporal Price Equilibrium — A Prologue to the Theory of Speculation.* — Y. K. Wong and Oskar Morgenstern: *A Study of Linear Economic Systems.* — M. W. Holtrop: *Über die Deutung monetärer Erscheinungen.* — Harry G. Johnson: *The European Common Market — Risk or Opportunity? (A British View).* — S. P. Chablani: *The Rehabilitation of Refugees in the Federal Republic of Germany.* — Wolfgang Stolper: *Mortgage Debt in the Money Market.*

IN MEMORIAM

Др. ИВО МИЛИЋ

(1881—1957)

У Загребу је 31 октобра 1957 преминуо др. Иво Милић, проф. Загребачког правног факултета у пензији. Рођен 28 јуна 1881 у Супетру на Брачу, проф. Милић, после завршене гимназије у Сплиту, правних студија и доктората права у Грацу (1908), дуже времена је био са службом у суду и то у Истри све до 1914. У овом периоду проф. Милић се истиче и својим политичким радом. Као истакнути борац за национална права Хрвата у Истри изабран је 1914 за народног посланика Сабора у Поречу.

После Првог светског рата проф. Милић се понова посвећује судству. Прво је старешина Среског суда у Суботици а потом претседник Окружног суда у Панчеву. По оснивању Правног факултета у Суботици 1920 изабран је за хоноарног наставника римског права, 1922 за ванредног а 1932 за редовног професора.

После ослобођења проф. Милић је изабран за професора Катедре грађанског права на Правном факултету у Загребу. Предавао је прво рударско право а затим један део грађанског судског поступка, све до 1951 када је после навршених 70 година старости пензионисан. И после пензионисања проф. Милић не престаје са радом. Тада завршава своје радове из области историје права („О постанку опорукe“ — *Рад Југословенске академије*, 283/1951. „О порјеклу и темељу права на првокуп и откуп некретнина“, *Рад* 300/1954).

Проф. Милић је умео да споји теорију и праксу. То се најбоље види из његових штампаних радова. Као професор права у Суботици, осетио је потребу и за правну науку и за праксу судова у Војводини да се упоредо проучава мађарско и аустриско приватно право, зато још 1921 издаје савесно и зналачки сређен *Преглед мађарског приватног права у поређењу са аустриским*. У својим осталим радовима проф. Милић се живо интересује за актуелне правне и друштвене проблеме и о њима објављује чланке у свим нашим периодичним публикацијама (*Архиву*, *Мјесечнику*, *Књижевном северу*, *Летопису Матице Српске*, *Споменици конгреса правника и Нашој законитости*). Пре рата, нарочито је запажено његово залагање за грађански брак и за изједначење мушких и женских наследника.

Својим дугогодишњим преданим радом проф. Иво Милић остаје као пример савесног научног радника.

Др. ПАВАО РАСТОВЧАН

(1894 — 1958)

Прерана смрт проф. Растовчана не претставља само губитак за Правни факултет у Загребу већ је ненакнадив губитак за све наше правне факултете, за правну науку и читаву нашу заједницу.

Проф. Растовчан је рођен у Руми 2. јануара 1894. Школско образовање почео и завршио у Загребу где је 1920 промовисан за доктора права. По завршеним студијама радио је у суду а од 1924 био је адвокат. Посвећује се грађанском праву и одлази у Беч, Берлин и Париз ради усавршавања својих студија.

Правни факултет у Загребу бира га 1927 за доцента за међународно приватно и пандектно право, 1929 за ванредног а 1930 за редовног професора. Од 1932 предаје трговачко, менично и поморско право. После ослобођења предаје привредно право са задружним.

Као научни и друштвени радник проф. Растовчан стекао је поштовање не само због изванредног познавања материје коју је предавао, због јасног и логичног излагања својих мисли које су одликовале све његове научне радове, већ и због одлучности којом је бранио своја гледишта и стваралачке критике којом је указивао на мишљења са којима није био сагласан. Такав његов став у научном раду изразио је још више његов морални лик човека и научника. Стога, поред значајних монографија које је објавио, ваља истаћи и његов рад на приказивању новије правне литературе. Проф. Растовчан је сматрао својом дужношћу да ревностно прати стручну литературу, а нарочито домаћу правну литературу. Може се слободно рећи да је проф. Растовчан један од ретких правих и савесних рецензента који је уносио много труда и сву стручност у приказивање.

У свом раду проф. Растовчан није се ограничавао само на своју ужу специјалност већ је обухватао целокупно пространо подручје грађанског права. Поред многобројних чланака објављених у периодичним издањима, значајнија су му дела: *Наша привредна предузећа* (1956), *Задружно право* (1949), *Право земљорадничких задруга* (1950), *О вриједносним папирима* (2. изд. 1955), *О теретници у уговорима о искоришћавању бродова* (1951), *Преглед нашег привредног развитка од јединствених цјена до планирања само основних пропорција* (1954), *Компаративно трговачко право* (1957), *Основи привредног права* (1957), *Правни положај привредних предузећа у ФНРЈ* (1957), *О ограничењу одговорности власника морских бродова* (1958). Поред тога објавио је за студенте *Трговачко право*, *Трговачка друштва* и *Одбрана поглавља из грађанског и трговачког права*.

Као опште признатог научног радника и заслужног за развој наше правне науке Југославенска академија знаности и умјетности изабрала је проф. Растовчана 1955 за свог дописног члана.

Својим животним делом као наставник, научник и јавни радник, ширином својих погледа, хуманим осећањима којима је свагда био прожет, проф. Растовчан остаје као пример савесног научног и јавног радника који је цео свој живот посветио школи и земљи коју је искрено волео.

Б Е Л Е Ш К Е

ОДБРАНЕ ДИСЕРТАЦИЈА НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ. — Светислав Аранђеловић, референт Савезне спољнотрговинске коморе, одбранио је 4 јануара т. г. своју докторску дисертацију „Уговор о пољопривредној производњи.“

Богдан Бабовић, стручни сарадник Института за међународну политику и привреду, одбранио је 23 јануара т. г. своју докторску дисертацију „Пријем нових чланова у Уједињене нације.“

Јовица Патрновић, мајор ЈНА, одбранио је 27 јануара т. г. своју докторску дисертацију „Правила ратног права и међународно медицинско право.“

Ђоко Ивановић, генерал-мајор ЈНА, одбранио је 1 фебруара т. г. своју докторску дисертацију „Положај ратних заробљеника по ратном праву“.

ПРЕДАВАЊЕ ПРОФ. ГУРВИЧА НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ. — Професор социологије на париској Сорбони, Жорж Гурвич, један од најпознатијих социолога данас у свету, приликом свог боравка у Југославији, октобра прошле године, као гост Југословенског удружења за филозофију и социологију, одржао је на Правном факултету у Београду предавање „Социологија и дијалектика“ који ћемо објавити у идућем броју. Поред тога, на Правном факултету је одржан и један дискусионни састанак проф. Гурвича с нашим научним радницима из области филозофије, социологије и друштвених наука.

Како после одржаног поменутог предавања, тако и, нарочито, на дискусионном састанку, с проф. Гурвичем је вођена жива дискусија, која је била и занимљива и корисна. Она је пружила прилике нашим научним радницима из ове области да непосредно, у личном додиру и дискусији, сазнају гледишта проф. Гурвича, као и проф. Гурвичу да се ближе упозна са стварним стањем ових наука код нас, које је релативно непознато у иностраним научним круговима. Притом се може рећи да су многа спорна питања решена, као што се код многих других, где није могла бити постигнута сагласност, дошло до тачнијег одређивања у чему је несагласност.

Што се тиче посебно питања у вези с предавањем о односу између социологије и дијалектике, главна дискусија је вођена око Марксовог схватања дијалектике. У дискусији је утврђено да проф. Гурвич подвлачи велики значај Марксовог схватања дијалектике и да у значајној мери усваја ово схватање. Но, истовремено је утврђено и да се он не слаже у потпуности с овим схватањем. Дискутантанти су указивали да је проф. Гурвич Маркову дијалектику схватио као превише једносмерну у смислу да она тврди да постоји сувише упрошћено кретање човечанства ка прогресу. Исто тако је подвучено да проф. Гурвич више подвлачи економски чинилац него што то чини Маркс и да у вези с тим сувише супротставља „младог“ Маркса каснијем Марксу, као свестранијег једностранцијем.

Проф. Гурвич је, разуме се, остао при свом становишту, подвлачећи ипак да, по његовом мишљењу, закони развоја друштва с претежним утицајем економског чиниоца, које је утврдио Маркс, важе

за капиталистичко друштво, али не и за остала друштва, где преовлађују или могу преовладати други чиниоци. Исто тако је он врло снажно подвукао да велики део Марксовог учења претставља неутуђиву тековину науке коју треба бранити од свих покушаја потцењивање њене велике вредности.

Л.

ПОСЕТА ПОЉСКИХ ПРОФЕСОРА УНИВЕРЗИТЕТА. — Од 10 до 15 фебруара т. г. боравили су у Београду др. Cezary Berezowski, проф. Универзитета у Варшави, др. Leon Babinski, проф. Универзитета у Шћећину, и др. Witalis Ludwiescak, проф. Универзитета у Познању, у својству делегације пољског одбора International Law Association, која је одржала дискусиони састанак са члановима југословенског одбора истог удружења.

На дневном реду састанка, на коме су са својим рефератима учествовали како пољски гости тако и наши чланови, била су питања у вези са Повељом УН, породичним правом, поморским правом, као и ваздухопловним правом (посебно су дискутовани пројект Chaveau о међународном суду за ваздухопловно приватно право, правни положај ваздухоплова у вези с деликтима почињеним на њему и правни положај надваздушног простора).

Поред тога, на завршетку гостовања, проф. Berezowski је одржао за чланове Југословенског удружења за међународно право и за шире правничке кругове предавање на Правном факултету о суверености држава и њиховој унутрашњој надлежности према Повељи Уједињених нација.

М.

КОНКУРС CARNEGIE-ЕВЕ ЗАДУЖБИНЕ ЗА МЕЂУНАРОДНИ МИР ЗА 1958 — Европски центар Carnegie-еве задужбине за међународни мир, са седиштем у Женеви, расписао је и ове године конкурс за израду једне студије од дубљег теориског значаја о међународним организацијама јавног права, тзв. међувладиним организацијама, било општим или регионалним. Таква студија би требало да садржи и анализу праксе тих међународних тела.

Услови под којима се, према правилнику, може учествовати у конкурсима су следећи: учесник може потицати из било које од европских држава, с тим да на дан 1. јула 1958, као рока до кога се рад има предати, нема више од 40 година; рад треба поднети било дактилографисан било у виду отштампане књиге, и то у 5 примерака; дужина рада треба да износи око 300 страница или 90.000 речи на енглеском, француском, италијанском или немачком језику.

Радове оцењује жири, састављен од пет стручњака за међународна питања, и додељује награде: за рукопис Carnegie-еву награду од 500 долара, уз штампање награђеног дела о трошку Задужбине; за публиковану књигу Carnegie-еву награду од 1500 долара; почасну награду од 250 долара за рукопис, односно штампану књигу, или, у случају недодељивања прве награде, више почасних награда.

Радове треба слати на адресу: Centre Européen de la Dotation Carnegie, Route de Ferney 172, Grand Saconnex, Genève, Suisse, а ближи подаци могу се наћи у правилнику, који је достављен редакцији часописа *Анали Правног факултета*.

ПРИМЈЕНЕ КЊИГЕ

Conférence de la Haye de Droit international privé: *Actes de la Huitième Session, 3 au 24 octobre 1956*. La Haye, édités par le Bureau Permanent de la Conférence, 1957, XXXI, 359 pp.

Conférence de la Haye de Droit international privé: *Documents relatifs à la Huitième Session, 3 au 24 octobre 1956*. La Haye, édités par le Bureau Permanent de la Conférence, 1957, XI, 243 pp.

La statistique. Enquête effectuée au nom de l'Institut international de statistique (La Haye) par P. C. Mahalanobis, rapporteur général, avec la collaboration de l'Indian Statistical Institute et sur la base de rapports nationaux [...]. (Les sciences sociales dans l'enseignement supérieur.) Paris, UNESCO, 238 pp., prix: 700 fr.

Др. Ратко Пешић: *Настанак и развитак социјалног осигурања у Југославији*. Прва књига: Социјално осигурање до почетка Другог светског рата, друга књига: Социјално осигурање у ФНРЈ. Београд, Савезни завод за социјално осигурање, 1957, XIII, 210 и X, 191 страна.

Приручник за превођење пензија по Закону о пензиском осигурању. Саставили за штампу Др. Михао Бутина и Вера Марковић-Јаковљевић. Београд, Савезни завод за социјално осигурање, 1958, 49 страна.

Др. Димитар Поп-Георгијев: *Местото на семејното право во правниот систем на ФНРЈ* (Résumé: Le Droit de famille dans le système juridique de la RFPY.) Скопје, 1957, 111—136 страна. (Посебни отисак из „Годишњака на Правниот факултет во Скопје“, т. III, 1956—1957).

Политика социјалне заштите у ФНРЈ. Редакција Др. Михаило Ступар. Београд, Југословенски национални одбор за социјални рад, 1957, 160 страна.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА — — — — — 114

IN MEMORIAM

Др. Иво Милић (1881—1957) — — — — — 123
Др. Павло Растовчан (1894—1958) — — — — — 124

БЕЛЕШКЕ

Одбране дисертација на Правном факултету — — — 126
Предавање проф. Гурвича на Правном факултету у Београду (Л.) — — — — — 126
Посета професора пољских Универзитета (М.) — — — 127
Конкурс Карнеџијеве задужбине за међународни мир за 1958 (М.) — — — — — 127

ПРИМЉЕНЕ КЊИГЕ — — — — — 128

Уредништво АНАЛА моли своје сараднике да рукописе достављају откуцане на машини са проредом и са довољно белине са стране.

Примљене рукописе Уредништво не враћа.

АНАЛИ ће објавити и, у границама могућности, приказати сваку нову књигу послату на приказ

АНАЛИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ излазе тромесечно у свескама од осам табака (128 страна). Претплата за годину дана 300.— дин. (за иностранство 450 дин). Цена поједином броју 100.— дин. Претплату слати преко рачуна Правног факултета број 103-3297018.

Уредништво и администрација АНАЛА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА — Булевар Револуције 67, тел. 31-178

